

Κεφάλαιο 5. Η εκπαιδευτική πολιτική για τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα

5.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΣΕΚ στην Ελλάδα και στη διερεύνηση των επιδράσεων της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ. Η εξέλιξη της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατανόηση του περιεχόμενου και της στοχοθεσίας της πολιτικής αυτής και την αξιολόγηση του βαθμού επίδρασης της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΣΕΚ στη χάραξη και εφαρμογή της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Από τη δεκαετία του 1990, η ΣΕΚ στην Ελλάδα δεν συνδέθηκε μονάχα με την παραγωγικότητα και την οικονομική ανάπτυξη, αλλά αποτέλεσε βασική διάσταση της κοινωνικής πολιτικής. Μάλιστα, τη δεκαετία του 2000, η πολιτική για τη ΣΕΚ, ακολουθώντας τις διεργασίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), συνδέθηκε με τον εκσυγχρονισμό του κράτους πρόνοιας και τη μετατροπή της κοινωνικής προστασίας σε παραγωγικό συντελεστή. Κοινό παρονομαστή της διαχρονικής εξέλιξης της ΣΕΚ στην Ελλάδα αποτελεί το γεγονός ότι συνδέθηκε με την επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας και την καταπολέμηση της ανεργίας για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Ο εξευρωπαϊσμός της ΣΕΚ στην Ελλάδα προωθήθηκε μέσω της νεοφιλελεύθερης οικονομικής διακυβέρνησης, της χρηματοδότησης του ΕΚΤ, της ΑΜΣ και του καθορισμού του λόγου πολιτικής. Η διαδικασία του εξευρωπαϊσμού ήταν άμεσα και έμμεσα εξαναγκαστική και, ως εκ τούτου, προωθήθηκαν η αντιγραφή και η μίμηση πολιτικών κατά τη διαδικασία μεταφοράς και δανεισμού πολιτικής από το ευρωπαϊκό συγκείμενο. Η ελληνική πραγματικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας δεν μελετήθηκαν επαρκώς από τις ελληνικές κυβερνήσεις κατά τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΣΕΚ, υιοθετώντας άκριτα τις ευρωπαϊκές διεργασίες. Στο γεγονός αυτό καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε ο τρόπος διακυβέρνησης και ρύθμισης του ελληνικού συστήματος ΔΒΜ. Το σύστημα στην Ελλάδα είναι συγκεντρωτικό, ενώ ο υπουργοκεντρικός του χαρακτήρας αποτρέπει την ανάπτυξη ενός συστημικού στρατηγικού σχεδίου για τη ΔΒΜ με χρονική συνέχεια-ορίζοντα. Η μη ύπαρξη μιας συνεκτικής στρατηγικής για τη ΔΒΜ που να ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας επιβεβαιώνεται από τα πενιχρά αποτελέσματα των πολιτικών για την ανάπτυξη της ΣΕΚ στην Ελλάδα, τη διεύρυνση της συμμετοχής στη ΣΕΚ, τον περιορισμό της ανεργίας και την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Παρ' όλα αυτά, στον επίσημο προφορικό και γραπτό λόγο των ελληνικών κυβερνήσεων δεν υπήρχαν άμεσες αναφορές στον εξαναγκαστικό χαρακτήρα της διαδικασίας του εξευρωπαϊσμού που οδήγησε στη θέσπιση πολιτικών για τη ΣΕΚ με αποκλειστικό

στόχο την τυπική ανταπόκριση στις προτεραιότητες της ΕΕ. Στο παρόν κεφάλαιο για την ανάδειξη της αντιγραφής και μίμησης πολιτικών για τη ΣΕΚ και τη μη ενδεδειγμένη μελέτη της ελληνικής κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας στη χάραξη και εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην ασυνέχεια του λόγου πολιτικής και στην έλλειψη στρατηγικού σχεδίου από τις ελληνικές κυβερνήσεις για την ανάπτυξη της ΔΒΜ. Η ασυνέχεια και η έλλειψη στρατηγικού σχεδίου γίνονται αντιληπτές από το γεγονός πως οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, της ΝΔ και τα τελευταία χρόνια του ΣΥΡΙΖΑ, παρά τις διαφωνίες και την κριτική που άσκησαν εκατέρωθεν, για τη μη ανταπόκριση των εφαρμοσμένων πολιτικών για τη ΔΒΜ στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, καθώς και την υιοθέτηση πολιτικών επιλογών για τη ΣΕΚ με στόχο την τυπική ανταπόκριση στα κελεύσματα της ΕΕ, εντέλει χαιρέτισαν τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τις κομματικές σκοπιμότητες που επικρατούσαν και την έλλειψη ενός συστηματικού στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη της ΔΒΜ στην Ελλάδα. Ας σημειωθεί ότι η έλλειψη ενός τέτοιου στρατηγικού σχεδίου γίνεται αντιληπτή και από την υιοθέτηση από τις ελληνικές κυβερνήσεις όρων της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως είναι η κοινωνική ένταξη, η κοινωνική ενσωμάτωση, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η απασχολησιμότητα και πλέον πρόσφατα η αναβάθμιση δεξιοτήτων και η επανειδίκευση, δίχως να είναι βέβαιο το αν πράγματι η υιοθέτησή τους ήταν προϊόν βαθύτερης γνώσης του περιεχομένου τους.

5.2 Τα αίτια της περιορισμένης ανάπτυξης της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα

Για τη μελέτη της εξέλιξης της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα απαραίτητη είναι η αποτύπωση των βασικών δομικών χαρακτηριστικών που χαρακτηρίζουν τη χάραξη και την εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα, καθώς τα χαρακτηριστικά αυτά συνδράμουν στην ερμηνεία των πολιτικών επιλογών των ελληνικών κυβερνήσεων, του περιεχομένου των επιλογών αυτών και των αιτιών που τις δρομολόγησαν. Το ενδιαφέρον εστιάζεται σε δύο ζητήματα: α) στις στάσεις της ελληνικής κοινωνίας για τη συμμετοχή της στη ΔΒΜ και β) στις ενδημικές παθογένειες της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για την ανάπτυξη μιας συνεκτικής και μακροπρόθεσμης στρατηγικής για την ανάπτυξη της ΔΒΜ.

Η εκπαίδευση ενηλίκων αποτελεί ένα πεδίο το οποίο χαρακτηρίζεται από την περιορισμένη εγχάραξή του στη συλλογική συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας, την περιορισμένη ζήτηση και αναγνώριση (Κόκκος, 2005, σελ. 112). Αν και τα τελευταία χρόνια έχει συντελεστεί στην Ελλάδα σημαντική πρόοδος για την εγχάραξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στη συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας και για τη διεύρυνση των ποσοστών συμμετοχής στη ΔΒΜ, η πρόοδος αυτή υπολείπεται έναντι της κοινωνικής αποδοχής της εκπαίδευσης ενηλίκων και των ποσοστών συμμετοχής σε αυτή, στην

πλειονότητα των κρατών μελών της ΕΕ (Karalis, 2017, σελ. 91-97). Τα πλέον πρόσφατα στοιχεία καταδεικνύουν ότι το ποσοστό συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι από τα χαμηλότερα της ΕΕ (3,9%), ενώ υπολείπεται κατά πολύ από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (10,8%) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020, σελ. 3).

Για τη μη εγχάραξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στη συλλογική συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν ορισμένοι παράγοντες που αφορούν το κοινωνικοοικονομικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο που χαρακτηρίζει την Ελλάδα. Τα ποσοστά του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα παραμένουν διαχρονικά υψηλά (Φακιολάς, 2006, σελ. 172). Μάλιστα, το φαινόμενο του αναλφαβητισμού διευρύνθηκε στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης (ELINET, 2016, σελ. 172). Με δεδομένο ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζουν τη συμμετοχή ή μη συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων, γίνεται αντιληπτή η μη εξοικείωση μιας μεγάλης ομάδας του πληθυσμού της Ελλάδας με την εκπαίδευση ενηλίκων.

Παράλληλα, το εκπαιδευτικό επίπεδο των υποκειμένων στην Ελλάδα διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία τους. Μεγάλο ποσοστό του εργατικού δυναμικού άνω των 45 ετών έχει ιδιαίτερα χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με τα υποκείμενα νεότερης ηλικίας και τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Έχοντας υπόψη ότι η συμμετοχή στη ΔΒΜ είναι αντιστρόφως ανάλογη της ηλικίας των υποκειμένων (Βεργίδης, 2014, σελ. 134), η εγχάραξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στη συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας γίνεται ακόμα πιο δύσκολη.

Ιστορικά, η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα δεν συνδέθηκε με κοινωνικά και λαϊκά κινήματα όπως συνέβη στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες κατά τον 18ο και τον 19ο αιώνα (Κόκκος, 2005, σελ. 108-112), και αυτό γιατί η Ελλάδα δεν αποτέλεσε μια βιομηχανική καπιταλιστική κοινωνία όπως οι περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου. Ο προσανατολισμός των επενδύσεων μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980 κατευθύνθηκε στους τομείς της κατοικίας, της οικοδομικής δραστηριότητας και της γεωργίας. Αυτός ο προσανατολισμός των επενδύσεων δεν οδήγησε στην ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής, ενώ οι συναφείς με την οικοδομική δραστηριότητα τομείς αδυνατούσαν να επιφέρουν την οικονομική ανάπτυξη και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Παράλληλα, η ένταξη της Ελλάδας στη διεθνή αγορά οδήγησε στη φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος εισαγωγών. Τα εισαγόμενα προϊόντα ήταν περισσότερο ανταγωνιστικά, με αποτέλεσμα την περαιτέρω αποδυνάμωση της ελληνικής βιομηχανικής παραγωγής (Γιαννίτσης, 1988, σελ. 17-22).

Οι περισσότερες εξαγωγές της Ελλάδας αφορούσαν γεωργικά προϊόντα και η ελληνική βιομηχανία περιοριζόταν σε ελαφρές βιομηχανίες μεταποίησης. Η έλλειψη μεσαίων και βαριών βιομηχανιών περιορίσε τις βιομηχανικές επενδύσεις και το τεχνολογικό επίπεδο (Θωμαδάκης, 2011, σελ. 163-164). Το χαμηλό τεχνολογικό επίπεδο που χαρακτηρίζει το ελληνικό σύστημα παραγωγής είναι η αιτία για τη μη διαμόρφωση της ανάγκης για ενεργή ζήτηση για την εκπαίδευση ενηλίκων και ειδικότερα για την επαγγελματική κατάρτιση του εργατικού δυναμικού. Η μη διαμόρφωση ανάγκης για ενεργή ζήτηση για

τη συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων αποτελεί ενδημικό στοιχείο της ελληνικής οικονομίας, η οποία στηρίζεται σε μικρομεσαίες ατομικές και οικογενειακές επιχειρήσεις, ενώ το ποσοστό μισθωτών είναι το χαμηλότερο στην πλειονότητα των κρατών μελών της ΕΕ. Επιπλέον, οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις έχουν παραδοσιακό χαρακτήρα και περιορισμένη ανταγωνιστικότητα. Συνεπώς, η επένδυση στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού δεν αποτελεί βασική διάσταση του ελληνικού παραγωγικού συστήματος (Κόκκος, 2005, σελ. 113· Karantinos, 2015, σελ. 9). Χαρακτηριστικά, τα ποσοστά εργαζομένων που συμμετέχουν σε προγράμματα ΣΕΚ στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χαμηλά. Ειδικότερα, τα πλέον πρόσφατα στοιχεία καταδεικνύουν ότι το 18% των εργαζομένων συμμετέχουν στη ΣΕΚ, ενώ ο ευρωπαϊκός μέσος όρος φτάνει στο 38% (Cedefop, 2020, σελ. 8). Σύμφωνα με τον Καραλή (2021), δύο στους τρεις μισθωτούς και τρεις στους τέσσερις αυτοαπασχολούμενους δεν συμμετέχουν σε οποιοδήποτε πρόγραμμα εκπαίδευσης και κατάρτισης (σελ. 44).

Η περιορισμένη ζήτηση για εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα επηρεάζεται και από τη χαμηλή ποιότητα και αποτελεσματικότητα των κρατικών πολιτικών για την προώθηση της εκπαίδευσης ενηλίκων. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τον Κόκκο (2005), η έλλειψη ενός συστηματικού σχεδιασμού και συντονισμένων δράσεων για την εκπαίδευση ενηλίκων από τους αρμόδιους δημόσιους φορείς προκάλεσε την περιορισμένη ελκυστικότητα της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Τα προβλήματα της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ όσον αφορά τον συστηματικό και στρατηγικό σχεδιασμό και την ανάπτυξη ενός συνεκτικού θεσμικού πλαισίου δεν διορθώθηκαν ούτε κατά τη δεκαετία του 2000, όταν με μια σειρά νομοσχεδίων (Ν. 3191/2003, Ν. 3369/2005, Ν. 3879/2010) επιχειρήθηκε από τις ελληνικές κυβερνήσεις η συστηματοποίηση της ΔΒΜ στην Ελλάδα (Παντισίδου, 2013, σελ. 63-66· Δουργκούνας, 2019).

Για τους παραπάνω λόγους, η εκπαίδευση ενηλίκων δεν αποτέλεσε ένα εγχαραγμένο στη συλλογική συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας πεδίο, με αποτέλεσμα την περιορισμένη κοινωνική ζήτηση και αναγνώρισή της, καθώς και τη μη ύπαρξη ενός κοινωνικού αιτήματος για τη συστηματική ανάπτυξή της (Κόκκος, 2005, σελ. 112). Η όποια εξέλιξη της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα υποστηρίζεται στην ελληνική επιστημονική βιβλιογραφία για την εκπαίδευση ενηλίκων ότι αποτέλεσε προϊόν της επιθυμίας των ελληνικών κυβερνήσεων να ανταποκριθούν στα αιτήματα της ΕΕ και να αντλήσουν όσο το δυνατόν περισσότερους οικονομικούς πόρους από το ΕΚΤ (Καραλής, 2009, σελ. 36-39). Χαρακτηριστικά, οι Σταμέλος και Βασιλόπουλος (2013) και Δουργκούνας (2019) υποστήριξαν ότι η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής για τη ΔΒΜ, επηρεάστηκε από τις ευρωπαϊκές κατευθυντήριες γραμμές διότι καταπιάστηκε πολλές φορές με ζητήματα στα οποία δεν υπήρχε εμπειρία και εξαιτίας της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης, ενώ υιοθετήθηκαν άκριτα οι ευρωπαϊκές διεργασίες.

Διαχρονικά, οι ηγεσίες του Υπουργείου Παιδείας στην Ελλάδα θεωρούν ότι οι δυσλειτουργίες του ελληνικού συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης μπορούν να επιλυθούν

με τη θέσπιση ενός νομοσχεδίου. Παρ' όλα αυτά, τις περισσότερες φορές οι νομοθετικές παρεμβάσεις δεν συνοδεύονται από ενδελεχή μελέτη των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και διοικητικών συνιστωσών που απαιτούνται για την επιτυχή εφαρμογή τους. Επιπλέον, η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική και κατ' επέκταση η πολιτική για τη ΔΒΜ χαρακτηρίζονται από τον κρατικό/κομματικό εναγκαλισμό (Κόκκος, 2005, σελ. 112-114). Όλες οι διαστάσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ, χαρακτηρίζονται από συγκεντρωτισμό και υπουργοκεντρικό χαρακτήρα (Μπουζάκης, 2007, σελ. 227). Σε αυτό το πλαίσιο, η ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας χαράσσει πολιτικές που όμως δεν χαρακτηρίζονται από συνέχεια, διότι κάθε αλλαγή Υπουργού Παιδείας συνεπάγεται την αλλαγή στη χάραξη και στην εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής, καταδεικνύοντας την έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού που να ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας (Σταμέλος, 2010, σελ. 42· Δουργκούνας, 2019).

Εστιάζοντας στη διακυβέρνηση του συστήματος ΔΒΜ στην Ελλάδα, επικρατεί το κρατικιστικό μοντέλο. Το μοντέλο αυτό είναι κατευθυνόμενο από το κράτος. Χαρακτηρίζεται από υψηλό επίπεδο ρύθμισης, ύπαρξη νομικού πλαισίου και δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, ενώ το κράτος αποτελεί τον βασικό χρηματοδότη του συστήματος εκπαίδευσης ενηλίκων. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των υποκειμένων ως προς τη συμμετοχή στη ΔΒΜ καθορίζονται σε κεντρικό επίπεδο. Το κράτος καταπιάνεται με ζητήματα δικαιοσύνης, εστιάζοντας σε ειδικές ομάδες πληθυσμού (νέοι, άνεργοι, υποκείμενα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο) για την αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού. Παράλληλα, το κράτος είναι υπεύθυνο για τον συντονισμό των φορέων και των δομών εκπαίδευσης ενηλίκων και τη διασφάλιση της ποιότητάς τους, προωθώντας για τον λόγο αυτόν διαρθρωτικές ρυθμίσεις. Ωστόσο, το κρατικιστικό μοντέλο χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης και συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων (Πρόκου, 2014, σελ. 9-10).

Η περιορισμένη αποτελεσματικότητα του κρατικιστικού μοντέλου αναφορικά με την ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων και τη διεύρυνση της συμμετοχής οφείλεται στην εκτεταμένη γραφειοκρατία που το χαρακτηρίζει. Η γραφειοκρατία αποτελεί τον βασικότερο μηχανισμό για τη ρύθμιση και τον συντονισμό του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης (Kats and Lakerveld, 2013, σελ. 222). Ωστόσο, συνδέεται με αργούς ρυθμούς μεταβολής, εξέλιξης και προσαρμογής στα νέα δεδομένα, περιορισμένη ποικιλομορφία και λανθασμένους σχεδιασμούς για την ανάπτυξη της ΔΒΜ και τη διεύρυνση της συμμετοχής (Kwon and Daeyeon, 2011, σελ. 180). Επιπλέον, προκύπτουν ζητήματα περιορισμένης χρηματοδότησης του συστήματος, μιας και το κρατικιστικό μοντέλο εναπόκειται στους περιορισμούς του κρατικού προϋπολογισμού. Αν και δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τις δημόσιες επενδύσεις στη ΔΒΜ, μπορεί να υποστηριχθεί ότι αυτές είναι περιορισμένες, μιας και στην Ελλάδα το ΑΕΠ για την εκπαίδευση και κατάρτιση ανέρχεται στο 3,9%. Αντίθετα σε επίπεδο κρατών μελών ΕΕ, το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 4,6% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020, σελ. 3).

Να σημειωθεί ότι το κρατικιστικό μοντέλο χαρακτηρίζεται και από τον περιορισμένο ρόλο των κοινωνικών εταίρων στη χάραξη και εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής. Στην Ελλάδα, ο κοινωνικός διάλογος για την ΕΕΚ και κατ' επέκταση τη ΣΕΚ χαρακτηρίζεται από διαχρονικές αγκυλώσεις και προβλήματα, για την επίλυση των οποίων είναι απαραίτητη η συμβολή και συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων. Επιπλέον, απουσιάζει μια συνεκτική εθνική στρατηγική για την ανάπτυξη ενός διαχειριστικού πλαισίου χάραξης και εφαρμογής μιας εθνικής στρατηγικής για τη ΔΒΜ, ενώ υπάρχουν αλληλοεπικαλύψεις και ελλείψεις συντονισμού. Ταυτόχρονα, ο υπουργοκεντρικός χαρακτήρας καθιστά τον κοινωνικό διάλογο στην ΕΕΚ μια τυπική διαδικασία επικύρωσης προαποφασισμένων δράσεων και πολιτικών. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι απουσιάζει η κοινωνία των πολιτών ως ο συνδετικός κρίκος μεταξύ κράτους και αγοράς (Ζαρίφης, Φωτόπουλος, Ζανολά και Μανάβη, 2017, σελ. 44-47).

5.3 Η ανάπτυξη της ΣΕΚ στην Ελλάδα από το 2000 έως σήμερα

Τις δεκαετίες που ακολούθησαν τη Στρατηγική της Λισαβόνας, η ΣΕΚ στην Ελλάδα συνδέθηκε με τον «εκσυγχρονισμό» του κράτους πρόνοιας. Σε αυτό το πλαίσιο, θα καταδειχθεί ότι η οικονομική αποτελεσματικότητα αποτέλεσε τη βασική προτεραιότητα της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ τις δεκαετίες του 2000 και του 2010, ακολουθώντας τις διεργασίες της ΕΕ. Έτσι, όπως και με την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική για τη ΣΕΚ, η έμφαση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ προς την απασχολησιμότητα και την ατομική ευθύνη δεν συμβάδιζε με την κοινωνική δικαιοσύνη. Στο επίκεντρό της τέθηκε η εφαρμογή μιας επηρεασμένης από τα συστήματα γνώσης και τα καθεστάτα αλήθειας της ΕΕ εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία επικεντρώθηκε στην απασχολησιμότητα, στη διαφάνεια, στην ποιότητα και στη λογοδοσία. Μάλιστα, σταδιακά έκαναν την εμφάνισή τους τα χαρακτηριστικά της ελεύθερης αγοράς στη διακυβέρνηση του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα. Για την εμβάθυνση και τεκμηρίωση της ανάπτυξης της ΣΕΚ στην Ελλάδα, πρόκειται να μελετηθεί ο επίσημος γραπτός και προφορικός λόγος των ελληνικών κυβερνήσεων, κυρίως μέσω των πρακτικών της Βουλής και της διαδικασίας νομοθετικών εργασιών. Τα κείμενα και η ομιλία αποτελούν αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας και έχουν ως αποτέλεσμα την παγίωση, τη συντήρηση και τον μετασχηματισμό σχέσεων ιδεολογικής κυριαρχίας (Στάμου, 2014, σελ. 149-187). Το κριτήριο επιλογής συγκεκριμένων αποσπασμάτων του λόγου πολιτικής είναι ότι αυτά τα αποσπάσματα αναδεικνύουν τους μηχανισμούς εξευρωπαϊσμού της πολιτικής για τη ΣΕΚ στην Ελλάδα, τη στρατηγική οικοδόμησης νοημάτων για τον ρόλο της ΣΕΚ και τις ασυνέχειες και αντιφάσεις του πολιτικού λόγου των κομμάτων ως προς τις θέσεις τους για συγκεκριμένες πολιτικές και παρεμβάσεις, ανάλογα με το αν ήταν το κυβερνών κόμμα ή κατείχαν τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

5.3.1 Η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική για τη ΣΕΚ και το πρόγραμμα Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010

Η δρομολόγηση της Στρατηγικής της Λισαβόνας και η έγκριση του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010 οριοθέτησαν το πλαίσιο της ευρωπαϊκής συνεργασίας για την εκπαίδευση και κατάρτιση και κατ' επέκταση τη ΣΕΚ. Το πρόγραμμα αυτό σε συνδυασμό με τη Διαδικασία της Κοπεγχάγης έθεσαν τις βάσεις για την υποστήριξη των μεταρρυθμίσεων σε εθνικό επίπεδο και την προαγωγή κοινών ευρωπαϊκών εργαλείων για την προώθηση της ποιότητας, της αναγνώρισης, της πιστοποίησης, της διαφάνειας και της κινητικότητας (ΥΠΔΒΜΘ, 2010, σελ. 4).

Η Ελλάδα δεσμεύτηκε για την πραγμάτωση των στόχων της Στρατηγικής της Λισαβόνας, θεσμοθετώντας μέτρα για την ενίσχυση της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο και τον εκσυγχρονισμό της κοινωνικής προστασίας. Στο επίκεντρο τέθηκαν οι στόχοι της αναβάθμισης του ελληνικού παραγωγικού συστήματος, της θέσπισης μακροοικονομικών επιλογών για την επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης και της προώθησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (Παντισίδου, 2013, σελ. 60-61). Τον συντονιστικό ρόλο για την ανάπτυξη και την παρακολούθηση της ΣΕΚ κατείχε το Υπουργείο Εργασίας (ΥΠΕΚΑ, 2002, σελ. 30).

Για την επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων ήταν απαραίτητη μια μεταλλαγή του τρόπου με τον οποίο γινόταν αντιληπτή η εκπαίδευση ενηλίκων. Ειδικότερα, σε σημασιολογικό επίπεδο, το Υπουργείο Παιδείας προχώρησε στη μετονομασία της ΓΓΛΕ σε ΓΓΕΕ με τον Ν. 2909/2001 (*Ρυθμίσεις Εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και άλλες διατάξεις*). Η αλλαγή αυτή επιδίωκε τη συμφωνία μεταξύ ορολογίας και έργου του φορέα. Επιπλέον, αποσκοπούσε στην κάλυψη της ανάγκης ευελιξίας, εκσυγχρονισμού και αποτελεσματικότητας των έργων που διαχειριζόταν μέχρι πρότινος η ΓΓΛΕ και για τα οποία δεν αποτελούσε τον εξειδικευμένο φορέα, ο οποίος απαιτούνταν από την ΕΕ. Η ΓΓΕΕ παρουσιάζόταν ως ο εξειδικευμένος φορέας, του οποίου οι αρμοδιότητες αφορούσαν τη γενική εκπαίδευση ενηλίκων και τη διάγνωση των αναγκών της αγοράς εργασίας για ΣΕΚ και ο οποίος στόχευε στην αποτελεσματική ανταπόκριση στα οικονομικά δεδομένα της εποχής και στις απαιτήσεις της ΕΕ (Βουλή των Ελλήνων, 2001α, σελ. 3).

Το σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα υιοθέτησε τους στρατηγικούς στόχους του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010, αποδίδοντας έμφαση στην ποιότητα, στην προσβασιμότητα και στο άνοιγμα του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης. Πιο συγκεκριμένα, στο ΕΣΔΑ του 2002 τονίστηκε ότι η Ελλάδα δρομολόγησε μέτρα με συνέπεια στις επιταγές και στα χρονοδιαγράμματα της Στρατηγικής της Λισαβόνας. Απώτερο στόχο αποτέλεσε η ανάπτυξη μιας διαφορετικής πραγματικότητας για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και κατάρτισης, στην οποία καθοριστικό ρόλο θα διαδραμάτιζαν η ποιότητα με την παροχή άρτιας εκπαίδευσης και κατάρτισης, η προσβασιμότητα και το άνοιγμα στην ελληνική κοινωνία (ΥΠΕΚΑ, 2002, σελ. 38). Οι στόχοι αυτοί συνδέονταν

ρητά με την επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας διότι αφορούσαν την ενίσχυση της ΔΒΜ, της διαφάνειας των προσόντων, της λογοδοσίας του συστήματος ΔΒΜ και της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού. Ταυτόχρονα, εξυπνήρησαν τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας και, ως εκ τούτου, η ελληνική πολιτική για τη ΣΕΚ έθεσε ως προτεραιότητα την επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Παράλληλα, με το ΕΣΔΑ του 2002 προθήθηκαν ο συντονισμός των συστημάτων επαγγελματικής κατάρτισης και η αποτελεσματικότερη σύνδεσή τους με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας (Παπαδάκης, 2006, σελ. 167). Πιο συγκεκριμένα, υιοθετούνταν οι προτεραιότητες που είχαν τεθεί με τη Διαδικασία της Κοπεγχάγης το 2002. Αναπτύχθηκε ένα εθνικό δίκτυο ΔΒΜ, του οποίου επιμέρους σύστημα ήταν η επαγγελματική κατάρτιση. Το δίκτυο αυτό αποσκοπούσε στην ενίσχυση της διερεύνησης των εκπαιδευτικών αναγκών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και στη σύνδεση των αναγκών αυτών με τα συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Επιπλέον, έμφαση αποδόθηκε στην πιστοποίηση της κατάρτισης, στην αξιολόγησή της και στη διασφάλιση της ποιότητάς της. Αυτές οι ρυθμίσεις εξυπηρετούσαν την οικονομική αποτελεσματικότητα, καθώς αποτέλεσαν προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της απασχολησιμότητας του εργατικού δυναμικού. Άλλωστε, αναφερόταν ρητά ότι οι παρεχόμενες γνώσεις και δεξιότητες όφειλαν να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, έτσι ώστε να έχουν «αγοραστική αξία» (ΥΠΕΚΑ, 2002, σελ. 42-44).

Ο Ν. 3191/2003 (*Το Εθνικό Σύστημα Σύνδεσης της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση*) άλλαξε σημαντικά το πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα και αποτέλεσε βασική διάσταση για την επίτευξη των πολιτικών προτεραιοτήτων του ΕΣΔΑ του 2002. Η εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου αναφέρθηκε στην ανάπτυξη της ΣΕΚ στην Ελλάδα και στην ανάγκη για αποτελεσματικότερο συντονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και σύνδεσής τους με την αγορά εργασίας, ώστε να συντονιστούν με την ΕΣΑ. Με το ΕΣΣΕΕΚΑ λειτούργησαν και διασυνδέθηκαν τα συστήματα έρευνας των αναγκών εργασίας, της τεχνικής και επαγγελματικής κατάρτισης, της αρχικής και συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, της πιστοποίησης επαγγελματικών προσόντων και επαγγελματικής κατάρτισης και της συμβουλευτικής, επαγγελματικού προσανατολισμού και σύνδεσης της κατάρτισης με την αγορά εργασίας. Παράλληλα, με το ΕΣΣΕΕΚΑ δρομολογήθηκε πρώτη φορά το ενδιαφέρον στην Ελλάδα για την αναγνώριση και πιστοποίηση προσόντων. Πιο συγκεκριμένα, σχεδιάστηκε η ανάπτυξη ενός συστήματος πιστοποίησης με επιτελικούς φορείς τον Οργανισμό Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ) και το ΕΚΕΠΙΣ. Ταυτόχρονα, επιδιώχθηκε η ενεργή συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων κατά τη διαδικασία πιστοποίησης προσόντων. Η πιστοποίηση προσόντων θεωρήθηκε απαραίτητο εργαλείο για την καταπολέμηση της ανεργίας και την αύξηση της απασχόλησης. Με το ΕΣΣΕΕΚΑ η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ευαγγελίστηκε το επιχείρημα ότι παρέχονταν ευκαιρίες σε όλα τα υποκείμενα να ενταχθούν, να επανενταχθούν, να διατηρήσουν και να βελτιώσουν τη θέση τους στην αγορά εργασίας (Βουλή των Ελλήνων, 2003α, σελ. 1-2). Έτσι, η ελληνική

κυβέρνηση ακολουθούσε τα κελεύσματα της ΕΕ, καθώς δρομολογήθηκε μια πολιτική διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού, εστιάζοντας στην παροχή τυπικής ισοτιμίας των ευκαιριών δίχως να γίνεται αναφορά στα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων που επιδρούσαν στην αξιοποίηση αυτών των ευκαιριών.

Το ΕΣΣΕΕΚΑ αποτέλεσε την πρώτη συνεκτική προσπάθεια ανάπτυξης ενός νομοθετικού πλαισίου για την ανάπτυξη ανθρώπινων πόρων, το οποίο συμβάδιζε με τις επιταγές της ατζέντας της Λισαβόνας (Panitsidou, 2008, σελ. 383). Με το ΕΣΣΕΕΚΑ προωθήθηκαν ο συντονισμός των δράσεων και η αντιμετώπιση των αλληλοεπικαλύψεων αρμοδιοτήτων μεταξύ των φορέων στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Απώτερο σκοπό του ΕΣΣΕΕΚΑ αποτέλεσε η παροχή της δυνατότητας σε όλους τους πολίτες πιστοποίησης των επαγγελματικών τους δεξιοτήτων και προσόντων, ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο τα απέκτησαν. Έτσι, λοιπόν, σε συμφωνία με την ευρωπαϊκή πολιτική για την εκπαίδευση και κατάρτιση, με το ΕΣΣΕΕΚΑ υποστηρίχθηκε η ανάπτυξη της απασχολησιμότητας και της προσαρμοστικότητας του εργατικού δυναμικού για την κάλυψη των αναγκών της αγοράς εργασίας (Βεργίδης, 2005, σελ. 80-81).

Παρά τη θέσπιση του ΕΣΣΕΕΚΑ, η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα συνέχισε να χαρακτηρίζεται από έλλειψη συντονισμού, αλληλοεπικαλύψεις και κατασπατάληση πόρων. Τα προβλήματα αυτά επιδιώχθηκε να αντιμετωπιστούν με τον Ν. 3369/2005 (*Συστηματοποίηση της Διά Βίου Μάθησης και άλλες διατάξεις*). Το εν λόγω νομοσχέδιο, σε συνάρτηση με τις κατευθυντήριες γραμμές της ατζέντας της Λισαβόνας, στόχευε στην ανάπτυξη μιας συνεκτικής πολιτικής για την εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα (Πανιτσίδου, 2013, σελ. 63). Με το συγκεκριμένο νομοσχέδιο, ο ελληνικός λόγος πολιτικής υιοθετούσε με επίσημο τρόπο την έννοια της ΔΒΜ. Η χρήση της έννοιας της ΔΒΜ είχε ιδεολογικό χαρακτήρα, καθώς υποδήλωνε την προώθηση της ατομικής ευθύνης και τη μεταβολή του ρόλου του κράτους σε συντονιστή και ρυθμιστή. Μάλιστα, τονίζονταν ότι η ΔΒΜ αποτελεί υπερκείμενη έννοια, η οποία δεν χρησιμοποιείται για την περιγραφή ενός ιδιαίτερου τύπου εκπαίδευσης και κατάρτισης αλλά για την περιγραφή ενός συνόλου αρχών, οι οποίες οφείλουν να εφαρμόζονται σε όλες τις μορφές εκπαίδευσης και μάθησης καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής (Βουλή των Ελλήνων, 2005, σελ. 1).

Σκοπός του συγκεκριμένου νόμου (Ν. 3369/2005) ήταν η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων, ενώ για την επίτευξή του καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η αξιοποίηση του ΕΣΣΕΕΚΑ (Πανδής, 2009, σελ. 197). Η ενεργοποίηση του ΕΣΣΕΕΚΑ προώθησε ένα καινούργιο θεσμικό πλαίσιο για τη ΔΒΜ που κάλυπτε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και απέδιδε ιδιαίτερη έμφαση στην αξιολόγηση και στην πιστοποίηση. Ιδιαίτερης σημασίας ρύθμιση αποτέλεσε η έμφαση προς τα επαγγελματικά περιγράμματα αναφορικά με τον σχεδιασμό και την πιστοποίηση των προγραμμάτων σπουδών, ενώ προωθήθηκαν διαδικασίες εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησής τους (Βουλή των Ελλήνων, 2005, σελ. 4-11).

Η έμφαση στα επαγγελματικά περιγράμματα καταδείκνυε τις πραγματικές προτεραιότητες του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, οι οποίες αφορούσαν την προαγωγή της

απασχολησιμότητας και, διαμέσου αυτής, της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Τα επαγγελματικά περιγράμματα ορίστηκαν ως το σύνολο των λειτουργιών που καθορίζουν ένα επάγγελμα και συνθέτουν το αντικείμενο εργασίας του και τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και προσόντα για την επιτέλεσή του. Τα επαγγελματικά περιγράμματα σχεδιάστηκαν για τη διευκόλυνση της σύνδεσης της εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας, αποτελώντας απαραίτητη συνθήκη για την οικοδόμηση ενός πλαισίου πιστοποίησης επαγγελματικών προσόντων (Λιντζέρης, 2013, 186-188). Οι εξελίξεις αυτές καταδείκνυαν ότι η ελληνική πλευρά ακολούθησε τις προτεραιότητες της ΕΕ και, ειδικότερα, τις επιταγές της ατζέντας της Λισαβόνας και τις προτεραιότητες της Διαδικασίας της Κοπεγχάγης (Παπαδάκης, 2006, σελ. 195).

Η αναθεώρηση της Στρατηγικής της Λισαβόνας έδωσε περαιτέρω ώθηση στην επίτευξη του στόχου της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Το ενδιαφέρον εστιάστηκε στην ανάπτυξη και στην απασχόληση. Στην επίτευξη αυτών των στόχων καθοριστικό ρόλο θα διαδραμάτιζε η ΔΒΜ με τη μορφή της ΣΕΚ. Η ΣΕΚ, ακολουθώντας τις επιταγές της ΕΕ, θεωρήθηκε πρωταρχικός παράγοντας για την προσαρμογή στις τεχνολογικές αλλαγές και τις μεταβολές στον καταμερισμό και στην οργάνωση της εργασίας. Με τη ΣΕΚ, οι άνεργοι και οι εργαζόμενοι θα ενίσχυαν τις επαγγελματικές τους προοπτικές. Για την ανάπτυξη της ΣΕΚ, το ενδιαφέρον εστιάστηκε στην ποιότητα και στην αποτελεσματικότητα των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η πιστοποίηση προσόντων θεωρήθηκε απαραίτητη συνιστώσα για την προαγωγή της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας διότι εστίαζε στην αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Παράλληλα, η ποιότητα των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης συνδέθηκε ρητά με την ανταπόκριση στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας (Ministry of Economy and Finance, 2005, σελ. 50-51).

Με το ΕΣΠΑ 2007-2013, αναδείχθηκε η ανάγκη ανάπτυξης ενός συνεκτικού συστήματος αναγνώρισης και πιστοποίησης προσόντων. Η ανάπτυξή του θεωρήθηκε καταλυτικός παράγοντας για την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων και την παρακολούθηση των ευρωπαϊκών εξελίξεων. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα κλήθηκε να δρομολογήσει πολιτικές για την υποστήριξη της διαφάνειας και της αναγνώρισης προσόντων, τη βελτίωση της ποιότητας και την αποτελεσματικότερη σύνδεση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης με την απασχόληση (OECD, 2007, σελ. 59-60).

Σε σημασιολογικό επίπεδο, με τον Ν. 3699/2008 (*Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρία ή με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες*), η ΓΓΕΕ μετονομάστηκε σε Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης (ΓΓΔΒΜ), ενσωματώνοντας με αυτόν τον τρόπο την ευρωπαϊκή προσέγγιση αναφορικά με την εκπαίδευση ενηλίκων. Η ΓΓΔΒΜ αποσκοπούσε στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και στην υποστήριξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Για την αποτελεσματικότερη διάγνωση των αναγκών για ΔΒΜ και επαγγελματική κατάρτιση, τον καλύτερο συντονισμό των φορέων της ΔΒΜ και τη διασύνδεσή τους με το ΕΣΣΕΕΚΑ, αναπτύχθηκε η Εθνική Επιτροπή Διά Βίου Μάθησης (Βουλή των Ελλήνων, 2008, σελ. 7, 25).

Η έμφαση στα μαθησιακά αποτελέσματα, στην ποιότητα, στην πιστοποίηση προσόντων και στην αποτελεσματικότερη σύνδεση της ΣΕΚ με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας παρέμεινε αμετάβλητη και στο ΕΠΜ 2008-2010, ακολουθώντας τις προτεραιότητες του προηγούμενου ΕΠΜ. Αυτές οι πολιτικές επιλογές είχαν ρητή οικονομική διάσταση, εξυπηρετώντας την προαγωγή της απασχολησιμότητας, και δρομολογήθηκαν παρά το γεγονός ότι είχαν κάνει την εμφάνισή τους στην Ελλάδα οι πρώτες ενδείξεις της οικονομικής κρίσης (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2008, σελ. 75-76).

Έτσι, λοιπόν, η ελληνική πλευρά ακολουθούσε τις προτεραιότητες του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010 και της Διαδικασίας της Κοπεγχάγης όσον αφορά την επιδίωξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Από την άλλη πλευρά, σε ό,τι αφορούσε την επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης, η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική ακολουθούσε την ασάφεια της ΕΕ, εστιάζοντας στην ανάπτυξη της απασχολησιμότητας και στην ένταξη των υποκειμένων στην απασχόληση, περιορίζοντας ταυτόχρονα το δίκτυο κοινωνικής προστασίας.

Όπως αναφερόταν στην εισηγητική έκθεση του Ν. 3144/2003 (*Κοινωνικός Διάλογος για την Προώθηση της Απασχόλησης και την Κοινωνική Προστασία και άλλες διατάξεις*), οι πολιτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση, την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς και για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής αποτελούσαν προτεραιότητα και συνδέονταν με την αναπτυξιακή πορεία της χώρας, η οποία δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί δίχως τη διασφάλιση σε όλους τους πολίτες των ευκαιριών για ποιότητα ζωής (Βουλή των Ελλήνων, 2003β, σελ. 1). Γίνεται λοιπόν αντιληπτή η μετάβαση σε ένα μοντέλο διακυβέρνησης, όπου το κράτος δεν αποτελούσε ρυθμιστή αλλά διαχειριστή, ο οποίος διασφάλιζε την παροχή της τυπικής ισότητας ευκαιριών.

Ο τρόπος με τον οποίο επιχειρούνταν η επίτευξη της κοινωνικής συνοχής αφορούσε την καταπολέμηση της ανεργίας μέσω ενεργών μέτρων πρόληψής της με τη μορφή κατάρτισης/επανακατάρτισης για την ανάπτυξη της απασχολησιμότητας των ανέργων στη βάση της ισότητας των ευκαιριών (Παπαδάκης, 2006, σελ. 162). Με το ΕΣΔΑ του 2000, η ελληνική κυβέρνηση υιοθετούσε τη θέση της ΕΕ ότι η απασχόληση αποτελεί βασική προτεραιότητα για την ευημερία των πολιτών. Στην καρδιά της οικονομικής πολιτικής βρίσκονταν η αύξηση της απασχόλησης και η καταπολέμηση της ανεργίας. Επίσης, επιδιωκόταν η προώθηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας και ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης με επίκεντρο τη ΣΕΚ, υιοθετώντας έτσι τις προτεραιότητες της ΕΣΑ και κατ' επέκταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Ministry of Labour and Social Affairs, 2000, σελ. 1-4, 17). Η ελληνική πλευρά υιοθέτησε μια μονοδιάστατη αντίληψη περί της αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία συνοψιζόταν στην ένταξη στην απασχόληση. Η απασχόληση μετατράπηκε στη βασικότερη διάσταση της ενεργής κοινωνικής και οικονομικής συμμετοχής των υποκειμένων και κατ' επέκταση της κοινωνικής συνοχής.

Το ΕΣΔΕν της περιόδου 2001-2003 αποσκοπούσε στην αποφασιστικότερη παροχή κοινωνικής προστασίας, στο πλαίσιο της οικονομίας της γνώσης. Ο εκσυγχρονισμός

της κοινωνικής προστασίας απέκτησε κυρίαρχο ρόλο διότι η ισχύς του οικογενειακού δικτύου, ως θεματοφύλακα της κοινωνικής συνοχής, συνεχώς εξασθενούσε. Στο επίκεντρο της κοινωνικής προστασίας τέθηκαν η ένταξη στην απασχόληση, η διασφάλιση των κοινωνικών αγαθών και δικαιωμάτων και η αποτροπή του κινδύνου φτώχειας και εμπέδωσης του κοινωνικού αποκλεισμού. Η επίτευξη των στόχων του ΕΣΔΕν συνδέθηκε με την επίτευξη των στρατηγικών προτεραιοτήτων της ΕΣΑ (απασχολησιμότητα, προσαρμοστικότητα, επιχειρηματικότητα, ενίσχυση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών) (ΥΠΕΚΑ, 2001, σελ. 22-26). Η πολιτική αυτή ακολουθούσε τις ευρωπαϊκές προτεραιότητες και εστίαζε στην ισότητα των ευκαιριών και κυρίως στα υποκείμενα που πλήττονταν από τον κοινωνικό αποκλεισμό (νέοι, άνεργοι, μακροχρόνια άνεργοι) (ΥΠΕΚΑ, 2002, σελ. 33).

Στην εισηγητική έκθεση του Ν. 3191/2003 (*Το Εθνικό Σύστημα Σύνδεσης της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση*), η έμφαση προς την ισότητα των ευκαιριών και την εξατομίκευση της ευθύνης γινόταν περισσότερο εμφανής. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι η αποτελεσματικότερη σύνδεση της ΣΕΚ με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας εξυπηρετεί δύο ανάγκες: α) την παροχή ευκαιριών κατάρτισης και ένταξης στην απασχόληση για τον καθορισμό της εκπαιδευτικής και επαγγελματικής πορείας του καθενός και β) τη μη σπατάλη πόρων (Βουλή των Ελλήνων, 2003α, σελ. 1). Έτσι, καταδείχθηκε ρητά ότι οι βασικοί άξονες της κοινωνικής προστασίας συνοψίζονταν στην προαγωγή της απασχολησιμότητας και της προσαρμοστικότητας του εργατικού δυναμικού (Βεργίδης, 2005, σελ. 81-82).

Ο περιορισμός του δικτύου κοινωνικής προστασίας γινόταν αντιληπτός και στο ΕΣΔΕν 2003-2005. Πιο συγκεκριμένα, στο επίκεντρο τέθηκε η ένταξη στην απασχόληση των κοινωνικά ευπαθών ομάδων μέσω προγραμμάτων για την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, τα οποία συνδύαζαν εναλλασσόμενη κατάρτιση και απασχόληση. Παράλληλα, προωθήθηκαν εξατομικευμένες παρεμβάσεις επαγγελματικής κατάρτισης και προσανατολισμού, για τις οποίες καθοριστικό ρόλο διαδραμάτιζαν τα υπό ανάπτυξη ΚΠΑ του ΟΑΕΔ (ΥΠΕΚΑ, 2003β, σελ.26-27).

Η αναθεώρηση της Στρατηγικής της Λισαβόνας οδήγησε στην περαιτέρω υποβάθμιση της κοινωνικής της διάστασης. Χαρακτηριστικά, στο ΕΣΔΕν 2005-2006, τονίστηκε ότι η ισότητα των ευκαιριών αφορούσε μονάχα την πρόσβαση στην εκπαίδευση και κατάρτιση, αποδίδοντας έμφαση στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες (ΥΠΑΚΠ, 2005, σελ. 22). Στο ΕΣΔΕν 2006-2008, η προσπάθεια για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού χαρακτηρίστηκε από μέτρα που εξυπηρετούσαν κατά κύριο λόγο την οικονομική αποτελεσματικότητα, επιχειρώντας την ενεργοποίηση για την ένταξη στην απασχόληση και τον περιορισμό της κοινωνικής προστασίας. Πιο συγκεκριμένα, οι προτεραιότητες για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής αφορούσαν την ενίσχυση της απασχόλησης για τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, τις γυναίκες, τους νέους και τους μακροχρόνια ανέργους. Για την αντιμετώπιση της μειονεκτικής θέσης αυτών των υποκειμένων, η ΣΕΚ διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο. Ειδικότερα, οι δράσεις για την ενίσχυση της συμμετοχής

στη ΣΕΚ αφορούσαν την αναβάθμιση της ποιότητάς της, τη διευκόλυνση της πρόσβασης και την αύξηση των επενδύσεων για τη ΣΕΚ. Επιπλέον, για την αντιμετώπιση της μειονεκτικής θέσης αυτών των κοινωνικών ομάδων στη ΣΕΚ, ενισχύονταν οι δράσεις πιστοποίησης των προγραμμάτων, των φορέων και των εκπαιδευτών ΣΕΚ και επιχειρούνταν η αποτελεσματικότερη σύνδεση της κατάρτισης με την αγορά εργασίας. Μάλιστα, έμφαση αποδιδόταν στα μαθησιακά αποτελέσματα και στην προσαρμογή της κατάρτισης στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, καθώς και στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση προγραμμάτων ΣΕΚ, με βάση τις εξατομικευμένες ανάγκες των υποκειμένων που ανήκαν στις ομάδες αυτές (ΥΠΙΑΚΠ, 2006, σελ. 18-26).

Στο ΕΠΜ 2008-2010, η κοινωνική διάσταση της ΣΕΚ συνδέθηκε ακόμη περισσότερο με την ανάπτυξη της απασχολησιμότητας των υποκειμένων, με έμφαση στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και προωθήθηκε η έννοια της ευελιξίας με ασφάλεια στην πολιτική απασχόλησης. Η ελληνική κυβέρνηση υιοθέτησε τις προτεραιότητες της ΕΣΑ, η οποία δεν περιοριζόταν πλέον στην ευελιξία του χρόνου και των μορφών εργασίας, αλλά αναφερόταν στην απασχολησιμότητα του εργατικού δυναμικού και στον εκσυγχρονισμό της κοινωνικής ασφάλισης, ενώ αναφορά γινόταν και στη διευκόλυνση των μεταβάσεων σε διαφορετικές καταστάσεις απασχόλησης και ανεργίας, οι οποίες αποτελούσαν χαρακτηριστικό της έννοιας της απασχολησιμότητας και σχετιζόνταν με τον περιορισμό των εργασιακών δικαιωμάτων (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2008, σελ. 59-61). Η έμφαση στην ευελιξία και στην ατομικότητα έθετε εκ προοιμίου υπό αμφισβήτηση την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής, διότι οι επιδιώξεις αυτές δεν συνδέονταν με την αλληλεγγύη και τη συναίνεση, που αποτελούν βασικά της χαρακτηριστικά. Μάλιστα, η έμφαση στην ενεργοποίηση και στην απασχολησιμότητα συνοδεύονταν από την επιδίωξη ανεύρεσης περισσότερο στοχευμένων πολιτικών για τις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες και εξατομίκευση της ευθύνης για τη χάραξη ατομικών εκπαιδευτικών και επαγγελματικών μονοπατιών, καταδεικνύοντας την έμφαση στον περιορισμό του δικτύου κοινωνικής προστασίας (ΥΠΙΑΚΠ, 2008, σελ. 25-30).

Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν ότι η ελληνική πολιτική για τη ΣΕΚ της δεκαετίας του 2000 ακολουθούσε τις προτεραιότητες της ΕΕ για την ενίσχυση της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Με άλλα λόγια, η οικονομική αποτελεσματικότητα αποτέλεσε κεντρικό στόχο και το συστηματικό ενδιαφέρον για την επίτευξή του συμβάδιζε με την ασάφεια ως προς την επίτευξη του στόχου της κοινωνικής συνοχής. Σημειωτέον, οι πολιτικές για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής εξυπηρετούσαν την επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας διότι υποστήριζαν τον περιορισμό των δαπανών κοινωνικής προστασίας. Επομένως, η ελληνική πλευρά ακολούθησε τις ευρωπαϊκές διεργασίες, θέτοντας ως προτεραιότητά της την επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι το ενδιαφέρον για την κοινωνική συνοχή είχε ρητορικό χαρακτήρα, μιας και η κοινωνική συνοχή δεν μπορεί να συμβαδίσει με την επιδίωξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

5.3.2 Η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική για τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και το πρόγραμμα Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020

Κατά την περίοδο εφαρμογής του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020, η επιδίωξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας έγινε πιο εντατική. Το ενδιαφέρον εστιάστηκε ακόμη περισσότερο στην ανάπτυξη της απασχολησιμότητας, της διαφάνειας, της πιστοποίησης, της ποιότητας και της λογοδοσίας, ενώ διευρύνθηκε το ενδιαφέρον για τη βασισμένη στη μάθηση εργασία, η οποία είναι περισσότερο εργαλειακή και ανταποκρίνεται πιο αποτελεσματικά στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Παράλληλα, η ρύθμιση και η διακυβέρνηση του συστήματος ΔΒΜ συνδέθηκαν ακόμη περισσότερο με τις αρχές της ελεύθερης αγοράς. Σε αυτό το πλαίσιο, η κοινωνική διάσταση που συνόδευε την πολιτική για ΔΒΜ υποβαθμίστηκε ακόμη περισσότερο, σε μια περίοδο κατά την οποία η οικονομική κρίση καθιστούσε απαραίτητη την ενίσχυσή της.

Η ΔΒΜ, κυρίως υπό τη μορφή της ΣΕΚ, θεωρήθηκε αναπόσπαστο στοιχείο της ελληνικής αναπτυξιακής πολιτικής. Μάλιστα, λογιζόταν ως το αντίδοτο της οικονομικής κρίσης, ακολουθώντας τη ρητορική της ΕΕ. Η ΣΕΚ αποτέλεσε το σημαντικότερο εργαλείο για την απελευθέρωση των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας και την αναπτυξιακή της προοπτική, καθώς συνδέθηκε με την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής (ΥΠΔΒΜΘ, 2010, σελ. 3, 12).

Μολονότι η ΔΒΜ θεωρήθηκε βασική διάσταση για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και τα προηγούμενα χρόνια δρομολογήθηκαν σημαντικές ρυθμίσεις για την ανάπτυξή της, δεν είχε αναπτυχθεί στην Ελλάδα ένα επαρκές δίκτυο ΔΒΜ για την άσκηση μιας ενιαίας πολιτικής (ΥΠΔΒΜΘ, 2015, σελ. 4). Η απόκλιση ως προς την επίτευξη των ευρωπαϊκών στόχων και η έλλειψη θεματικών επιδόσεων οδήγησε στη θέσπιση του Ν. 3879/2010 (Παντισίδου, 2013, σελ. 63). Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα παρουσίαζε ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στη ΔΒΜ, το ποσοστό υποκειμένων χωρίς βασικές δεξιότητες ήταν υψηλό, ενώ η συμμετοχή στη ΣΕΚ υστερούσε του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Παράλληλα, η ποσοτική υστέρηση που χαρακτήριζε στην Ελλάδα είχε και ποιοτικές παραμέτρους. Δεν υπήρχε σύνδεση μεταξύ αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης και ΣΕΚ, δεν είχε αναπτυχθεί ένα συνεκτικό πλαίσιο διαφάνειας και πιστοποίησης προσόντων, τα προβλήματα συντονισμού στο δίκτυο της ΔΒΜ δεν είχαν επιλυθεί, η επαγγελματική κατάρτιση αποτύγχανε να ανταποκριθεί στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, ενώ η έλλειψη συστηματικής αξιολόγησης έθετε σε αμφισβήτηση την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης. Δεν θα μπορούσαν να παραλειφθούν η αναποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των Υπουργείων Παιδείας και Εργασίας και η μη ανάπτυξη μίας σχετικής κουλτούρας ΔΒΜ στην ελληνική κοινωνία αλλά και στους ίδιους του δημόσιους φορείς που καλούνταν να συνεισφέρουν στην ανάπτυξή της (ΥΠΔΒΜΘ, 2010, σελ. 9-10).

Με τον Ν. 3879/2010 (*Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και άλλες διατάξεις*) επιδιώχθηκε η αποτελεσματικότερη ανταπόκριση στα κελεύσματα της ΕΕ. Το πρόγραμμα

δημοσιονομικής σταθερότητας απαιτούσε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για τη διασφάλιση της προσαρμογής και της εξυγίανσης. Έτσι, δρομολογήθηκαν ρυθμίσεις που αφορούσαν τη ρύθμιση, τη διοίκηση και τη χρηματοδότηση της ΔΒΜ και οι οποίες εξυπηρετούσαν τη δημοσιονομική προσαρμογή και τον περιορισμό των δημόσιων δαπανών (Παϊδούση, 2013, σελ. 161). Το γεγονός αυτό καταδείκνυε ότι πρωταρχικό μέλημα της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης αποτελούσε η προαγωγή της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Ο εξορθολογισμός του ελληνικού συστήματος ΔΒΜ επιχειρούνταν με τον Ν. 3879/2010. Για τον λόγο αυτόν αναπτύχθηκε το Εθνικό Δίκτυο Διά Βίου Μάθησης, στο οποίο εντάσσονταν ιδιωτικοί και δημόσιοι φορείς κατάρτισης και το οποίο καταπιανόταν με τη γενική εκπαίδευση ενηλίκων, τη ΣΕΚ, την αναγνώριση και πιστοποίηση προσόντων, καθώς και τη διασφάλιση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης. Απώτερο σκοπό αποτελούσε η βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας του συστήματος ΔΒΜ. Η αποκέντρωση διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο ως προς αυτή την κατεύθυνση διότι στόχευε στην ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, τα οποία ανταποκρίνονταν στις τοπικές ανάγκες της οικονομίας και της κοινωνίας (ΕΑΕΑ, 2011, 7-8).

Βασικός στόχος του Ν. 3879/2010 ήταν η ανάπτυξη της ΔΒΜ, μέσω της αναγνώρισης εναλλακτικών εκπαιδευτικών διαδρομών, της αποτελεσματικότερης δικτύωσης των φορέων ΔΒΜ και της προαγωγής της διαφάνειας και της ποιότητας. Οι ρυθμίσεις αυτές, με τη σειρά τους, αποσκοπούσαν στην αποδοτικότερη σύνδεση της κατάρτισης με την απασχόληση. Παράλληλα, με το συγκεκριμένο νομοσχέδιο, όλες οι μορφές κατάρτισης, οι οποίες βρίσκονταν εντός και εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος, εντάσσονταν στο δίκτυο ΔΒΜ. Σε θεσμικό επίπεδο, η επίδρασή του ήταν καθοριστική για τη ΣΕΚ, διότι αναγνωριζόταν η ισοτιμία επαγγελματικής κατάρτισης και γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, αποκεντρώνονταν οι δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης, καθιερωνόταν μητρώο φορέων ΔΒΜ, αντιστοιχίζονταν τα επαγγελματικά περιγράμματα με τα προγράμματα κατάρτισης, ιδρύονταν ο ΕΟΠΠ, υπεύθυνος για την πιστοποίηση των εκροών της μη τυπικής εκπαίδευσης και της άτυπης μάθησης, και αναπτυσσόταν το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων (Παϊδούση, 2013, σελ. 160). Η στοχοθεσία του Ν. 3879/2010 συνδεόταν με το πρόγραμμα Ευρώπη 2020, και ιδιαίτερα με τους στόχους ανάπτυξης της ΔΒΜ, αναβάθμισης της ποιότητας και της διαφάνειας, καθώς και με την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών (Βουλή των Ελλήνων, 2010, σελ. 1). Μάλιστα, όπως αναφερόταν από το Υπουργείο Παιδείας, η εν λόγω μεταρρύθμιση βρισκόταν σε πλήρη ευθυγράμμιση με το πρόγραμμα Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020 (ΥΠΔΜΘ, 2011, σελ. 15), το οποίο, όπως υποστηρίχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, χαρακτηριζόταν από τη ρητή έμφαση στην επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας, ιδιαίτερη έμφαση αποδιδόταν στην απελευθέρωση των δυνάμεων της αγοράς και στη δυναμική του ιδιωτικού τομέα (European Commission, 2010, σελ. 15). Η έμφαση προς την απελευθέρωση της

αγοράς και τον ιδιωτικό τομέα γινόταν αντιληπτή και στον Ν. 3879/2010. Η αποκέντρωση, η έμφαση στην πιστοποίηση προσόντων και την ποιότητα, η εξατομίκευση της ευθύνης και ο ενεργός ρόλος των κοινωνικών εταίρων αποτελούσαν χαρακτηριστικά που δεν συνδέονταν με το συγκεντρωτικό μοντέλο διακυβέρνησης της ΔΒΜ στην Ελλάδα. Ειδικότερα, η έμφαση στην πιστοποίηση προσόντων, την ποιότητα και την εξατομίκευση της ευθύνης αποτελούν χαρακτηριστικά του μοντέλου εθελοντικής συνεργασίας των κοινωνικών εταίρων, το οποίο είναι κατευθυνόμενο από την αγορά και απαντάται στις αγγλοσαξονικές χώρες. Ταυτόχρονα, η έμφαση στον ρόλο των κοινωνικών εταίρων, στην αποκέντρωση και στη σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα αποτελούν χαρακτηριστικά του μοντέλου συνεργασίας των κοινωνικών εταίρων που απαντάται στις βόρειες ευρωπαϊκές χώρες. Παρ' όλα αυτά, το κρατικιστικό μοντέλο συνέχισε να επικρατεί στην Ελλάδα διότι το Υπουργείο Παιδείας παρέμενε υπεύθυνο για τον σχεδιασμό και την εποπτεία της ΔΒΜ (Πρόκου, 2014, σελ. 8-15). Όμως, η εισαγωγή χαρακτηριστικών από διαφορετικά μοντέλα διακυβέρνησης είναι χρήσιμη διότι καταδεικνυει την εισαγωγή των αρχών της ελεύθερης αγοράς και του ιδιωτικού τομέα στον τρόπο ρύθμισης και ελέγχου της ΔΒΜ στην Ελλάδα και τη μετάβαση από ένα μοντέλο (κρατικιστικό) που εστίαζε στη δικαιοσύνη, αν και γραφειοκρατικό και συγκεντρωτικό, σε ένα μοντέλο που προωθούσε την εξατομίκευση της ευθύνης και την αποτελεσματικότερη ανταπόκριση στις εφήμερες ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Σε συνάρτηση με τους στόχους του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020, ο Ν. 3879/2010 δρομολόγησε το Εθνικό Πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης. Οι δράσεις του αποσκοπούσαν στην αναβάθμιση του συστήματος ΔΒΜ και επικεντρώνονταν στους εξής παράγοντες: α) καθολική συμμετοχή, β) αναβάθμιση ποιότητας, γ) σύγχρονες παιδαγωγικές μέθοδοι, δ) διαφάνεια προσόντων, ε) διασύνδεση των δράσεων με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, στ) διασφάλιση εναλλακτικών διαδρομών και ζ) ορθολογική αξιοποίηση των πόρων του ΕΣΠΑ 2007-2013. Οι ειδικοί στόχοι αφορούσαν την αναβάθμιση της επαγγελματικής κατάρτισης, την αποτελεσματική διάγνωση των αναγκών της αγοράς εργασίας, την αναβάθμιση του θεσμού της συμβουλευτικής και του επαγγελματικού προσανατολισμού, την πιστοποίηση προσόντων και την προώθηση της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων. Ο βασικότερος στόχος των δράσεων σχετιζόταν με την αύξηση της συμμετοχής του γενικού πληθυσμού, ηλικίας 25-64 ετών, στη ΔΒΜ. Ειδικότερα, επιδιωκόταν η αύξηση της συμμετοχής στο 6% του γενικού πληθυσμού έως το 2013, ο διπλασιασμός της εθνικής συμμετοχής στη γενική εκπαίδευση ενηλίκων και η αύξηση κατά 50% της συμμετοχής στη ΣΕΚ (ΥΠΔΜΘ, 2010, σελ. 15-18).

Η εισαγωγή του μηχανισμού στήριξης στην Ελλάδα (μνημόνιο) συνδεόταν με την εμπέδωση και εμπέδωση όλο και εντονότερων νεοφιλελεύθερων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η οικονομική ανάπτυξη διαμέσου πολιτικών λιτότητας αποτέλεσε τη βασική προτεραιότητα της ελληνικής πολιτικής (Souliotis and Alexandri, 2017, σελ. 233-234). Σε αυτό το πλαίσιο, η ελληνική πολιτική για τη ΔΒΜ δεν έμεινε ανεπηρέαστη. Πιο συγκεκριμένα, με την υπογραφή του πρώτου μνημονίου το 2011, εστιάζοντας η ελληνική

κυβέρνηση στη δημοσιονομική πειθαρχία και στον περιορισμό των δαπανών, πολλές δομές ΔΒΜ συγχωνεύθηκαν. Το ΕΚΕΠΙΣ συγχωνεύτηκε με τον ΕΚΕΠ, τον ΕΟΠΠ και τον ΟΕΕΚ, αναπτύσσοντας τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού ΕΟΠΠΕΠ. Επιπλέον, το ΙΔΕΚΕ και το Ινστιτούτο Νεολαίας συγχωνεύθηκαν και αναπτύχθηκε το ΙΝΕΔΙΒΙΜ. Το Υπουργείο Εργασίας επιφορτίστηκε με την εφαρμογή προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και τη σύνδεσή τους με την αγορά εργασίας. Η Επαγγελματική Κατάρτιση ΑΕ και το Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική-Πληροφορική ΑΕ, τα οποία υπάγονταν στο συγκεκριμένο Υπουργείο, συγχωνεύθηκαν και δημιουργήθηκε το ΕΙΕΑΔ (Παϊδούση, 2013, σελ. 161). Η ελληνική πολιτική για τη ΔΒΜ επικεντρώθηκε ακόμη περισσότερο στην οικονομική αποτελεσματικότητα, υιοθετώντας πολιτικές με γνώμονα την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα του συστήματος ΔΒΜ.

Για την προαγωγή της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας, η αναβάθμιση της ποιότητας της ΔΒΜ διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο και η προαγωγή της επιχειρήθηκε με το πρόγραμμα π3 (Εθνικό Πλαίσιο Ποιότητας στη Διά Βίου Μάθηση). Το πρόγραμμα αυτό επιδίωκε την αναβάθμιση της ποιότητας σε ό,τι είχε να κάνει με το πλαίσιο παροχής, τη διαδικασία και τις εκροές της ΔΒΜ. Το πλαίσιο αυτό εξυπηρετούσε ρητά την ανταγωνιστικότητα της αγοράς ΔΒΜ, την εξατομίκευση της ευθύνης και την αποδοτικότητα των εκροών της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η έλλειψη κοινά αποδεκτού ορισμού της ποιότητας την καθιστούσε μια έννοια που χαρακτηριζόταν από τις πολιτικές προτεραιότητες κάθε περιόδου. Εντούτοις, την εν λόγω περίοδο, ποιοτική ΔΒΜ χαρακτηριζόταν εκείνη η εκπαίδευση και κατάρτιση που εναρμονιζόταν με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και της οικονομίας (ΥΠΔΒΜΘ, 2011, σελ. 5-8).

Επιπλέον, η έμφαση στην αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα του συστήματος ΔΒΜ γινόταν ακόμη περισσότερο αντιληπτή στον τρόπο ανάθεσης προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και στην εισαγωγή των επιταγών κατάρτισης (*voucher*) (Υπουργείο Οικονομικών, 2011, σελ. 33-44). Αυτό ήταν ένα μοντέλο που ενίσχυε τις τάσεις ιδιωτικοποίησης και αγοραιοποίησης της ΔΒΜ, ενίσχυε τον ανταγωνισμό των φορέων και διέυρνε τη σημασία της αξιολόγησης και της λογοδοσίας. Οι επιταγές κατάρτισης χρησιμοποιήθηκαν πρώτη φορά το 2013. Το Υπουργείο Εργασίας δεν ανέθετε πλέον μέσω διαγωνισμού την υλοποίηση προγραμμάτων σε φορείς. Οι άνεργοι λάμβαναν επιταγή κατάρτισης και επέλεγαν οι ίδιοι τον φορέα κατάρτισης. Η πρακτική αυτή είχε δύο αποτελέσματα. Αυξήθηκαν οι πάροχοι κατάρτισης εξαιτίας της προώθησης της ατομικής επιλογής που συνεπαγόταν η εισαγωγή των επιταγών κατάρτισης, ενώ η αύξηση των δομών ενισχυόταν και από την αντικατάσταση των κριτηρίων πιστοποίησής τους με την έκδοση αδειοδότησης από τον ΕΟΠΠΕΠ, για την οποία τα κριτήρια ήταν λιγότερο αυστηρά, υπακούοντας, έτσι, στην επιλογή της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ για ενίσχυση της ελεύθερης αγοράς και του ανταγωνισμού (Ιωαννίδης, 2017, σελ. 57). Το δεύτερο αποτέλεσμα αφορούσε την περαιτέρω τόνωση της εξατομίκευσης της ευθύνης για την επιλογή και τα αποτελέσματα της κατάρτισης.

Η εισαγωγή των αρχών της ελεύθερης αγοράς γινόταν περισσότερο αντιληπτή με τον Ν. 4093/2012 (*Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 – Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του Ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016*), ο οποίος δρομολόγησε σημαντικές αλλαγές στο πεδίο της ΔΒΜ, κυρίως όσον αφορά την αδειοδότηση των φορέων παροχής ΔΒΜ. Αρμόδιος φορέας για την αδειοδότηση ήταν ο ΕΟΠΠΕΠ, ο οποίος μπορούσε να αναθέτει την αδειοδότηση και την εποπτεία των δομών και σε ιδιωτικούς φορείς. Επιπλέον, ρυθμίστηκε το σύστημα πιστοποίησης εκπαιδευτικής επάρκειας των εκπαιδευτών ενηλίκων και αναπτύχθηκε Επιτροπή για την παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2007-2013. Η έμφαση προς την αποτελεσματικότητα των δράσεων αποσκοπούσε στην εξοικονόμηση πόρων και στην προαγωγή της διοικητικής μεταρρύθμισης. Ιδιαίτερη έμφαση αποδόθηκε στην ανάπτυξη του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων και στη διασύνδεσή του με το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Προσόντων (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013α, σελ. 21-24, 44).

Η έμφαση στην οικονομική αποτελεσματικότητα γινόταν αντιληπτή και από την όλο και πιο εργαλειακή αντίληψη που συνόδευε τη ΔΒΜ και η οποία κατευθυνόταν από την ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα, ακολουθώντας τις ευρωπαϊκές διεργασίες, απέδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη βασισμένη στην εργασία μάθηση, στην καταπολέμηση της ανεργίας των νέων και στη βελτίωση της ελκυστικότητας της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Πιο συγκεκριμένα, με τον Ν. 4186/2013 (*Αναδιάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις*), το σύστημα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης έκανε άνοιγμα προς την οικονομία για την αποτελεσματικότερη ανταπόκρισή του στις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Η νομοθεσία αυτή αφορούσε τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, υπό το πρίσμα ενίσχυσης της ΔΒΜ, και επιδίωκε την προώθηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και την ενίσχυση της βασισμένης στον χώρο εργασίας μάθησης. Αποτελούσε μια απάντηση στο πρόβλημα της ανεργίας των νέων και αποσκοπούσε στην αποτελεσματικότερη σύνδεση της εκπαίδευσης και κατάρτισης με την απασχόληση. Η αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων αποτελούσε το πλέον επιτακτικό πρόβλημα των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Η βασισμένη στον χώρο εργασίας μάθηση συντελούσε στην ανάπτυξη της απασχολησιμότητας και στη διεύρυνση των επαγγελματικών προοπτικών των νέων, αλλά και στην ανταπόκριση των αναγκών της οικονομίας και της αγοράς εργασίας (Cedefop, 2014, σελ. 1, 21).

Ως αποτέλεσμα, το ενδιαφέρον για τη ΔΒΜ υποβαθμιζόταν στην πλέον εργαλειακή προοπτική της βασισμένης στην εργασία μάθησης, η οποία συνδεόταν άρρηκτα με τη βελτίωση της απασχολησιμότητας και την ανάπτυξη μαθησιακών αποτελεσμάτων, συμβατών με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Ταυτόχρονα, η παροχή κοινωνικής προστασίας περιοριζόταν σε μια συγκεκριμένη ομάδα πληθυσμού. Στο επίκεντρο τέθηκαν οι ηλικιακές ομάδες 15-24 ετών και 25-35 ετών και η παροχή προγραμμάτων κατάρτισης, πρακτικής άσκησης και εργασιακής εμπειρίας (ΥΠΕΚΑΠ, 2012, σελ. 6). Η εστίαση

σε μία μοναδική ομάδα πληθυσμού περιόριζε την ατζέντα της ΔΒΜ και την κοινωνική της διάσταση (Παπαδάκης, Μπουζάκης και Πανδής, 2010, σελ. 266).

Η επιδίωξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας κυριάρχησε και κατά την περίοδο 2013-2015. Κεντρικό ζητούμενο αποτέλεσε η ανάπτυξη μιας συνεκτικής στρατηγικής για τη διαχείριση και την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, η οποία, παρά τις νομοθετικές παρεμβάσεις, δεν είχε επιτευχθεί μέχρι τότε. Για την επίτευξή της, υιοθετήθηκαν οι παρακάτω στρατηγικές προτεραιότητες. Πρώτον, η αύξηση της συμμετοχής των ενηλίκων στη ΔΒΜ και η καταπολέμηση των ανισοτήτων ως προς τη συμμετοχή, αποσκοπώντας στην αποφυγή της πώλωσης μεταξύ υποεκπαίδευσης και υπερεκπαίδευσης. Ο στόχος αυτός, σε ρητορικό επίπεδο, ενείχε κοινωνική διάσταση. Παρ' όλα αυτά, η επίτευξή του συνοδεύτηκε με μέτρα που τόνωναν την εξατομίκευση της ευθύνης και περιοριζόταν σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού. Η προσβασιμότητα, η ευελιξία, η ελκυστικότητα και η ενημέρωση βασιζόνταν στην ατομική ευθύνη και στην ενεργοποίηση. Εντούτοις, ο στόχος αύξησης της συμμετοχής στη ΔΒΜ αποτέλεσε μια στρατηγική προτεραιότητα που πρωτίστως επιδίωκε την οικονομική αποτελεσματικότητα, περιορίζοντας τις δαπάνες κοινωνικής προστασίας. Δεύτερον, η αναβάθμιση των γνώσεων και των δεξιοτήτων των ενηλίκων και η αποτελεσματικότερη σύνδεσή τους με την αγορά εργασίας αφορούσε την οικονομική αποτελεσματικότητα διότι στο επίκεντρο βρισκόταν η ανταπόκριση στις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Τρίτον, η βελτίωση της ποιότητας της ΔΒΜ τόνωνε την αξιολόγηση και τη λογοδοσία του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης, με στόχο τη βελτίωση της οικονομικής αποδοτικότητας της ΔΒΜ. Τέταρτον, η αποτελεσματικότερη δικτύωση των φορέων ΔΒΜ και η ενίσχυση της αποκέντρωσης, αν και συνδέονταν με την κοινωνική διάσταση της ΔΒΜ και την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, εξυπηρετούσαν κατά κύριο λόγο την ανταπόκριση στις τοπικές ανάγκες της αγοράς εργασίας και, ως εκ τούτου, στόχευαν στην οικονομική αποτελεσματικότητα. Πέμπτον, η σύνδεση τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης προήγαγε την οικονομική αποτελεσματικότητα, αποδίδοντας έμφαση στα ευέλικτα μαθησιακά μονοπάτια, τα μαθησιακά αποτελέσματα, την πιστοποίηση προσόντων και τη διαφάνεια (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013β, σελ. 27-31).

Η ανάληψη της διακυβέρνησης της Ελλάδας από τον ΣΥΡΙΖΑ, το 2015, δημιούργησε ελπίδες για τη βελτίωση της ισορροπίας μεταξύ οικονομικής αποτελεσματικότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης στην πολιτική για τη ΔΒΜ. Μάλιστα, τονίζονταν η σημασία της πρόσβασης στη ΔΒΜ, η ενίσχυση της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων μέσω των ΚΔΒΜ που λειτουργούσαν σε επίπεδο δήμων και η ανάπτυξη στοχευμένων δράσεων για τη διασφάλιση της συμμετοχής στη γενική εκπαίδευση ενηλίκων και στη ΣΕΚ των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων. Πέρα από την κοινωνική διάσταση, ιδιαίτερο ενδιαφέρον υπήρχε και για την οικονομική διάσταση, καθώς τονίζονταν η σημασία της σύνδεσης της ΣΕΚ με τις ανάγκες της εργασίας, η περαιτέρω διεύρυνση της βασισμένης στην εργασία μάθησης και η εφαρμογή των ευρωπαϊκών εργαλείων αναφοράς για τη διαφάνεια και ποιότητα. Ωστόσο, η κοινωνική διάσταση της πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης

υπέκρυπτε την έμφαση προς την οικονομική αποτελεσματικότητα. Ειδικότερα, η έμφαση επικεντρωνόταν στην ανάπτυξη οριζόντιων δεξιοτήτων μέσω της συμμετοχής των ευπαθών κοινωνικά ομάδων στη ΔΒΜ. Οι οριζόντιες δεξιότητες αφορούσαν την ανάπτυξη δεξιοτήτων συνεργατικότητας, καινοτομίας, προσαρμοστικότητας και ευελιξίας (Υπουργείο Οικονομικών, 2015, σελ. 35-37). Εντούτοις, ήταν δεξιότητες που συνδέονταν με την ανάπτυξη της απασχολησιμότητας και κατ' επέκταση την ενίσχυση της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Η έμφαση στην οικονομική αποτελεσματικότητα χαρακτήριζε και το ΕΠΜ του 2016, διότι οι στόχοι παρέμεναν αμετάβλητοι σε σχέση με το ΕΠΜ του 2015, και μάλιστα, η έμφαση προς την οικονομική αποτελεσματικότητα γινόταν εντονότερη. Οι πολιτικές επιλογές της ελληνικής κυβέρνησης περιορίζονταν από την ανάγκη διαχείρισης περιορισμένων πόρων εξαιτίας του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής. Σημειωτέον ότι για την επίτευξη των στόχων της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ προκρινόταν η υιοθέτηση καλών πρακτικών που χρησιμοποιούνταν σε διεθνές επίπεδο (Υπουργείο Οικονομικών, 2016, σελ. 41-47). Ιδιαίτερη έμφαση αποδιδόταν στον ρόλο των ΚΔΒΜ σε επίπεδο δήμων για τη διεύρυνση της πρόσβασης στη ΔΒΜ και στη σημασία τους στην παροχή γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων και ΣΕΚ στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες. Να σημειωθεί ότι τα ΚΔΒΜ διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη διεύρυνση της συμμετοχής στη ΔΒΜ (Karalis, 2017, σελ. 92). Παρ' όλα αυτά, στα μέσα του ίδιου έτους, ο περιορισμός των διαθέσιμων πόρων οδήγησε στην παύση της λειτουργίας τους.

Από το 2016, η πολιτική για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα αποτυπωνόταν στο εθνικό στρατηγικό πλαίσιο για την αναβάθμιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και της μαθητείας του 2016. Η παροχή ΔΒΜ γινόταν όλο και περισσότερο αντιληπτή υπό το πρίσμα της ΣΕΚ και της ανταπόκρισής της στις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Μάλιστα, η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση λογιζόταν από την ελληνική κυβέρνηση ως η βασική συνιστώσα της ελληνικής αναπτυξιακής πολιτικής (Υπουργείο Οικονομικών, 2017, σελ. 49).

Το πλαίσιο αυτό τονιζόταν από την ελληνική κυβέρνηση ότι ακολουθούσε τους στόχους του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020 και της Διαδικασίας της Κοπεγχάγης, καθώς και τις στρατηγικές προτεραιότητες που τέθηκαν στην Μπριζ και στη Ρίγα το 2010 και το 2015 αντίστοιχα. Εντούτοις, στο επίκεντρο της εθνικής πολιτικής τέθηκε η επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας, εστιάζοντας στη διακυβέρνηση και στη ρύθμιση του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, στην προώθηση της βασισμένης στην εργασία μάθησης, στην αποτελεσματικότερη σύνδεση της ΣΕΚ με την αγορά εργασίας, στη βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, στη βελτίωση της ελκυστικότητάς του και στην προώθηση της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού. Σε αυτούς τους στόχους, υιοθετούνταν και οι στόχοι της ισότητας και της κοινωνικής συνοχής. Στο επίκεντρο της ελληνικής πολιτικής τοποθετούνταν οι ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, τα υποκείμενα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η περιορισμένη εργασιακή

εμπειρία και η έλλειψη πιστοποιημένων προσόντων. Η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση αποτέλεσε μία «δεύτερη ευκαιρία» για τα υποκείμενα που απειλούνταν από τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ωστόσο, η επίτευξη του στόχου της κοινωνικής συνοχής στηριζόταν στην ανάπτυξη οριζόντιων δεξιοτήτων για την ανάπτυξη της απασχολησιμότητάς τους. Πιο συγκεκριμένα, επικρατούσε η παρακάτω προσέγγιση:

η ΣΕΚ περιλαμβάνει ως δομικό της στοιχείο την ανάπτυξη δεξιοτήτων που συνδράμουν σημαντικά στην προσωπική ανάπτυξη. Οι δεξιότητες ανάπτυξης επαγγελματικής ταυτότητας, αυτονομίας, προσαρμοστικότητας και διαχείρισης σταδιοδρομίας που αποκτούνται μέσα στο περιβάλλον ανάπτυξης της ΣΕΚ συμβάλλουν αφενός σημαντικά στη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης του εργατικού δυναμικού και αφετέρου αποτελούν όχημα για ΔΒΜ, εργασιακή μετάβαση, κινητικότητα και τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας (ΥΠΙΑΘ, 2016, σ. 69).

Επομένως, ο κοινωνικός ρόλος της ΕΕΚ περιοριζόταν στην παροχή ίσων ευκαιριών για την ανάπτυξη της απασχολησιμότητας. Με τον τρόπο αυτόν εξυπηρετούνταν ο στόχος της οικονομικής αποτελεσματικότητας, η οποία συνοδευόταν από συστηματικές δράσεις προώθησης της διαφάνειας, της ποιότητας, της λογοδοσίας και της ανταπόκρισης της ΣΕΚ στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, λόγω των επιδράσεων της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής.

Η κοινωνική διάσταση παρέμενε υποβαθμισμένη, καθώς περιοριζόταν στην ανάπτυξη της απασχολησιμότητας του εργατικού δυναμικού με έμφαση στους νέους/ες, τους μακροχρόνια άνεργους και τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες. Ο περιορισμός του δικτύου κοινωνικής προστασίας (έμφαση προς τη ΣΕΚ) εξυπηρετούσε την οικονομική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα. Το ενδιαφέρον για την οικονομική αποτελεσματικότητα των πολιτικών για τη ΣΕΚ εντάθηκε εξαιτίας της διείσδυσης των αρχών της ελεύθερης αγοράς στην ελληνική πολιτική που προωθούνταν από τον μηχανισμό στήριξης για τη δημοσιονομική προσαρμογή της Ελλάδας. Η έμφαση στη ΣΕΚ βρισκόταν σε συνάρτηση με την επιδίωξη της λιτότητας και της δημοσιονομικής προσαρμογής του «σπάταλου» για τους τεχνοκράτες της ΕΕ κράτους πρόνοιας. Έτσι, λοιπόν, το δίκτυο κοινωνικής προστασίας περιορίστηκε και το ζητούμενο των ελληνικών κυβερνήσεων κατά τη δεκαετία του 2010 ήταν ο περιορισμός των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και η δημοσιονομική εξυγίανση. Με τον τρόπο αυτόν η επίτευξη της κοινωνικής συνοχής γινόταν δυσκολότερη σε σχέση με τη δεκαετία του 2000.

5.3.3 Τρέχουσες τάσεις για την πολιτική διά βίου μάθησης και τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα

Το 2019, την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ διαδέχθηκε η ΝΔ. Η λεγόμενη έκθεση «Πισσαρίδη» όρισε την εκπαιδευτική πολιτική της νέας κυβέρνησης και κατ' επέκταση την πολιτική της για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ. Η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο αποτέλεσε προτεραιότητα αυτής της έκθεσης. Η ΔΒΜ και η ΣΕΚ συνδέθηκαν με τις αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Ακολουθήθηκε ρητά η στόχευση για την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση, ενώ η ΔΒΜ αποτέλεσε τη βασική προτεραιότητα για τον εξοπλισμό του συνόλου του εργατικού δυναμικού με γνώσεις και δεξιότητες. Μολονότι αποδόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη συμμετοχή στη ΔΒΜ, δεν υπήρχαν συστηματικές προτάσεις για την προφορά ισότιμων ευκαιριών μάθησης για όλους, παρά μόνο κάποια κίνητρα συμμετοχής, όπως είναι τα άτοκα δάνεια και οι ευνοϊκές ρυθμίσεις αποπληρωμής. Για τους ανέργους, στο επίκεντρο τέθηκε η κατάρτιση για την (επ)ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Όμως, πέρα από μια γενική αναφορά στην αύξηση της χρηματοδότησης και στην παροχή κινήτρων και ενός συστήματος επιβράβευσης με βάση τα αποτελέσματα της κατάρτισης, δεν υπήρχαν συγκεκριμένα μέτρα για τη διασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ιδιαίτερα, το σύστημα επιβράβευσης μπορεί να γίνει αντιληπτό ως μια πρακτική περαιτέρω εξατομίκευσης της ευθύνης. Επιπλέον, θα πρέπει να επισημανθεί ότι για πρώτη φορά αξιοποιήθηκαν οι όροι της αναβάθμισης των δεξιοτήτων (upskilling) και της επανειδίκευσης (reskilling), ακολουθώντας τις σύγχρονες τάσεις της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη ΔΒΜ (Πισσαρίδης, Βαγιανός, Βέττας και Μεγίηρ, 2020).

Να σημειωθεί ότι, για την προώθηση της αναβάθμισης των δεξιοτήτων και την επανειδίκευση, οι συγγραφείς της έκθεσης «Πισσαρίδη» αναφέρθηκαν στον σημαντικό ρόλο που θα έπρεπε να διαδραματίσουν τα πανεπιστήμια. Για την ανάπτυξη του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης 2025, μία από τις έξι σημαντικές προτεραιότητες ήταν η διεύρυνση του ρόλου των πανεπιστημίων και ο εντατικός τους ρόλος στην προαγωγή της αναβάθμισης των δεξιοτήτων και της επανειδίκευσης του εργατικού δυναμικού (European Commission, 2020d, σελ. 10-11). Εντούτοις, γίνεται αντιληπτό ότι η εν λόγω έκθεση ακολούθησε τις προτεραιότητες της ΕΕ και τις σύγχρονες τάσεις της ΔΒΜ.

Επιπλέον, ένα σημαντικό νομοσχέδιο για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ ήταν ο Ν. 4763/2020 (*Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση και Διά Βίου Μάθηση*). Το συγκεκριμένο νομοσχέδιο εισήγαγε μια σειρά ρυθμίσεων για το σύστημα ΕΕΚ στην Ελλάδα. Ο Ν. 4763 αποτελούνταν από 171 άρθρα, εκ των οποίων τα 90 αφορούσαν άμεσα την ΕΕΚ. Είναι πολύ νωρίς ώστε να κριθεί η αποτελεσματικότητα των μέτρων αυτού του νομοσχεδίου και να εμβαθύνει κάποιος στο σύνολο των ρυθμίσεων που αποσκοπεί να επιφέρει. Συνοπτικά, οι σημαντικότερες ρυθμίσεις που προωθούσε ήταν η ίδρυση του Εθνικού Συστήματος Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με στόχο τον επανασχεδιασμό του ρυθμιστικού πλαισίου και των μορφών εισροών και εκροών της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και την αποτελεσματικότερη σύνδεση και προσαρμογή της ΕΕΚ

με τις διεθνείς τάσεις. Τη μεταρρύθμιση του συστήματος διακυβέρνησης της ΕΕΚ για την αποφυγή αλληλοεπικαλύψεων, τη σύνδεσή της με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και τη μεγαλύτερη εμπλοκή των κοινωνικών εταίρων (κυρίως εκείνων της αγοράς εργασίας). Την ίδρυση της Γενικής Γραμματείας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης για τον συντονισμό και την παρακολούθηση της ΕΕΚ και ΔΒΜ. Την ίδρυση του Κεντρικού Συμβουλίου Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με συμβουλευτικό ρόλο προς το Υπουργείο Παιδείας. Την αποτελεσματικότερη σύνδεση της ΕΕΚ με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Την ανάπτυξη μιας Κεντρικής Επιστημονικής Επιτροπής ειδικών σε θέματα ΕΕΚ και ΔΒΜ. Τη ρύθμιση της μεταγυμνασιακής ΕΕΚ. Την ίδρυση Πρότυπων Επαγγελματικών Λυκείων. Τη ρύθμιση της μεταδευτεροβάθμιας ΕΕΚ, με ιδιαίτερη έμφαση στα ΙΕΚ και στο σύστημα μαθητείας. Τη δημιουργία και εφαρμογή του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων για την ενίσχυση της διαφάνειας και συγκρισιμότητας των προσόντων, την εφαρμογή του Ελληνικού Πλαισίου Προσόντων και την αντιστοιχισή του με το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Προσόντων. Τη ρύθμιση και λειτουργία των ΚΔΒΜ και των ΣΔΕ. Την εκπαίδευση και Κατάρτιση στα συστήματα κράτησης. Τη μετονομασία της Γενικής Γραμματείας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης σε Γενική Γραμματεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης, Διά Βίου Μάθησης και Νεολαίας και ρυθμίσεις για τη διάρθρωσή της (Βουλή των Ελλήνων, 2020α).

Αν και ακόμα δεν έχουν πραγματοποιηθεί συστηματικές μελέτες για το περιεχόμενο του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, αυτό που μπορεί να υποστηριχθεί στην παρούσα μελέτη είναι ότι αποτελεί μια νομοθετική προσπάθεια που συμβαδίζει με τις σύγχρονες τάσεις της ευρωπαϊκής εκπαίδευσης πολιτικής για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ, οι οποίες, όπως τονίστηκε, επιδιώκουν την προαγωγή της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Πιο συγκεκριμένα, μεγαλύτερη έμφαση αποδίδεται στην αναγνώριση και πιστοποίηση προσόντων και στα επαγγελματικά περιγράμματα, στη μαθητεία και στη βασισμένη στον χώρο εργασίας μάθηση, στην ανταπόκριση της εκπαίδευσης και κατάρτισης στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και των εργοδοτών, ενώ κάνουν πρώτη φορά την εμφάνισή τους στον ελληνικό δημόσιο διάλογο οι έννοιες της αναβάθμισης των δεξιοτήτων και της επανειδίκευσης. Άλλωστε, όπως αναφέρθηκε ρητά από τον εισηγητή της Νέας Δημοκρατίας, βουλευτή, Ιάσων Φωτήλα, το εν λόγω νομοσχέδιο θέτει ως προτεραιότητα την εναρμόνιση με τις σύγχρονες τάσεις για τη ΔΒΜ της ΕΕ και των χωρών της Δυτικής Ευρώπης για την προσαρμογή στους ρυθμούς της 4ης Βιομηχανικής Επανάστασης (Βουλή των Ελλήνων, 2020β, σελ. 10). Ταυτόχρονα, η βουλευτής Ζέτα Μακρή (από τον Ιανουάριο 2021 Υφυπουργός Παιδείας με αρμοδιότητα θέματα πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και ειδικής αγωγής) υποστήριξε ότι το κύριο μέλημα της κυβέρνησης, και το οποίο αντικατοπτριζόταν στο συγκεκριμένο νομοσχέδιο, ήταν «η ενδυνάμωση της παραγωγικότητας με γνώση, καινοτομία και ιδίως με εξειδικευμένους ανθρώπινους πόρους για την αντιμετώπιση του ολοένα και περισσότερο διεθνώς δυναμικού οικονομικού και ανταγωνιστικού περιβάλλοντος» (Βουλή των Ελλήνων, 2020β, σελ. 139).

Επιπλέον, η ρητορική της κυβέρνησης υπερτόνιζε την ατομική ευθύνη των υποκειμένων. Η βουλευτής Ζέτα Μακρή υποστήριξε στη συνέχεια της ομιλίας της ότι είναι απαραίτητη η καλλιέργεια οριζόντιων δεξιοτήτων (το οποίο αποτελούσε προτεραιότητα του Ν. 4763/2020), μιας και «η σμίλευση τέτοιων δεξιοτήτων θα σπλίσει τους πολίτες με χαρακτηριστικά λειτουργικότητας, ορθολογισμού, προσαρμοστικότητας στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, ενσυναίσθησης και κριτικής σκέψης και θα προάγει την αμοιβαιότητα, τη συλλογική ετοιμότητα και την κοινωνική ευθύνη» (Βουλή των Ελλήνων, 2020β, σελ. 139). Επιπλέον, μια χαρακτηριστική δήλωση ήταν εκείνη του βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας Θεόφιλου Λεονταρίδη, η οποία αποτύπωνε τη μετατροπή της εκπαίδευσης και κατάρτισης σε καταναλωτικό αγαθό και τη μεταλλαγή του ανθρωπιστικού χαρακτήρα της. Ειδικότερα, ο εν λόγω βουλευτής υποστήριξε ότι «με το νέο σχέδιο νόμου φιλοδοξούμε να θεραπεύσουμε τις παθογένειες. Το πιο σημαντικό, όμως, είναι το “πάντρεμα” της παιδείας με την αγορά» (Βουλή των Ελλήνων, 2020β, σελ. 393).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, ακολουθώντας τις σύγχρονες τάσεις για τη ΔΒΜ, υιοθέτησε και την έννοια της ευημερίας, η οποία, όπως καταδείχθηκε, συμβάλλει στην ενίσχυση της ατομικής ευθύνης και στη μετάβαση από το συλλογικό στο ατομικό. Στη λεγόμενη έκθεση «Πισσαρίδη» εντοπιζονταν πολλές αναφορές στην έννοια της ευημερίας. Η ευημερία συνδεόταν ρητά με την ένταξη στην αγορά εργασίας και την παραγωγικότητα. Για τη βελτίωση της παραγωγικότητας του εργατικού δυναμικού και κατ' επέκταση την ευημερία του, ένα από τα σημαντικότερα μέτρα που προτεινόταν ήταν η εξειδίκευση (Πισσαρίδης κ.ά., 2020, σελ. 47). Σε αυτό το πλαίσιο, η ΔΒΜ αποτελούσε το κλειδί για την ευημερία των υποκειμένων, έστω και αν αποτελεί έναν μηχανισμό (ανα)παραγωγής ανισοτήτων.

5.4 Οι μηχανισμοί εξευρωπαϊσμού της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ τις δεκαετίες του 2000 και του 2010

Η περίοδος αναφοράς χαρακτηρίζεται από τέσσερις μηχανισμούς εξευρωπαϊσμού: α) τη νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση, β) τη χρηματοδότηση του ΕΚΤ, γ) την εφαρμογή της ΑΜΣ και δ) τον καθορισμό του λόγου πολιτικής. Η νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση συνδέθηκε με τις απαιτήσεις για δημοσιονομική σταθερότητα της ΟΝΕ, ενώ μετά το 2010 με τη δημοσιονομική προσαρμογή εξαιτίας της ένταξης της Ελλάδας στον μηχανισμό στήριξης (μνημόνια). Τα τελευταία χρόνια συνδέθηκε με τα σχέδια βιώσιμης ανάπτυξης της ΕΕ και πλέον πρόσφατα με τις προκλήσεις της πανδημίας. Ο εξευρωπαϊσμός στο πλαίσιο της οικονομικής σύγκλισης είναι άμεσος και εξαναγκαστικός, όπως διαπιστώθηκε κατά τη θεωρητική επεξεργασία της διαδικασίας του εξευρωπαϊσμού. Σε αυτό το πλαίσιο, οι μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τη ΣΕΚ είχαν εξαναγκαστικό χαρακτήρα διότι αφορούσαν την αναπτυξιακή προοπτική της χώρας και συνδέονταν με την οικονομική ανάπτυξη. Παρ' όλα αυτά, δεν υπήρχαν ρητές αναφορές

που να αναδείκνυαν τον εξαναγκαστικό χαρακτήρα της διαδικασίας του εξευρωπαϊσμού κατά την προσπάθεια επίτευξης της οικονομικής σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας με τις επιταγές της ΕΕ. Ωστόσο, θα αναδειχθεί, μέσω του επίσημου προφορικού και γραπτού λόγου των ελληνικών κυβερνήσεων, ότι η προσπάθεια οικονομικής σύγκλισης υποκινούσε όλες τις σημαντικές μεταρρυθμίσεις για τη ΣΕΚ στην Ελλάδα την περίοδο αναφοράς. Οι μηχανισμοί της χρηματοδότησης του ΕΚΤ και της ΑΜΣ αποτελούσαν οριζόντιους μηχανισμούς εξευρωπαϊσμού και, ως εκ τούτου, λογίζονταν ως μη εξαναγκαστικοί μηχανισμοί. Το γεγονός, όμως, ότι συνοδεύονταν από πρακτικές αξιολόγησης, σύγκρισης και κυρώσεων, όπως και από τον καθορισμό δεικτών και χρονοδιαγραμμάτων, λειτουργούσε ως μηχανισμός πίεσης στα κράτη μέλη και προωθούσε τον έμμεσα εξαναγκαστικό εξευρωπαϊσμό των πολιτικών για τη ΣΕΚ. Επιπλέον, ο καθορισμός του λόγου πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων καταδεικνυε ότι η Ελλάδα υιοθετούσε τα συστήματα γνώσης και τα καθεστώτα αλήθειας της ΕΕ, ενώ οι σχετικές ρυθμίσεις για τη ΣΕΚ προβάλλονταν ως αναγκαίες με συγκεκριμένα κοινωνικά και οικονομικά οφέλη από την υιοθέτησή τους.

5.4.1 Η νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση ως μηχανισμός εξευρωπαϊσμού

Πρωταρχικό στόχο της ελληνικής οικονομίας αποτέλεσε η σύγκλιση με την οικονομική πολιτική της ΕΕ και η δημοσιονομική σταθερότητα στο πλαίσιο της ένταξης της χώρας στην ΟΝΕ. Η επιδίωξη της οικονομικής σύγκλισης αποτυπωνόταν στον λόγο πολιτικής και στα επίσημα κείμενα που αφορούσαν την πολιτική για τη ΣΕΚ. Στο ΕΣΔΑ του 2000, διατυπωνόταν ρητά το περιεχόμενο της οικονομικής διακυβέρνησης της Ελλάδας τη δεκαετία του 2000. Πιο συγκεκριμένα, τονιζόταν ότι:

η μακροοικονομική πολιτική της κυβέρνησης επιδιώκει τη διεύρυνση της αξιοπιστίας της ως προς τις αγορές και τα επιτυχή υψηλά και βιώσιμα ποσοστά ανάπτυξης, συνοδευόμενα με τη διατήρηση σε χαμηλά επίπεδα του πληθωρισμού. Επιπλέον, επιδιώκεται η αποτελεσματικότερη λειτουργία των αγορών και του ανταγωνισμού μέσω της δρομολόγησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων (Ministry of Labour and Social Affairs, 2000, σελ. 1).

Η έμφαση στη δημοσιονομική προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας αποτυπώθηκε και στο ΕΣΔΕν 2001-2003. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι:

η συμμετοχή της Ελλάδας στην ΟΝΕ [...] αλλάζει τις παραμέτρους χρηματοδότησης των κοινωνικών δαπανών και τις δημοσιονομικές συνιστάμενες [...] έχοντας πετύχει τους ονομαστικούς (και φιλόδοξους) στόχους που οδή-

γισαν την ελληνική οικονομία στην ΟΝΕ, η προσπάθεια σήμερα προσανατολίζεται στην επίτευξη της πραγματικής σύγκλισης με την Ευρώπη. Αυτό προϋποθέτει σημαντικές αλλαγές στην πραγματική οικονομία που να οδηγούν σε αυξημένη ανταγωνιστικότητα. Η διατήρηση και ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας είναι ο καλύτερος τρόπος διασφάλισης του στόχου της διατηρήσιμης ανάπτυξης (ΥΠΕΚΑ, 2001β, σελ. 4, 17).

Για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, προωθήθηκαν πολιτικές κατευθυνόμενες από την αγορά. Πιο συγκεκριμένα, ο ΟΑΕΔ υιοθέτησε μορφές διαχείρισης και ρύθμισης που συναντώνται στον ιδιωτικό τομέα, με στόχο την προαγωγή της ευελιξίας και αποδοτικότητας των δράσεών του. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2956/2001 (*Ρύθμιση Θεμάτων ΟΑΕΔ, Προσωρινή Απασχόληση και λοιπές διατάξεις*), ο αγορητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Έκτορας Νασιώκας, ανέφερε ότι:

οι αλλαγές στην αγορά εργασίας και η αύξηση της ανεργίας δημιούργησαν νέα δεδομένα που πρέπει να αντιμετωπίσει ο ΟΑΕΔ, με νέα οργάνωση και νοοτροπία. Υπάρχουν πολλά πεδία στα οποία οφείλει να αναπτύξει δράση, όπως η εξυπηρέτηση των ανέργων, των επιχειρήσεων που ζητούν προσωπικό, των εργαζομένων, των μαθητευομένων, προκειμένου να βρουν δουλειά. [...] Πρέπει να διατηρήσουμε τον δημόσιο χαρακτήρα του ΟΑΕΔ, καθώς η οικονομία αλλάζει και καθώς μεταβαίνουμε από το βιομηχανικό μοντέλο στην παροχή υπηρεσιών, αλλάζουν οι γνώσεις και οι ικανότητες που απαιτούνται από την αγορά εργασίας. Οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν τεχνολογικές αλλαγές και αναζητούν προσωπικό με γνώσεις για να ανταποκριθούν στον ανταγωνισμό. Από την άλλη πλευρά η επανένταξη των εργαζομένων στο νέο μοντέλο παραγωγής και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους κάνουν δυσκολότερο το έργο του ΟΑΕΔ. Σ' αυτά απαντά το παρόν νομοσχέδιο, που προωθεί νέο και αποτελεσματικό σχήμα για τον ΟΑΕΔ με τα εξής χαρακτηριστικά: Επανάδρυση του ΟΑΕΔ ως ΝΠΔΔ, με διατήρηση της καταγραφής της ανεργίας, της ασφάλισης κατά της ανεργίας, της μαθητείας και άλλων βασικών υπηρεσιών. Δημιουργία τριών νέων μονάδων για την ενίσχυση του έργου του, που θα είναι εταιρίες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, θα λειτουργούν χάριν του δημόσιου συμφέροντος και θα έχουν ως μοναδικό μέτοχο τον ΟΑΕΔ. Οι εταιρίες αυτές είναι: Υπηρεσία Υποστήριξης Ανθρώπινου Δυναμικού Α.Ε. με βασική αρμοδιότητα την εξατομικευμένη υπηρεσία απασχόλησης για την καταπολέμηση της ανεργίας. Επαγγελματική Κατάρτιση Α.Ε. με βασική αρμοδιότητα την υλοποίηση της αρχικής και συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και της διά βίου μάθησης. Το Παρατηρητήριο Απασχόλησης, Ερευνητική-Πληροφορική Α.Ε. με βασική αρμοδιότητα ερευνητικό και μελετητικό έργο σε θέματα αγοράς εργασίας και την παροχή υπηρεσιών

πληροφορικής και τεχνικής υποστήριξης προς τον ΟΑΕΔ και τις εταιρίες του.
[...] Ο στόχος του νέου σχήματος οργάνωσης του ΟΑΕΔ είναι η ευελιξία και αποτελεσματικότητα (Βουλή των Ελλήνων, 2001γ, σελ. 1-2).

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση, συμπεριλαμβανομένης της ΣΕΚ, απέκτησαν σημαντικό ρόλο για την επίτευξη της στοχοθεσίας της νεοφιλελεύθερης οικονομικής διακυβέρνησης. Ειδικότερα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003 (*Το Εθνικό Σύστημα Σύνδεσης της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση*), ο τότε Υπουργός Εργασίας του ΠΑΣΟΚ, Δημήτριος Ρέππας, τόνισε ότι:

μετά την ένταξη της χώρας μας στην ΟΝΕ [...] και την πρόταξη του στόχου της πραγματικής σύγκλισης με δεδομένη τη μακροοικονομική σταθερότητα, με δεδομένους τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, βασικός στόχος είναι η λειτουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος που στηρίζει αποτελεσματικά το ανθρώπινο δυναμικό, ώστε να είναι και ανθρώπινο κεφάλαιο – γιατί περί αυτού πρόκειται, ικανό να ανταποκριθεί στις ανάγκες της νέας εποχής (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 221).

Η επιδίωξη της οικονομικής σύγκλισης αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στη θέσπιση και του Ν. 3369/2005 (*Συστηματοποίηση της Διά Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις*), ο οποίος συνδέθηκε με την ανάπτυξη της ΔΒΜ στη χώρα μας. Σύμφωνα με την τότε Υπουργό Παιδείας της Νέας Δημοκρατίας, Μαριέττα Γιαννάκου, η ΔΒΜ αποτελούσε μια ιδιαίτερα σημαντική διάσταση για την οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας και την οικονομική σύγκλιση με την ΕΕ (Πρακτικά της Βουλής, 2005α). Σε αυτό το πλαίσιο, η αγορήτρια της πλειοψηφίας της ΝΔ, Χριστιάνα Καλογήρου, τόνιζε στην ομιλία της κατά τη νομοθετική εργασία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου ότι: «μόνο επενδύοντας στο ανθρώπινο δυναμικό, μόνο αξιοποιώντας στο έπακρο το ανθρώπινο κεφάλαιο θα καλύψουμε την απόσταση που μας χωρίζει από τους άλλους μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε ολόκληρο τον κόσμο» (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9340).

Η επανεκκίνηση της Στρατηγικής της Λισαβόνας, το 2005, οδήγησε σε μεγαλύτερη έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη και απασχόληση. Το γεγονός αυτό διέυρνε τη σημασία της οικονομικής σύγκλισης. Χαρακτηριστικά στο Εθνικό ΕΠΜ 2005-2008 υποστηρίχθηκε ότι: «η δημοσιονομική προσαρμογή και η επιτάχυνση της διαδικασίας διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων αποτελούν τις βασικές προτεραιότητες της Ελληνικής Κυβέρνησης στη μετα-Ολυμπιακή περίοδο, καθώς η χώρα καλείται να αντιμετωπίσει σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις» (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2005, σελ. 1).

Το γεγονός αυτό είχε άμεσες επιπτώσεις στο δίκτυ κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά, στο ΕΣΔΕν 2005-2006 αποτυπώθηκε η έμφαση στη δημοσιονομική σταθερότητα για την επίτευξη της οικονομικής σύγκλισης, η οποία είχε ως

αποτέλεσμα τον περιορισμό του δικτύου κοινωνικής προστασίας. Πιο συγκεκριμένα, στο κείμενο εντοπίζεται η παρακάτω αναφορά:

τα προηγούμενα χρόνια, παρά τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, οι βασικοί δημοσιονομικοί δείκτες σημείωσαν μεγάλη επιδείνωση. Έπειτα από ενδελεχή εξέταση των δημοσιονομικών στοιχείων των προηγούμενων ετών καταδείχθηκε μεγάλη απόκλιση από τους προηγουμένως δημοσιευμένους δείκτες. Τα στοιχεία που προέκυψαν από την απογραφή έδειξαν ότι το χρέος της γενικής κυβέρνησης ανήλθε στο 109,3% το 2003 και στο 110,5% το 2004, ενώ το ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης ήταν -5,2% το 2003 και -6,1% το 2004. Το γεγονός αυτό περιορίζει υπέρμετρα τις δυνατότητες κοινωνικής πολιτικής της σημερινής κυβέρνησης (ΥΠΑΚΠ, 2005, σελ. 4).

Σε αυτό το πλαίσιο, το ενδιαφέρον εστιάστηκε στην προαγωγή της αποδοτικότητας των πολιτικών κοινωνικής προστασίας, διότι η βελτίωση της οικονομικής αποδοτικότητας των πολιτικών αποτέλεσε προϋπόθεση για την επίτευξη της οικονομικής σύγκλισης. Πιο συγκεκριμένα, στο ΕΣΔΕν 2006-2008 υποστηρίχθηκε ότι:

η Ελλάδα, πέρα των προκλήσεων που αφορούν το σύνολο σχεδόν των ευρωπαϊκών κρατών, έχει να αντιμετωπίσει επιπλέον τις ιδιαίτερες προκλήσεις της: α) ανάγκης διατήρησης της δημοσιονομικής σταθερότητας και της μακροχρόνιας οικονομικής βιωσιμότητας των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, μέσω της αύξησης της αποδοτικότητας των συστημάτων, του εξορθολογισμού των δαπανών [...] η κοινωνική προστασία αποτελεί ενεργητικό στοιχείο των αναπτυξιακών πολιτικών (ΥΠΑΚΠ, 2006, σελ. 8-9).

Η οικονομική κρίση που έπληξε την Ελλάδα και η ένταξή της στον μηχανισμό στήριξης, το 2010, διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στο περιεχόμενο και στη στοχοθεσία της οικονομικής διακυβέρνησης και κατ' επέκταση στη διαδικασία του εξευρωπαϊσμού της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ. Το περιεχόμενο και η στοχοθεσία της οικονομικής διακυβέρνησης συνοψίστηκαν ακολούθως:

χρειάζεται επειγόντως δημοσιονομική εξυγίανση που θα βελτιώσει τη διατηρησιμότητα. Άμεση προτεραιότητα είναι η συγκράτηση των χρηματοδοτικών αναγκών της κυβέρνησης και η διαβεβαίωση των αγορών σχετικά με την αποφασιστικότητα των αρχών να πράξουν ό,τι χρειάζεται για να εξασφαλίσουν τη μεσοπρόθεση και τη μακροπρόθεση δημοσιονομική διατηρησιμότητα. Η εξυγίανση πρέπει να βασίζεται σε μέτρα που επιφέρουν εξοικονόμηση δαπανών του δημόσιου τομέα (European Commission, 2010b, σελ. 12).

Η μεταρρύθμιση του Ν. 3879/2010 (*Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις*) υιοθέτησε τις επιταγές της νεοφιλελεύθερης οικονομικής διακυβέρνησης, που ορίστηκαν από τον μηχανισμό στήριξης. Χαρακτηριστικά, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Συμεών Κεδίκογλου, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010, υποστήριξε ότι με το συγκεκριμένο νομοσχέδιο επιχειρούνταν: «να μπει τάξη, να διασφαλιστεί η διαφάνεια, να αξιοποιηθεί αποδοτικά και με κάθε σεβασμό το κάθε ευρώ του φορολογούμενου που διατίθεται για τη μη τυπική εκπαίδευση» (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1286).

Ταυτόχρονα, η τότε Υπουργός Παιδείας του ΠΑΣΟΚ, Άννα Διαμαντοπούλου, τόνισε στην ομιλία της κατά τη νομοθετική διαδικασία του Ν. 3879/2010 ότι η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση εξυπηρετούσε την προσπάθεια δημοσιονομικής προσαρμογής και οικονομικής σύγκλισης της Ελλάδας διότι η ΔΒΜ αποτελούσε «συνιστώσα ισότιμης και της δημοσιονομικής πολιτικής και της προσέλκυσης των επενδύσεων και των αλλαγών στην αγορά εργασίας» (Πρακτικά της Βουλής, 2010β, σελ. 1367).

Παράλληλα, με τη συγκεκριμένη μεταρρύθμιση έκαναν την εμφάνισή τους, οι αρχές της ελεύθερης αγοράς σε επίπεδο ρύθμισης και διακυβέρνησης του συστήματος ΔΒΜ. Πιο συγκεκριμένα, ο Συμεών Κεδίκογλου ανέφερε ότι «*οι ρυθμίσεις του παρόντος νομοσχεδίου στοχεύουν [...] στον καθορισμό του διοικητικού μοντέλου οργάνωσης της διά βίου μάθησης στην Ελλάδα με πέρασμα από ένα συγκεντρωτικό και άκαμπτο σύστημα σε ένα αποκεντρωμένο και ευέλικτο εθνικό δίκτυο διά βίου μάθησης, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ποιότητα σε όλες τις συνιστώσες της εκπαιδευτικής διαδικασίας*» (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1286).

Η έμφαση προς την οικονομική αποδοτικότητα των ελληνικών πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών για τη ΣΕΚ, οι οποίες συνδέθηκαν όπως τονίστηκε με την αναπτυξιακή πολιτική της Ελλάδας, γινόταν αντιληπτή και στο ΕΠΜ 2011-2014. Χαρακτηριστική ήταν η παρακάτω αναφορά:

η πιο πιεστική πρόκληση για την Ελλάδα είναι να διασφαλίσει την ταχεία μείωση του ελλείμματος και να σταθεροποιήσει τη δυναμική του χρέους της, σε συμφωνία με τις συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΔΝΤ. Παράλληλα θα πρέπει να βελτιωθεί η διαχείριση των δημόσιων οικονομικών, ούτως ώστε να επιτευχθούν αναπτυξιακές και οικονομικά αποδοτικές υπηρεσίες για επιχειρήσεις και πολίτες (Υπουργείο Οικονομικών, 2011, σελ. 14).

Εντούτοις, οι πολιτικές για τη ΣΕΚ, που δρομολογήθηκαν ως αναπόσπαστο κομμάτι της αναπτυξιακής πολιτικής της Ελλάδας και της οικονομικής σύγκλισης με την ΕΕ, εστίασαν στην αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα των πολιτικών με στόχο την ενίσχυση της δημοσιονομικής εξυγίανσης. Στην Έκθεση 2012 για τη Διά Βίου Μάθηση στην Ελλάδα, αναφέρθηκε ρητά ότι η ανανεωμένη πολιτική ΔΒΜ εστίαζε στην «αποτελεσματική και αποδοτική χρηματοδότηση» (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013α, σελ. 17).

Η επιδίωξη του εξορθολογισμού και της αποδοτικότητας των ελληνικών πολιτικών χαρακτήριζε και τη θέσπιση του Ν. 4115/2013 (*Οργάνωση και Λειτουργία Ιδρύματος Νεολαίας και Διά Βίου Μάθησης και Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού και άλλες διατάξεις*). Πιο συγκεκριμένα, η εισηγήτρια της πλειοψηφίας, βουλευτής της ΝΔ, Γεωργία Μπατσαρά, υποστήριξε κατά τη νομοθετική εργασία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου ότι:

βασικός στόχος είναι η αποτελεσματικότερη λειτουργία των φορέων, η εξοικονόμηση πόρων και η παραγωγή νέων αλλά και η ορθολογική διαχείριση και αξιοποίηση της κινητής και ακίνητης περιουσίας και των δικαιωμάτων της πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας των συγχωνευόμενων φορέων που περιέρχονται στην ιδιοκτησία του ΙΝΕΔΙΜΙΜ και του ΕΟΠΠΕΠ. [...] Πολύ σημαντική, όμως, θα είναι και η έμμεση εξοικονόμηση δημόσιων πόρων που θα προέρχονται από ορθολογικότερη λειτουργία των νέων φορέων και της οικονομίας κλίμακας. Η εξοικονόμηση αυτή θα προέρχεται από τον λειτουργικό και οργανωτικό εκσυγχρονισμό, ο οποίος έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας, τον περιορισμό των άσκοπων δαπανών, καθώς και την αποτελεσματική αξιοποίηση των υφιστάμενων πόρων, ανθρωπίνων και υλικών (Πρακτικά της Βουλής, 2013α, σελ. 6475-6476).

Η έμφαση στην αποτελεσματικότητα και στην αποδοτικότητα του ελληνικού συστήματος ΔΒΜ ήταν εμφανής και στο στρατηγικό πλαίσιο για τη ΔΒΜ της περιόδου 2013-2015. Χαρακτηριστικά εντοπίζεται η παρακάτω αναφορά:

οι δημόσιες επενδύσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης συνιστούν προτεραιότητα. Τυχόν μείωση των κονδυλίων σήμερα, υπό την πίεση της κρίσης και της δημοσιονομικής προσαρμογής, θα έχει αρνητικές συνέπειες μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα στις δεξιότητες και ικανότητες του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας αλλά και της Ευρώπης. Το γεγονός αυτό καθιστά επιτακτικότερη την αύξηση της αποτελεσματικότητας των επενδύσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση. Η αύξηση αυτή μπορεί να επιτευχθεί μέσω της βελτίωσης της ποιότητας της παροχής εκπαίδευσης (ΥΠΙΑΘΠΑ, 2013β, σελ. 32).

Η νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής και κατά τη διακυβέρνηση της Ελλάδας από τον ΣΥΡΙΖΑ. Στο ΕΠΜ του 2015, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ υποστήριξε ότι:

βασικοί άξονες της κυβερνητικής πολιτικής έχουν ως κύριους στόχους την εξοικονόμηση και ορθολογική κατανομή πόρων, την αξιοποίηση του ανθρω-

πινου δυναμικού και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της διοίκησης και της απλούστευσης των διοικητικών διαδικασιών, ώστε να ανταποκρίνονται στις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες του εκπαιδευτικού συστήματος (Υπουργείο Οικονομικών, 2015, σελ. 30).

Η επίδραση της νεοφιλελεύθερης οικονομικής διακυβέρνησης στη χάραξη και στην εφαρμογή πολιτικής για τη ΣΕΚ γινόταν περισσότερο αντιληπτή στο ΕΠΜ του 2016. Η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ εστίασε στις περιορισμένες δαπάνες για την εκπαίδευση και την κατάρτιση εξαιτίας της οικονομικής διακυβέρνησης, που περιόριζε την αυτονομία της ελληνικής κυβέρνησης. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά ότι «οι βασικές προτεραιότητες πολιτικής για το 2016 και μετέπειτα εστιάζουν στην ανάγκη αντιμετώπισης της προβληματικής απόδοσης σε συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς τομείς, στην πιο αποτελεσματική χρήση των περιορισμένων πόρων και στην εξερεύνηση της δυνατότητας αξιοποίησης των διεθνών βέλτιστων πρακτικών» (Υπουργείο Οικονομικών, 2016, σελ. 41).

Ταυτόχρονα, στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, η ορθολογική κατανομή των διαθέσιμων πόρων και η εξυγίανση των δημόσιων δαπανών αποτέλεσαν βασικό συστατικό όλων των μέτρων που επιχειρούνταν να δρομολογηθούν από την ελληνική κυβέρνηση για τη ΣΕΚ. Το γεγονός αυτό χαρακτήρισε το περιεχόμενο της ελληνικής πολιτικής, το οποίο ήταν σε άμεση συνάρτηση με τις επιταγές της οικονομικής διακυβέρνησης του μηχανισμού στήριξης. Ειδικότερα, στο συγκεκριμένο κείμενο εντοπίζεται η εξής αναφορά: «για αυτούς τους λόγους το παρόν Στρατηγικό Πλαίσιο έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: Ολιστική προσέγγιση, με ένα πειστικό προωθητικό όραμα βελτίωσης της ελκυστικότητας της ΕΕΚ που εμπνέει και συγχρόνως εξασφαλίζει αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα» (ΥΠΑΙΘ, 2016, σελ. 3).

Η νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση και η αναπτυξιακή πολιτική της χώρας συντέλεσαν ακόμη περισσότερο στη δημοσιονομική προσαρμογή της Ελλάδας και στον περιορισμό των δημόσιων δαπανών. Για τον λόγο αυτόν επιδιώχθηκε η ενίσχυση της συνεργίας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Χαρακτηριστικά, το Υπουργείο Οικονομικών (2017) ανέφερε ότι απαιτείται η «εισαγωγή νέων θεσμών που [...] καλλιεργούν μια κουλτούρα υγιούς συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα προς όφελος της οικονομίας. Οι νέοι θεσμοί αποβλέπουν στον εξορθολογισμό των οικονομικών της εκπαίδευσης» (σελ. 49).

Οι παραπάνω αναφορές στον γραπτό και προφορικό λόγο των ελληνικών κυβερνήσεων καταδεικνύουν ότι για την ανάπτυξη της πολιτικής για τη ΣΕΚ καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010, το ενδιαφέρον εστιάστηκε στην οικονομική σύγκλιση με την ΕΕ, ενώ στο πρόγραμμα Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020 στο επίκεντρο τέθηκε η δημοσιονομική σταθερότητα και εξυγίανση. Η οικονομική διακυβέρνηση εστίασε στη ΣΕΚ διότι αποτέλεσε μέρος της αναπτυξιακής στρατηγικής για τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, την αύξηση της παραγωγικότητας και τον

περιορισμό των δημόσιων δαπανών. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι η ΣΕΚ αποτέλεσε βασική συνιστώσα της πολιτικής για την επίτευξη της οικονομικής σύγκλισης και της δημοσιονομικής προσαρμογής. Εντούτοις, αποκτούσε εξαναγκαστικό χαρακτήρα για την ελληνική πολιτική, διότι, όπως έχει τονιστεί, η οικονομική πολιτική αποτελεί ένα πεδίο στο οποίο η ΕΕ άσκει άμεσο έλεγχο στα κράτη μέλη.

Η νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση καθόρισε και τις τρέχουσες εξελίξεις της πολιτικής ατζέντας στην Ελλάδα με την έμφαση στους δημοσιονομικούς περιορισμούς και στη συνέχιση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Στο ΕΠΜ 2020 γινόταν αναφορά στη δημοσιονομική πρόοδο των τελευταίων χρόνων, αλλά και στο γεγονός ότι η Ελλάδα βρισκόταν κάτω από επιτήρηση και καλούνταν να επιτύχει συγκεκριμένους δημοσιονομικούς στόχους. Παράλληλα, το ΕΠΜ καταπιάστηκε και με τις προκλήσεις της πανδημίας Covid-19. Μολονότι διατυπώνονταν μέτρα και προτάσεις για την άμβλυνση των αρνητικών συνεπειών της πανδημίας, υπήρχε και η αναφορά ότι η οικονομική πολιτική της Ελλάδας «περιλαμβάνει ισχυρούς πυλώνες αποτροπής μίας νέας τραπεζικής και δημοσιονομικής κρίσης, καθώς και ισχυρή επιτάχυνση του μεταρρυθμιστικού προγράμματος» (Ελληνική Δημοκρατία, 2020, σελ. 8).

5.4.2 Η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση ως εργαλείο εξευρωπαϊσμού

Για την ανάπτυξη της ΣΕΚ στην Ελλάδα τη δεκαετία του 2000, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε το σχέδιο περιφερειακής ανάπτυξης, με αιχμή του δόρατος για την εκπαίδευση και κατάρτιση τον άξονα για την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων. Στον άξονα αυτόν εντάσσονταν τα ΕΠ «Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση και Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση». Οι παρεμβάσεις του ευρωπαϊκού προγράμματος χρηματοδότησης εστιάστηκαν στην καταπολέμηση της ανεργίας, στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και στη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και ήταν άμεσα συνδεδεμένες με την ΕΣΑ (Σταμέλος, Βασιλόπουλος και Καβασακάλης, 2015, σελ. 151-152).

Για τον λόγο αυτόν χρηματοδοτήθηκαν δράσεις για την εδραίωση των ενεργών πολιτικών πρόληψης και καταπολέμησης της ανεργίας, την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών για την πρόσβαση στη ΣΕΚ και στην αγορά εργασίας, την αναβάθμιση της επαγγελματικής κατάρτισης και της συμβουλευτικής, την τόνωση της επιχειρηματικότητας, τη βελτίωση της προσαρμοστικότητας του εργατικού δυναμικού, καθώς και την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας (Παπαδάκης, 2006, σελ. 165-166).

Το μεγαλύτερο ποσοστό χρηματοδότησης έλαβαν οι δράσεις κατάρτισης και ένταξης στην απασχόληση και ιδιαίτερα οι δράσεις για την ανάπτυξη της απασχολησιμότητας των νέων, ενώ προτεραιότητα αποδόθηκε και στη στρατηγική της κοινωνικής ένταξης, στοχεύοντας στην κατάρτιση των ευπαθών κοινωνικά ομάδων. Τα προγράμματα κατάρτισης του Υπουργείου Απασχόλησης που προσφέρθηκαν στους ανέργους, στις γυναίκες και στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες ήταν τα εξής: α) προγράμματα για

την κατάρτιση άνεργων ναυτικών, β) κατάρτιση ανέργων σε πιστοποιημένα ΚΕΚ, γ) κατάρτιση ανέργων σε προγράμματα διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος και δ) προγράμματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας. Παράλληλα, πέρα από τα προγράμματα κατάρτισης, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης που δρομολογήθηκαν αφορούσαν και προγράμματα που συνδύαζαν τη ΣΕΚ με την προώθηση στην απασχόληση. Έτσι, λοιπόν, προωθήθηκαν μέτρα για την ενίσχυση και την αναβάθμιση των παρεμβάσεων που έθεσαν στόχο την προσαρμογή των δεξιοτήτων των ανέργων, με βάση τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, μέτρα για την ενίσχυση και την αναβάθμιση των προγραμμάτων που αποσκοπούσαν στην προώθηση της απασχόλησης των ανέργων, μέτρα για την ανάπτυξη δεξιοτήτων σε τομείς φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος για την καταπολέμηση της ανεργίας και την προώθηση της απασχόλησης, μέτρα προκατάρτισης και συνοδευτικές υπηρεσίες για την τόνωση της ισότητας των ευκαιριών, μέτρα για την προώθηση της απασχόλησης των ευπαθών κοινωνικά ομάδων, μέτρα για την ένταξη στην απασχόληση μειονεκτούσων ομάδων και ανέργων που κατοικούσαν σε περιοχές όπου εμφανίζονταν υψηλά ποσοστά ανεργίας και μέτρα ολοκληρωμένης παρέμβασης για την κατάρτιση και ένταξη στην απασχόληση των γυναικών (Πρόκου, 2009, σελ. 124-132).

Για την περίοδο 2007-2013 προωθήθηκε το ΕΣΠΑ. Βασική αρχή του ΕΣΠΑ ήταν ότι δεν υπάρχει κάποιος μεμονωμένος παράγοντας που εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη. Η ανάπτυξη προϋποθέτει ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον και την ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Στόχοι του ΕΣΠΑ ήταν η οικονομική ανάπτυξη, η αύξηση της απασχόλησης, η διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και η πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τις ανεπτυγμένες οικονομίες της ΕΕ. Για την επίτευξη μιας βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής, απαραίτητη θεωρήθηκε η ανάπτυξη μίας ανταγωνιστικής οικονομίας της γνώσης, η οποία θα συντελούσε στην πλήρη απασχόληση και στην ανάπτυξη ποιοτικών θέσεων εργασίας. Η οικονομική ανταγωνιστικότητα συνδέθηκε άμεσα με προγράμματα κατάρτισης και την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Για τον λόγο αυτόν προωθήθηκε ο άξονας Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού. Με τον άξονα αυτόν προωθήθηκαν οι προτεραιότητες της Στρατηγικής της Λισαβόνας και της ΕΣΑ. Η δρομολόγηση του ΕΣΠΑ συνοδεύτηκε και από την ανάπτυξη διαρθρωτικών αλλαγών σε επίπεδο σχεδιασμού, διαχείρισης, εφαρμογής και αξιολόγησης των αναπτυξιακών παρεμβάσεων (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2005, σελ. 57-61). Ειδικότερα, χρηματοδοτήθηκαν δράσεις που επικεντρώνονταν στο άνεργο εργατικό δυναμικό, στους νέους και στις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Τα προγράμματα αυτά αφορούσαν την είσοδο ή/και επανένταξη στην αγορά εργασίας, την προκατάρτιση, κατάρτιση και πρακτική άσκηση, τη συμβουλευτική και καθόδηγηση και την ανάπτυξη βασικών και ψηφιακών δεξιοτήτων.

Το ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» τόνισε τη σημασία του ανθρώπινου κεφαλαίου και την ανάγκη σύνδεσής του με τις νέες μορφές οργάνωσης της εργασίας. Οι βασικές του επιδιώξεις εξειδικεύθηκαν ως εξής: α) συνεχής ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων, καλύπτοντας τις απαιτήσεις της ανταγωνιστικής οικονομίας, β) διευκόλυνση της

πρόσβασης στην απασχόληση για όλο τον πληθυσμό και ιδιαίτερα τις γυναίκες, τους νέους και τους μακροχρόνια ανέργους, γ) δυναμική προσαρμογή των συστημάτων ΔΒΜ στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της οικονομίας και της κοινωνίας και δ) πλήρης ενσωμάτωση του πληθυσμού σε μια κοινωνία ισότητας των ευκαιριών. Οι πολιτικές που δρομολογήθηκαν για τη ΣΕΚ αφορούσαν την ανάπτυξη ενός εθνικού συστήματος πιστοποίησης επαγγελματικών περιγραμμάτων, την ανάπτυξη συστήματος για την πιστοποίηση των προγραμμάτων ΣΕΚ σε συνάρτηση με τα επαγγελματικά περιγράμματα, τον εκσυγχρονισμό της διαδικασίας πιστοποίησης των δομών ΣΕΚ, την αξιολόγηση των προγραμμάτων ΣΕΚ και των εκπαιδευτών, καθώς και την προώθηση της πιστοποίησης προσόντων. Για τη διευκόλυνση της ένταξης στην απασχόληση, στο επίκεντρο βρέθηκαν τα μέτρα ενεργοποίησης του εργατικού δυναμικού, καθώς και η ανάπτυξη και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης (ΕΣΠΑ, 2007, σελ. 47, 88, 98, 111).

Επιπλέον, ο ΟΑΕΔ ήταν ο υπεύθυνος φορέας για την κατάρτιση των εργαζομένων. Πιο συγκεκριμένα, διοργάνωσε ένα πρόγραμμα διαρθρωτικής προσαρμογής εργαζομένων και εργοδοτών, το οποίο εστίασε στην κατάρτιση του εργατικού δυναμικού των επιχειρήσεων που απασχολούσαν παραπάνω από 50 εργαζομένους. Υλοποιήθηκαν 389 τέτοιες δράσεις, στις οποίες συμμετείχαν 23.548 εργαζόμενοι (Καραμεσίνη, 2017, σελ. 179).

Για την περίοδο 2014-2020 η χρηματοδότηση του ΕΚΤ μέσω του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» εστίασε στην αντιμετώπιση της ανεργίας, στην αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και κατάρτισης, στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, στην πραγμάτωση της βιώσιμης απασχόλησης και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Το ΕΠ βρισκόταν σε συνάρτηση με το πρόγραμμα Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020 και την ΕΣΑ. Οι δράσεις που χρηματοδοτήθηκαν αφορούσαν την ενίσχυση της απασχόλησης μέσω της ανάπτυξης των γνώσεων και δεξιοτήτων των υποκειμένων που πλήττονταν περισσότερο από την οικονομική κρίση, με έμφαση σε ειδικές ομάδες πληθυσμού με υψηλά ποσοστά ανεργίας (μακροχρόνια άνεργοι, γυναίκες και άνεργοι 30-44 ετών). Επιπλέον, στο επίκεντρο των δράσεων τέθηκαν η ενίσχυση της απασχόλησης των νέων και κυρίως εκείνων που απείχαν από τις δομές απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης, η ενίσχυση της συμφιλίωσης της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής για την ενίσχυση της απασχόλησης των γυναικών, ο εκσυγχρονισμός και η ενίσχυση των θεσμών της αγοράς εργασίας, η προώθηση της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, καθώς και η περαιτέρω ανάπτυξη του συστήματος ΔΒΜ και η αύξηση της συμμετοχής σε αυτό (ΥΠΑΙΘ, 2014, σελ. 2-17).

Η χρηματοδότηση του ΕΣΠΑ επικεντρώθηκε στην υλοποίηση προγραμμάτων ενεργοποίησης μέσω προσωρινών μέτρων απασχόλησης, των υποκειμένων που η αγορά εργασίας δεν μπορούσε να απορροφήσει εξαιτίας των συνεπειών της οικονομικής κρίσης. Σε αυτό το πλαίσιο, δρομολογήθηκαν προγράμματα κοινωφελούς εργασίας και εγγυημένης εργασίας στον δημόσιο τομέα, προγράμματα για την ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας, προγράμματα τόνωσης της απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα, προγράμματα για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και προγράμματα επαγγελματικής

κατάρτισης για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των γνώσεων του εργατικού δυναμικού, τη βασισμένη στην εργασία μάθηση και την πρακτική άσκηση. Σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση των προγραμμάτων κατάρτισης θα διαδραμάτιζαν οι κοινωνικοί εταίροι και ο κοινωνικός διάλογος (ΥΠΕΚΑΚΑ, 2018, σελ. 3, 27-35).

Για την προγραμματική περίοδο 2021-2027 οι βασικές αναπτυξιακές προοπτικές της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης αφορούν: α) την ισότιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας και τη βελτίωση της (επαν)ένταξης των νέων, των μακροχρόνια ανέργων και των γυναικών στην αγορά εργασίας διαμέσου της καλλιέργειας στοχευμένων δεξιοτήτων για την αγορά εργασίας, β) την ανάπτυξη της σύνδεσης των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και την αποτελεσματική σύνδεσή τους με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και γ) την προώθηση της ένταξης των ευπαθών κοινωνικά και την καταπολέμηση της υλικής αποστέρησης (Ελληνική Δημοκρατία, 2020, σελ. 81-82).

Επομένως, η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση συντέλεσε με καθοριστικό τρόπο στην προώθηση των πολιτικών προτεραιοτήτων της ΕΕ για τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, χρηματοδοτώντας πληθώρα δράσεων για την οικονομική ανάπτυξη, τη βελτίωση της παραγωγικότητας και τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Ο σημαντικός ρόλος της χρηματοδότησης του ΕΚΤ στον εξευρωπαϊσμό της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ γίνονταν αντιληπτός και κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2956/2001 (*Ρύθμιση Θεμάτων ΟΑΕΔ, Προσωρινή Απασχόληση και λοιπές διατάξεις*), κατά την οποία εισήχθησαν οι πρακτικές της αγοράς στη ρύθμιση και διακυβέρνηση του ΟΑΕΔ. Πιο συγκεκριμένα, ο αγορητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Έκτορας Νασιώκας, τόνισε ότι:

είναι ανάγκη, όμως, να προχωρήσουμε σε εκσυγχρονισμό των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και τούτο για την εφαρμογή του εθνικού και του ευρωπαϊκού στρατηγικού σχεδίου για την απασχόληση, για την προσαρμογή σε μια νέα πραγματικότητα και, τέλος, για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των πόρων του ευρωπαϊκού κοινωνικού ταμείου (Βουλή των Ελλήνων, 2001γ, σελ. 1).

Μάλιστα, ο τότε Υπουργός Εργασίας του ΠΑΣΟΚ, Αναστάσιος Γιαννίσης, τόνισε τις πιέσεις που άσκησε το ΕΚΤ για τη μεταρρύθμιση του τρόπου ρύθμισης και διακυβέρνησης του ΟΑΕΔ. Ειδικότερα, ανέφερε ότι «με το παρόν νομοσχέδιο ολοκληρώνεται η αναδιοργάνωση του ΟΑΕΔ, που είναι εγχείρημα μείζονος σημασίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το έχει ζητήσει κατ' επανάληψη και υπάρχει η δέσμευσή μας στο Γ' ΚΠΣ και στα εθνικά σχέδια δράσης για την απασχόληση» (Βουλή των Ελλήνων, 2001γ, σελ. 7).

Το Γ' ΚΠΣ συνέχισε να επηρεάζει με καθοριστικό τρόπο τη χάραξη και εφαρμογή πολιτικής για τη ΣΕΚ στην Ελλάδα. Στο ΕΣΔΑ του 2003 υπογραμμίστηκε ότι:

έχει ήδη δημιουργηθεί το Ενιαίο Σύστημα Διαχείρισης, Ελέγχου, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των ενεργειών επαγγελματικής κατάρτισης των

ανέργων και των εργαζομένων, που αποτελεί το εργαλείο βάσης, με το οποίο οι ενέργειες κατάρτισης ομογενοποιούνται ως προς τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά και ακολουθούν τους στόχους και τις δεσμεύσεις του Γ' ΚΠΣ (ΥΠΕΚΑ, 2003α, σελ. 100).

Ένα κεντρικό ζητούμενο της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΣΕΚ υπήρξε η αποτελεσματικότερη σύνδεση της κατάρτισης με την αγορά εργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, δρομολογήθηκε το ΕΣΣΕΕΚΑ, του οποίου η ανάπτυξη καθορίστηκε από τη χρηματοδότηση του ΕΚΤ. Όπως υπογράμμισε ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Θεόδωρος Κατσανέβας, η θέσπιση του Ν. 3191/2003 αποτέλεσε οδηγία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΕΚΤ (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 229).

Μάλιστα, η χρηματοδότηση του ΕΚΤ είχε καθοριστικό ρόλο και στη θέσπιση του Ν. 3369/2005, ως μέσου ανταπόκρισης στις επιταγές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και ως μέσου για την άντληση ευρωπαϊκών πόρων. Χαρακτηριστικά, ο τότε βουλευτής της ΝΔ Ιωάννης Μπουγάς τόνισε ότι:

η ύπαρξη ενός νόμου που θα συστηματοποιεί τους φορείς που παρέχουν διά βίου μάθηση και τα μέσα παροχής της, καθίσταται σήμερα απολύτως αναγκαία, αφενός διότι τέτοια υποχρέωση της ελληνικής πολιτείας απορρέει από διεθνείς συμβάσεις, τις οποίες έχει υπογράψει, και αφετέρου για να καταστεί εφικτή η απορρόφηση περισσότερων πόρων από τα ευρωπαϊκά προγράμματα (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9364).

Στο ΕΠΜ 2005-2008 υπογραμμίστηκε ότι η αναπτυξιακή πολιτική της Ελλάδας σχετιζόταν άμεσα με τους πόρους του ΕΚΤ. Πιο συγκεκριμένα, τονίστηκε ότι οι στόχοι που τέθηκαν για την προγραμματική περίοδο 2005-2008 ταυτίζονταν με τους στόχους, τα θεματικά πεδία και τις προτεραιότητες της χρηματοδότησης του ΕΚΤ (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2005, σελ. 56-57). Παράλληλα, και στο ΕΣΔΕν της περιόδου 2005-2006 αποτυπώθηκε η ιδιαίτερη έμφαση στην επίδραση του Γ' ΚΠΣ, καθώς υποστηρίχθηκε από τη κυβέρνηση της ΝΔ ότι: «οι πόροι του ΚΠΣ και ιδιαίτερα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου είχαν σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη και στον εκσυγχρονισμό των κοινωνικών δομών στη χώρας μας, συνεισφέροντας άμεσα στην υλοποίηση εθνικών κοινωνικών πολιτικών» (ΥΠΑΚΠ, 2005, σελ. 12).

Η επίδραση της χρηματοδότησης του ΕΚΤ ήταν αντιληπτή και στον Ν. 3577/2007 (*Δημιουργία Φορέα Διαχείρισης Ολοκληρωμένου Προγράμματος Διά Βίου Μάθησης, Ρύθμιση Θεμάτων Ιδιωτικής Εκπαίδευσης Φορέων Εποπτείας, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και λοιπές διατάξεις*). Με το συγκεκριμένο νομοσχέδιο αναπτύχθηκε ένα Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης για την ανταπόκριση στις εξελίξεις στο πεδίο της εκπαίδευσης και κατάρτισης, σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Για την αποτελεσματική λειτουργία του Ολοκληρωμένου Προγράμματος Διά Βίου Μάθησης,

ήταν απαραίτητη η θέσπιση ΕΜΣ, η οποία επωμίστηκε με τη διαχείριση της χρηματοδότησης της ΕΕ. Μάλιστα, στην εισηγητική έκθεση του συγκεκριμένου νομοσχεδίου αναφέρθηκε ότι: «η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει επανειλημμένως υπογραμμίσει ότι δεν θα δοθεί η αναλογούσα χρηματοδότηση και, επομένως, θα ανασταλεί η έναρξη του προγράμματος σε όλα τα κράτη μέλη, αν δεν προβούν στον ορισμό ΕΜΣ» (Βουλή των Ελλήνων, 2007, σελ. 1).

Σε αυτό το σημείο, γίνεται αντιληπτό ότι η χρηματοδότηση του ΕΚΤ συνοδεύτηκε και με κυρώσεις, οι οποίες με τη σειρά τους ενίσχυσαν τις πιέσεις εξευρωπαϊσμού. Παρόμοια, με τον Ν. 3687/2008 προωθήθηκε η μεταρρύθμιση των οικονομοτεχνικών κριτηρίων και της διοικητικής δομής του ΙΔΕΚΕ. Αυτή η ρύθμιση προωθήθηκε για τη διασφάλιση της χρηματοδότησής του από του πόρους του ΕΚΤ, διότι, όπως αναφέρθηκε στην αιτιολογική έκθεση του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, για να προχωρήσει η χρηματοδότηση του ΕΚΤ θα έπρεπε «να έχουν επιλυθεί θεσμικά ή δημοσιονομικά ζητήματα» (Βουλή των Ελλήνων, 2008, σελ. 3).

Καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη του ΕΠΜ 2008-2010 διαδραμάτισε το ΕΣΠΑ. Χαρακτηριστικά, αναφέρθηκε στο συγκεκριμένο ΕΠΜ: «για την περίοδο 2007-2013 το ΕΣΠΑ αποτελεί το έγγραφο αναφοράς για τον προγραμματισμό των Ταμείων της ΕΕ σε εθνικό επίπεδο [...] το ΕΣΠΑ θα αποτελέσει ένα σημαντικό μέσο για την προώθηση των επιταγών της ατζέντας της Λισαβόνας στην Ελλάδα» (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2008, σελ. 95-96).

Η χρηματοδότηση του ΕΣΠΑ ήταν καθοριστική και για την περίοδο του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020. Η δρομολόγηση του Ν. 3879/2010 στηρίχθηκε στους πόρους του ΕΚΤ. Η τότε Υπουργός Παιδείας, Άννα Διαμαντοπούλου, ανέφερε ότι «το πρόγραμμα που έχουμε αυτή τη στιγμή να υλοποιήσουμε είναι μέσα από το ΕΣΠΑ» (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1293). Ταυτόχρονα, για τη διασφάλιση της χρηματοδότησης, το ΕΚΤ πίεσε για καλύτερο συντονισμό και αποτελεσματικότητα των δράσεων. Στην εισηγητική έκθεση του συγκεκριμένου νομοσχεδίου αναφέρθηκε ότι κατά την εφαρμογή του Εθνικού Προγράμματος Διά Βίου Μάθησης:

επιδιώκεται η συμμετοχή στην Επιτροπή Παρακολούθησης των εκπροσώπων των Υπουργείων που διαχειρίζονται προγράμματα με δράσεις διά βίου μάθησης, όπως είναι το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του ΕΣΠΑ 2007-2013 «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού», «Διοικητική Μεταρρύθμιση» και «Ψηφιακή Σύγκλιση» και επομένως εκτιμάται ότι θα υποστηριχθεί σε πολιτικό επίπεδο ο συντονισμός των δράσεων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, που επιχειρείται σε διαχειριστικό επίπεδο μέσω της αρμόδιας διαχειριστικής αρχής συντονισμού (Βουλή των Ελλήνων, 2010, σελ. 6-7).

Επιπλέον, στο Σχέδιο Εθνικού Προγράμματος Διά Βίου Μάθησης τονίστηκε η συνεισφορά του ΕΣΠΑ στην επένδυση στους ανθρώπινους πόρους. Η έμφαση του ΕΣΠΑ

αποδόθηκε στη ΣΕΚ, η οποία έλαβε και το μεγαλύτερο ποσοστό της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης. Με δεδομένο ότι το ΕΣΠΑ αποτέλεσε το κύριο χρηματοδοτικό εργαλείο των δράσεων ΔΒΜ, γίνεται αντιληπτό ότι οι ευρωπαϊκοί πόροι επέδρασαν καταλυτικά στη διεύρυνση του ενδιαφέροντος για τη ΣΕΚ ως βασικής συνιστώσας της αναπτυξιακής πολιτικής της Ελλάδας (ΥΠΔΜΘ, 2010).

Στην έκθεση για τη ΔΒΜ του 2012 έγινε αντιληπτή η επίδραση της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης στην εθνική εκπαιδευτική πολιτική, καθώς οι δράσεις του ΕΚΤ ενίσχυσαν την εργαλειακή αντίληψη περί ΔΒΜ. Πιο συγκεκριμένα, οι αρνητικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης πολλαπλασίασαν τις ανάγκες του ανθρώπινου δυναμικού για επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Οι θέσεις εργασίας περιορίστηκαν και τα υποκείμενα έπρεπε να αναπτύξουν επαρκές ανθρώπινο κεφάλαιο για την κάλυψη των διαθέσιμων θέσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, ακολουθήθηκαν οι προτεραιότητες της ΕΕ και του ΕΚΤ. Το ενδιαφέρον εστιάστηκε στη ΣΕΚ και στην αναβάθμιση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης, αντλώντας πόρους από άλλα ΕΠ που αφορούσαν τη γενική εκπαίδευση ενηλίκων. Το γεγονός αυτό έκανε τη ΓΓΔΒΜ να υποστηρίξει ότι αναγνώριζε: «την ανάγκη υποστήριξης του συνόλου των δράσεων και πολιτικών ευθύνης του Υπουργείου Παιδείας, διατύπωσε ωστόσο επιφυλάξεις για τη χρηματοδοτική υποβάθμιση της ΔΒΜ και τις ενδεχόμενες συνέπειές της στο φυσικό αντικείμενο» (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013α, σελ. 24).

Η χρηματοδότηση του ΕΚΤ υποκίνησε και τη νομοθετική παρέμβαση του Ν. 4186/2013 (*Αναδιοργάνωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις*), με όρους άντλησης κοινοτικών πόρων. Με το νομοσχέδιο αυτό, στο επίκεντρο της ελληνικής πολιτικής για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση τέθηκε η μαθητεία. Ο βουλευτής της Νέας Δημοκρατίας Ιωάννης Πασχαλίδης υποστήριξε κατά τη νομοθετική εργασία ότι:

Όσον αφορά τον θεσμό της μαθητείας, θα ήθελα για ακόμη μία φορά να τονίσω την τεράστια σπουδαιότητά της, καθώς αποτελεί την πλέον ενεργητική πολιτική απασχόλησης που θα συμβάλει τα μέγιστα στην πολυπόθητη ανάπτυξη. Θα συμβαδίσουμε επιτέλους με τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Ευρώπης, επιτυγχάνοντας συγχρόνως και την απορρόφηση κοινοτικών πόρων προς όφελος της οικονομίας μας (Πρακτικά της Βουλής, 2013γ, σελ. 1240).

Την περίοδο 2014-2020, όπως αναδείχθηκε κατά την αποτύπωση της εξέλιξης της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ, το ενδιαφέρον της ελληνικής κυβέρνησης εστιάστηκε στη χρήση και εφαρμογή των ευρωπαϊκών εργαλείων αναφοράς και στην προώθηση της βασισμένης στην εργασία μάθησης. Στην ανάπτυξη αυτού του ενδιαφέροντος καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η χρηματοδότηση του ΕΚΤ, το οποίο κατεύθυνε τη χρηματοδότησή του προς αυτή την κατεύθυνση (ΥΠΑΙΘ, 2016, σελ. 131-135).

Επιπλέον, κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, για την αξιολόγηση της ποιότητας των παρεμβάσεων των κρατών μελών για την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών εργαλείων αναφοράς και της βασισμένης στην εργασία μάθησης, το ΕΚΤ προώθησε την ανάπτυξη δεικτών παρακολούθησης. Πιο συγκεκριμένα, στο στρατηγικό πλαίσιο για τον ανασχεδιασμό της πολιτικής απασχόλησης εντοπίζεται η παρακάτω αναφορά:

για τα επιχειρησιακά προγράμματα της περιόδου προγραμματισμού 2014-2020 προβλέπεται κανονιστικά η μέτρηση υποχρεωτικών κοινών δεικτών στο ΕΚΤ. Στα Επιχειρησιακά Προγράμματα με συγχρηματοδότηση από το ΕΚΤ έχουν σχεδιασθεί και στοχοθετηθεί εκτός από κοινούς και ειδικούς δείκτες (είτε εκρών είτε αποτελεσμάτων). Για κάθε πράξη καταγράφονται και αποθηκεύονται δεδομένα, περιλαμβανομένων και δεδομένων για μεμονωμένους συμμετέχοντες, τα οποία θα τροφοδοτούν τις τιμές τόσο των κοινών όσο και των ειδικών δεικτών (ΥΠΕΚΑΚΑ, 2018, σελ. 58).

Η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση φαίνεται ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις τρέχουσες εξελίξεις της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ στην Ελλάδα. Στα πρακτικά της ολομέλειας της Βουλής κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4763/2020 υπάρχουν πολλές αναφορές από βουλευτές της ΝΔ για τον ρόλο και τη σημασία των ευρωπαϊκών πόρων στην υλοποίηση των μέτρων και των πολιτικών του συγκεκριμένου νομοσχεδίου. Όμως, δεν υπήρχε κάποια ρητή αναφορά για την υποκίνηση συγκεκριμένων πολιτικών με στόχο την άντληση ευρωπαϊκών πόρων. Παρ' όλα αυτά, στην «έκθεση Πισσαρίδη» υπάρχει μια ρητή αναφορά για τον ρόλο του Ταμείου Ανάκαμψης και του ΕΣΠΑ 2021-2027 στη χάραξη πολιτικής της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής για την εκπαίδευση και κατάρτιση. Ειδικότερα, αναφερόταν ότι «Ο ρόλος του “Ταμείου Ανάκαμψης” και του ΕΣΠΑ 2021-2027 σε αυτό το διάστημα θα είναι ιδιαίτερα σημαντικός [...] για να υποβοηθηθεί η στροφή στο παραγωγικό υπόδειγμα της οικονομίας» (Πισσαρίδης κ.ά., 2020, σελ. 240).

Τα παραπάνω στοιχεία, αναφορικά με τη χρηματοδότηση της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ από το ΕΚΤ, καταδεικνύουν ότι αυτή η χρηματοδότηση συνέβαλε καθοριστικά στον εξευρωπαϊσμό των ελληνικών πολιτικών, κατευθύνοντας τη χάραξη και εφαρμογή της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής σύμφωνα με τις απαιτήσεις της ΕΕ. Η χρηματοδότηση, η άντληση πόρων, αλλά και η εφαρμογή χρονοδιαγραμμάτων, δεικτών και κυρώσεων αποτέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες εξευρωπαϊσμού. Με τον τρόπο αυτόν, όμως, η διαδικασία εξευρωπαϊσμού της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ αποκτούσε έναν έμμεσα εξαναγκαστικό χαρακτήρα, διότι η άντληση πόρων και η εφαρμογή κυρώσεων, χρονοδιαγραμμάτων και δεικτών αποτελούν στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια κατακόρυφη και ιεραρχική από πάνω προς τα κάτω διαδικασία εξευρωπαϊσμού.

5.4.3 Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού ως εργαλείο εξευρωπαϊσμού

Ένας ακόμη σημαντικός μηχανισμός εξευρωπαϊσμού που αποσκοπούσε στη δράση μέσω της αυτορρύθμισης για τον εξευρωπαϊσμό της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ ήταν η ΑΜΣ. Η ΑΜΣ εφαρμόστηκε στους τομείς της εκπαίδευσης και κατάρτισης, της πολιτικής απασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας, με απώτερο σκοπό τη σύγκλιση των εθνικών πολιτικών με τις προτεραιότητες της ΕΕ. Η επίδραση της ΑΜΣ γίνεται αντιληπτή στα επίσημα κείμενα πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων αλλά και στον επίσημο πολιτικό λόγο. Τα ΕΣΔΑ και ΕΣΔΕν περιέγραφαν τα μέτρα πολιτικής που έπρεπε να παρθούν για την ανταπόκριση της ελληνικής πλευράς στις επιταγές της ατζέντας της Λισαβόνας. Τα σχέδια αυτά βρίσκονταν υπό επιτήρηση από ομόβαθμους εθνικούς εκπροσώπους και συντελούσαν στην ανταλλαγή καλών πρακτικών και στην αμοιβαία μάθηση (Zeitlin, Philippe and Magnusson, 2005, σελ. 6-7). Για την κατανόηση του περιεχόμενου της επίδρασης της ΑΜΣ στην ελληνική πολιτική για τη ΣΕΚ, το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στις πιέσεις που άσκησε η ΑΜΣ στις ελληνικές κυβερνήσεις, αποδίδοντας έμφαση στην ακολουθία των κατευθυντήριων γραμμών, των ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών αναφοράς και στην περιοδική αξιολόγηση και παρακολούθηση των εθνικών πολιτικών.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Στοκχόλμης του 2001, ορίστηκαν πρώτη φορά ποσοτικοί δείκτες για την απασχόληση, με συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα, τον Ιανουάριο του 2005. Η Ελλάδα είχε από τα χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης και απασχόλησης των γυναικών στην ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, ακολουθήθηκε από την ελληνική πλευρά η ατζέντα της Λισαβόνας και της ΕΣΑ. Χαρακτηριστικά, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υπογράμμισε ότι για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων ήταν απαραίτητη η προώθηση «διαθρωτικού χαρακτήρα μέτρων και πολιτικών (εκπαίδευση και βελτίωση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού, έρευνα και τεχνολογία, ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, βελτίωση του θεσμικού καθεστώτος της αγοράς εργασίας), καθώς και ο συντονισμός διαρθρωτικής και μακροοικονομικής πολιτικής» (ΥΠΕΚΑ, 2001α, σελ. 6).

Τα ΕΣΔΑ του 2003 και του 2004 αντικατόπτρισαν την αναθεωρημένη ΕΣΑ, στην οποία εντάχθηκαν και άλλοι ποσοτικοί στόχοι με χρονικό ορίζοντα το 2010. Στο ΕΣΔΑ του 2003, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ανέφερε για ακόμη μία φορά ότι η Ελλάδα δεν είχε επιτύχει τους ποσοτικούς στόχους που είχαν τεθεί. Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε για την αποτελεσματικότερη παρακολούθηση και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των δράσεων αναφορικά με την ΕΣΑ, ενώ υιοθέτησε συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Ειδικότερα, δεσμεύτηκε για τη μείωση της ανεργίας σε ποσοστό που δεν θα ξεπερνούσε το 7%, μείωση της ανεργίας των γυναικών σε βαθμό που δεν θα υπερέβαινε το 10%, αύξηση της συμμετοχής σε δράσεις ΣΕΚ και αύξηση της συμμετοχής των μακροχρόνια άνεργων σε ενεργητικές δράσεις απασχόλησης (το ποσοστό δεν θα έπρεπε να ήταν χαμηλότερο του 30% των μακροχρόνια άνεργων) (ΥΠΕΚΑ, 2003α). Επιπλέον, παρά τη σχετική πρόοδο, οι ποσοτικοί στόχοι δεν επιτεύχθηκαν ούτε κατά το ΕΣΔΑ του 2004. Για τον λόγο αυτόν η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι οι πολιτικές απασχόλησης που

προωθούνταν στο συγκεκριμένο ΕΣΔΑ αποτελούσαν άμεση ανταπόκριση στις συστάσεις και της προτεραιότητας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, καταδεικνύοντας τις πιέσεις που ασκούσε η ΑΜΣ, ως μέθοδος παρακολούθησης και αξιολόγησης (ΥΠΕΚΑ, 2004, σελ. 6).

Η επίδραση της ΑΜΣ ήταν εμφανής και στη θέσπιση του Ν. 3191/2003. Κατά τη νομοθετική εργασία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, ο τότε Υπουργός Εργασίας του ΠΑΣΟΚ, Δημήτριος Ρέππας, τόνισε στην ομιλία του τη σημασία των ποσοτικών δεικτών στη χάραξη της εθνικής πολιτικής απασχόλησης. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε τα παρακάτω:

δεν είναι αυτό το μοντέλο κοινωνίας ή εργασίας, αν θέλετε, που επιδιώκουμε, προκειμένου να βελτιώσουμε, χάρη των στατιστικών δεικτών και μόνο αυτών, την επίδοσή μας, ώστε να συγκριθούμε με καλύτερους όρους με την Ευρωπαϊκή Ένωση, γιατί και σήμερα, αν εξετάσουμε τα πράγματα με βάση το ποσοστό του λεγόμενου ισοδύναμου πλήρους απασχόλησης, θα δούμε ότι είμαστε πάρα πολύ κοντά στην επίδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 222).

Η επίδοση με βάση ευρωπαϊκούς δείκτες αποτέλεσε μοχλό πίεσης για τον εξευρωπαϊσμό της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ. Οι ποσοτικοί δείκτες της ΑΜΣ διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη θέσπιση του Ν. 3144/2003. Κατά τη νομοθετική εργασία, ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Κωνσταντίνος Γείτονας δήλωσε τα εξής:

υπάρχει το μεγάλο θέμα της απασχόλησης. Έχει μπει ως πρωταρχικός και εθνικός και ευρωπαϊκός στόχος η αντιμετώπιση της ανεργίας, η ενίσχυση της απασχόλησης. Γιατί η ανεργία αποτελεί μία ανοικτή πληγή της Ευρώπης. Στο ευρωπαϊκό συμβούλιο της Λισαβόνας τα κράτη μέλη δεσμεύθηκαν να επιτύχουν αύξηση της απασχόλησης. Αναφέρθηκαν οι δείκτες –δεν θα σας κουράσω με αυτά– και τέθηκαν συγκεκριμένοι στόχοι. Συνολικός στόχος και για την αύξηση του ποσοστού της απασχόλησης, αλλά και ειδικότεροι στόχοι για την αύξηση ποσοστού, π.χ. απασχολούμενων γυναικών ή άλλων ομάδων με ιδιαιτερότητες. Όλα αυτά αποφασίστηκαν μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο της στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την κοινωνική σύγκλιση. Η Ελληνική Προεδρία [...] επέμενε και επιμένει σε αυτές τις προτεραιότητες με βάση τις αποφάσεις της Λισαβόνας. Δηλαδή προωθεί συγκεκριμένα μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση (Πρακτικά της Βουλής, 2003β, σελ. 3907).

Ταυτόχρονα, στους ποσοτικούς στόχους για τα συστήματα ΔΒΜ εντάχθηκε και το άνοιγμά τους στην ευρύτερη κοινωνία. Το άνοιγμα αυτό αποτυπώθηκε και στα κριτήρια αναφοράς που τέθηκαν προς υλοποίηση με χρονικό ορίζοντα το 2010. Τα κράτη

μέλη πιέστηκαν από τη ΕΕ για τη διεύρυνση της συμμετοχής στη ΔΒΜ, στο 15% του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών. Ο στόχος αυτός απαιτούσε την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς των εθνικών πολιτικών, καθώς, όπως τονίστηκε στο ΕΣΔΑ του 2003, «το ποσοστό των ατόμων που συμμετείχαν σε προγράμματα εκπαίδευσης ή κατάρτισης ήταν μόλις 1,2% στην Ελλάδα (με διαφορά το χαμηλότερο ποσοστό στην Ευρώπη, όπου ο μέσος όρος είναι 8,4%)» (ΥΠΕΚΑ, 2003α, σελ. 62).

Οι ποσοτικοί δείκτες της ΕΕ για την πολιτική απασχόλησης καθόρισαν σημαντικά και τη θέσπιση του Ν. 3227/2004. Πιο συγκεκριμένα, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Ιωάννης Στολίδης, υποστήριξε τα εξής:

συνολικά η ανεργία έχει μειωθεί κατά 2,2 ποσοστιαίες μονάδες. Όπως δείχνουν τα πρόσφατα στοιχεία, η σημαντικότερη πρόοδος αφορά τον περιορισμό της ανεργίας των νέων και των μακροχρόνια ανέργων. Λιγότερο, όμως, εντυπωσιακά είναι τα αποτελέσματα όσον αφορά την αντιμετώπιση της ανεργίας των γυναικών, παρά το ότι από το 1999 μέχρι σήμερα παρουσιάζει σταθερή μείωση. Παρά ταύτα και παρά την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης που παρατηρήθηκε το 2003, το ποσοστό απασχόλησης παραμένει χαμηλό και κυρίως της απασχόλησης των γυναικών. Ένας μεγάλος αριθμός γυναικών, με έμφαση τις γυναίκες που βρίσκονται σε συγκεκριμένο ηλικιακό φάσμα, εμφανίζονται να μην ενδιαφέρονται να ενταχθούν για πολλούς και διάφορους λόγους στο εργατικό δυναμικό της χώρας. Η αντιμετώπιση της ανεργίας αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση για μία κοινωνία συνοχής. Ο άνεργος δεν έχει στόχο την επιδότηση, έχει στόχο και ανάγκη να εργάζεται και να αμείβεται, έχει στόχο να ασφαλιζεται στο κοινωνικό ασφαλιστικό μας σύστημα και να μην αισθάνεται περιθωριοποιημένος. Η αναδιοργάνωση του ΟΑΕΔ, η λειτουργία των Κέντρων Προώθησης της Απασχόλησης, η εξατομικευμένη προσέγγιση κάθε άνεργου, η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων που εναρμονίζεται με την ανάγκη ανάπτυξης της οικονομίας και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας αποτελούν τα κλειδιά για τη μείωση της ανεργίας και κυρίως η μετατροπή των παθητικών πολιτικών απασχόλησης σε ενεργητικές πολιτικές, δηλαδή η μετατροπή της επιδότησης της ανεργίας σε επιδότηση εργασίας (Πρακτικά της Βουλής, 2004, σελ. 2973).

Οι ποσοτικοί δείκτες διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη θέσπιση και του Ν. 3369/2005. Χαρακτηριστικά, ο βουλευτής της ΝΔ Ανδρέας Λυκουρέντζος υποστήριξε κατά τη νομοθετική εργασία τα ακόλουθα:

έχω μπροστά μου τη στατιστική της Ευρωπαϊκής Ένωσης: για τους Ευρωπαίους πολίτες ηλικίας είκοσι πέντε έως εξήντα τεσσάρων ετών, οι οποίοι συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης, δυστυχώς και σ' αυτόν τον τομέα

κατέχουμε την τιμητική τελευταία θέση, με ένα ποσοστό μόλις της τάξεως του 3,7% των ενηλίκων οι οποίοι εκπαιδεύονται σε προγράμματα, όταν η γειτονική Σλοβενία έχει 15,1% και ανταγωνίζεται τη Φινλανδία, που βρίσκεται στο 17,6% (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9347).

Η τελευταία θέση της Ελλάδας άσκησε πίεση στην ελληνική πλευρά για την ανάληψη των απαιτούμενων δράσεων για την εκπλήρωση των επιταγών της ΕΕ. Η τότε Υπουργός Παιδείας της ΝΔ, Μαριέττα Γιαννάκου, υπογράμμισε ότι:

το 2010, όμως, είναι ανάγκη να μην είμαστε τελευταίοι στις κατευθύνσεις της Λισαβόνας, να έχουμε κάνει βήματα μπροστά και νομίζω ότι τα ουσιαστικά βήματα θα γίνουν ουσιαστικότερα, αν και σ' αυτόν εδώ τον χώρο, στον χώρο της νομοθετικής εξουσίας, συνεννοηθούμε ότι δεν είναι κακό να φέρνουμε εμείς ένα νομοσχέδιο που είναι πολύ ευρύτερο και ισχυρότερο απ' αυτό που είχατε προγραμματίσει εσείς (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9353).

Η παραπάνω αναφορά καταδεικνύει ότι καθοριστικό ρόλο στην ελληνική πολιτική για τη ΣΕΚ διαδραμάτισαν και τα χρονοδιαγράμματα της ΕΕ. Την άμεση σχέση του κριτηρίου αναφοράς για το ποσοστό συμμετοχής στη ΔΒΜ και του Ν. 3369/2005 επισήμανε στην ομιλία της και η βουλευτής της ΝΔ Κρινιώ Κανελλοπούλου, η οποία τόνισε τα εξής: «η χώρα μας έρχεται περίπου τελευταία στην Ευρωπαϊκή Ένωση μεταξύ των χωρών στην απορρόφηση των προγραμμάτων διά βίου εκπαίδευσης. Ειπώθηκε ότι είμαστε στο 3,7%. Το παρόν νομοσχέδιο έρχεται λοιπόν να συμπληρώσει αυτό ακριβώς το κενό» (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9362).

Στο ΕΠΜ 2005-2008, η Ελλάδα εκδήλωσε για ακόμη μια φορά αδυναμία στην επίτευξη των ποσοτικών στόχων που είχαν τεθεί με χρονικό ορίζοντα το 2010 για την απασχόληση. Η κυβέρνηση της ΝΔ ανέφερε ότι:

δεδομένων των ειδικών χαρακτηριστικών της ελληνικής αγοράς εργασίας και των συμφωνηθέντων αρχών για τη διαδικασία της Στρατηγικής της Λισαβόνας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ελληνική Κυβέρνηση λαμβάνει σειρά μέτρων που στοχεύουν στην κατά το δυνατόν ταχύτερη πορεία σύγκλισης των δεικτών απασχόλησης με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2005, σελ. 47).

Η επίτευξη των ποσοτικών δεικτών έδρασε με καταλυτικό τρόπο και στο ΕΣΔΕν 2005-2006, διότι η εθνική πολιτική πιέστηκε από την περιορισμένη πρόοδο που είχε συντελεστεί στον τομέα της κοινωνικής συνοχής και της αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού. Πιο συγκριμένα, στο ΕΣΔΕν 2005-2006 εντοπίζεται η παρακάτω αναφορά:

όσον αφορά τους κοινωνικούς στόχους, οι εξελίξεις στους βασικούς δείκτες εμφανίζουν μία εικόνα στασιμότητας. Το συνολικό ποσοστό φτώχειας παραμένει σταθερά πάνω από το 20% και ήταν 21% το 2003. Τα ποσοστά για τη φτώχεια των ηλικιωμένων βελτιώνονται. Το 2003 ήταν 28,1% έναντι 30,3% το 2002. Όμως εξακολουθούν να απέχουν πολύ από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, που για το 2002 ήταν 17% (ΕΕ25). Η παιδική φτώχεια παρουσίασε ανησυχητική αύξηση το 2003 κατά 4,4 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2002 (23,1% έναντι 18,7% αντίστοιχα). Η μακροχρόνια ανεργία διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα παραμένοντας στο ποσοστό του 5,6% το 2004. Η φτώχεια εξακολουθεί να πλήττει με πολύ μεγαλύτερη ένταση τις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις αστικές. Τα αντίστοιχα ποσοστά για το 2003 ήταν 42,1% για τις αγροτικές έναντι 16,2% για τις αστικές περιοχές. Η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι εξαιρετικά περιορισμένη, κάτι που αντανακλάται και στη μικρή ποσοστιαία μείωση της φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (3% το 2003) αλλά και στη διεύρυνση των ανισοτήτων (ΥΠΑΚΠ, 2005, σελ. 12).

Σε αυτό το πλαίσιο, υποστηρίχθηκε από την ελληνική κυβέρνηση ότι το βασικότερο πρόβλημα για την παραπάνω υστέρηση ήταν ο βαθμός και η ποιότητα της ανάπτυξης στην Ελλάδα τα προηγούμενα χρόνια, εμπόδια τα οποία επιχειρήθηκαν να καταπολεμηθούν με το ΕΣΔΕν 2005-2006 (ΥΠΑΚΠ, 2005, σελ. 12, 39).

Οι ποσοτικοί στόχοι και τα χρονοδιαγράμματα της ΑΜΣ συνέχισαν να καθορίζουν την εθνική πολιτική για την κοινωνική προστασία και κατά την περίοδο 2006-2008. Σε αυτό το πλαίσιο, στην Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία, η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατία υποστήριξε ότι:

για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών που υλοποιούνται θα αξιοποιηθούν κυρίως τρεις δείκτες για τον ορισμό ποσοτικών στόχων. Ο πρώτος δείκτης αφορά τον κίνδυνο φτώχειας και είναι το βάθος (χάσμα) της φτώχειας, το οποίο αναφέρεται στην εισοδηματική κατάσταση των ατόμων που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας και υπολογίζεται ως ποσοστό της διαφοράς μεταξύ του ορίου φτώχειας και του διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος των φτωχών προς το όριο φτώχειας. Το 2005 το βάθος (χάσμα) της φτώχειας ανέρχεται στο 24%, που σημαίνει ότι πάνω από το 50% των φτωχών κατέχουν εισόδημα μεγαλύτερο από το 76% του ορίου της φτώχειας, δηλαδή πάνω από 4.288 ευρώ ετησίως (όριο φτώχειας 5642,86) ανά άτομο. Το αντίστοιχο ποσοστό το 2003 ήταν 29,2%. Ως στόχος για το 2010 τίθεται το 20%. Ο δεύτερος δείκτης αναφέρεται στην αύξηση απασχόλησης που, όπως αναφέρθηκε, αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει αποφασιστικά το σύνολο της κοινωνικής προστασίας. Έτσι, για το 2010 τίθεται ως

στόχος η επίτευξη ποσοστού απασχόλησης 64,1%. Ο τρίτος δείκτης αφορά τη σχολική διαρροή, δείκτης που απεικονίζει τη σημασία της εκπαίδευσης για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Έτσι, από 13,3% που ήταν η σχολική διαρροή το 2005, ο στόχος είναι να περιοριστεί κάτω από 10% το 2010 (ΥΠΑΚΠ, 2006, σελ. 17).

Οι επιδράσεις της ΑΜΣ ήταν περισσότερο εμφανείς στην Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη την περίοδο 2008-2010. Ειδικότερα, υποστηρίχθηκε από την κυβέρνηση της ΝΔ ότι:

η Ελληνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη έχει βασιστεί σε τρεις στρατηγικές κατευθύνσεις, οι οποίες διαπνέουν τις πολιτικές και των τριών τομέων (κοινωνική ένταξη, συντάξεις, υγεία και μακροχρόνια φροντίδα). Η υλοποίηση πολιτικών που διαπνέονται από τις τρεις αυτές στρατηγικές κατευθύνσεις έχουν ως τελικό στόχο τον εκσυγχρονισμό του συστήματος κοινωνικής προστασίας της χώρας, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η επάρκεια και η ποιότητα των παροχών, η αντιμετώπιση των σύγχρονων αναγκών και η μακροχρόνια βιωσιμότητα του συστήματος. Επιπλέον, οι τρεις στρατηγικές συνεισφέρουν αποφασιστικά στην εκπλήρωση των τριών γενικών στόχων που έχουν τεθεί από την ΑΜΣ στην κοινωνική προστασία και τον κοινωνικό αποκλεισμό (ΥΠΑΚΠ, 2008, σελ. 5).

Η θεσμοθέτηση του Ν. 3879/2010 πραγματοποιήθηκε την περίοδο δρομολόγησης της στρατηγικής Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020, η οποία συνδέθηκε με αναθεωρημένους ποσοτικούς και ποιοτικούς δείκτες και χρονοδιαγράμματα για τη ΣΕΚ. Η επίδραση της ΑΜΣ παρέμενε καθοριστική για τη χάραξη και την εφαρμογή της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Συμεών Κεδίκογλου, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010 υποστήριξε τα εξής:

σε αντίθεση με πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπου η διά βίου μάθηση είναι από τις βασικές πολιτικές και κεντρικός άξονας των βασικών σχεδιασμών, δυστυχώς η χώρα μας είναι σε δεινή θέση σχετικά με την πραγμάτωσή της. Άλλωστε, αυτό φανερώνεται και με τους εξαιρετικά χαμηλούς δείκτες επίδοσης στην εκπαίδευση ενηλίκων και γενικότερα στη διά βίου μάθηση. Στην έκθεση συμμετοχής η χώρα μας καταλαμβάνει την 27η θέση σε σύνολο 33 χωρών που αξιολογήθηκαν, ενώ σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο των 27, όπου το ποσοστό συμμετοχής είναι 9,5%, οι επιδόσεις της Ελλάδας αγγίζουν μόνο το 2,9%. Είναι χαρακτηριστικό ότι αναφορικά με το ποσοστό συμμετοχής των εργαζομένων σε σεμινάρια συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης η Ελλάδα είναι στην τελευταία θέση. Στην τελευταία επίσης θέση –και αυτό

είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για τη χώρα μας- είμαστε και σε σχέση με τη συγκρότηση του εθνικού πλαισίου προσόντων, όπου από το 2004 και μετά δεν έχει σημειωθεί καμία πρόοδος (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1286).

Η περιορισμένη πρόοδος της Ελλάδας στις επιταγές της ΑΜΣ άσκησε πιέσεις που καθοδήγησαν τη νομοθετική παρέμβαση του Ν. 3879/2010. Επιπλέον, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Συμεών Κεδίκογλου, πέρα από τους ποσοτικούς δείκτες που αφορούσαν την εφαρμογή της ΑΜΣ, έκανε λόγο και στα χρονοδιαγράμματα που καθόρισαν την εφαρμογή και χάραξη εθνικής πολιτικής και συντέλεσαν στη θέσπιση του Ν. 3879/2010. Ειδικότερα, καθώς αναφέρθηκε στην εφαρμογή του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων, τόνισε τα παρακάτω:

έτσι, από το 2012 που τίθενται σε λειτουργία, προκύπτει ένα πολύ σοβαρό θέμα. Επαγγελματίες από το εξωτερικό θα μπορούν να διακινούνται και να έρχονται προς τα εμάς, αλλά οι Έλληνες επαγγελματίες δεν μπορούν να κινούνται προς άλλες χώρες. Συνεπώς, το εθνικό πλαίσιο προσόντων είναι ο βασικός λόγος που κάνει αυτό το νομοσχέδιο βασική πλέον αναγκαιότητα. Η βασική λογική είναι ότι η πιστοποίηση δεν γίνεται μόνο με τα πτυχία που παίρνει κάποιος, αλλά θα μπορεί να χτίζει –αυτό που λέμε– σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ένα επαγγελματικό προφίλ (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1286-1287).

Σε αυτό το πλαίσιο, η μεταρρύθμιση του Ν. 3879/2010 συνδέθηκε με την περιορισμένη πρόοδο που είχε να επιδείξει η Ελλάδα αναφορικά με τους στόχους της ΑΜΣ. Η βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Ελένη Τσιαούση ανέφερε κατά τη νομοθετική εργασία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου τα εξής:

όπως τονίσατε και στο νομοσχέδιο, η κατάσταση στη διά βίου μάθηση στην Ελλάδα μόνο υπερήφανους δεν πρέπει να μας κάνει. Η χώρα μας βρίσκεται σε δεινή θέση αναφορικά με την πραγμάτωσή της. Το γεγονός πιστοποιούν οι εξαιρετικά χαμηλοί δείκτες επίδοσής μας στην εκπαίδευση ενηλίκων. Στην έκταση συμμετοχής ενηλίκων, η χώρα μας καταλαμβάνει την εικοστή έβδομη θέση από τις 33 χώρες που αξιολογήθηκαν. Σε σχέση με τη συμμετοχή στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, η χώρα μας βρίσκεται στην τέταρτη σειρά από το τέλος. Αναφορικά, μάλιστα, με το ποσοστό συμμετοχής των εργαζομένων σε σεμινάρια συνεχιζόμενης εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης, η Ελλάδα βρίσκεται στην τελευταία θέση. Σε σχέση δε και με τη συγκρότηση του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων, με βάση το σχετικό ευρωπαϊκό πλαίσιο, η χώρα μας είναι επίσης στην τελευταία θέση. Από το 2004 και μετά, καμία πρόοδος δεν σημειώθηκε. Και επιπλέον απουσιάζαμε

συστηματικά από τις αντίστοιχες συναντήσεις των ευρωπαϊκών βοηθητικών οργάνων. Αγαπητοί συνάδελφοι, οι ρυθμίσεις που εισάγει το νομοσχέδιο για την ανάπτυξη της διά βίου μάθησης περιέχουν τομές και δραστικές αλλαγές, οι οποίες θα διαμορφώσουν το υπάρχον δυσλειτουργικό, γραφειοκρατικό και αποσπασματικό θεσμικό πλαίσιο (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1301).

Η πίεση που άσκησε η ΑΜΣ γινόταν αντιληπτή και στην ομιλία της τότε Υπουργού Παιδείας του ΠΑΣΟΚ, Άννας Διαμαντοπούλου, η οποία κατά τη νομοθετική εργασία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου υπογράμμισε τα εξής:

ήρθε η στιγμή και υπάρχει ανάγκη να προχωρήσουμε σ' ένα συνολικό πλαίσιο, να προσθέσουμε νέα πράγματα και να αλλάξουμε συγκεκριμένες δομές, γιατί βεβαίως ο κόσμος προχωρά. Όπως σας είπα, είμαστε η μόνη χώρα αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη –εμείς και η Μολδαβία– που δεν έχουμε κάνει το εθνικό πλαίσιο προσόντων, όπως και πολλά άλλα, διότι όλες οι χώρες τρέχουν με πολλά χιλιόμετρα (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1304).

Όπως έχει αναφερθεί, ο Ν. 3879/2010 δρομολόγησε το Εθνικό Πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης. Στη δρομολόγησή του, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η εφαρμογή της ΑΜΣ. Πιο συγκεκριμένα, όπως τονιζόταν από το Υπουργείο Παιδείας:

στην αρχή του 2010 η Ελλάδα υστερεί αναφορικά με τα ευρωπαϊκά κριτήρια αναφοράς. Στην Ελλάδα επιτελέστηκε πρόοδος σε κάποια σημεία αναφοράς (στόχοι) που είχαν τεθεί για το 2010, χωρίς ωστόσο να έχει επιτευχθεί κανένας από τους φιλόδοξους στόχους που είχαν οριστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. [...]. Παράλληλα [...] υπάρχουν και ουσιώδεις ποιοτικές παράμετροι της ελληνικής υστέρησης. Οι τελευταίες συμπεριλαμβάνουν: α) Την απουσία σύνδεσης της αρχικής με τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση (με ταυτόχρονη αποσαφήνιση των ορίων τους) σε συνδυασμό με τον κατακερματισμό και την επικάλυψη αρμοδιοτήτων. β) Το ασαφές πλαίσιο αναφορικά με τα προσόντα και τα συναφή επαγγελματικά δικαιώματα. γ) Το αποσπασματικό και τυχαίο πλαίσιο υπηρεσιών Διά Βίου Μάθησης. δ) Την πλημμελή διασύνδεση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης με τις πραγματικές ανάγκες της εθνικής και ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας. ε) Το αμφίβολου ποιότητας και αποτελεσματικότητας περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης, δεδομένης της μέχρι σήμερα απουσίας συστηματικής προς τούτο αξιολόγησης (ΥΠΔΒΜΘ, 2010, σελ. 9-10).

Ο ρόλος της ΑΜΣ ήταν καθοριστικός στην πραγμάτωση και εφαρμογή του στρατηγικού πλαισίου για τη ΔΒΜ της περίοδο 2013-2015. Η Γενική Γραμματέας Διά Βίου

Μάθησης, Ελένη Καρατζόβα, υποστήριξε ότι: «στο Εθνικό Πρόγραμμα, όλα τα σημεία αναφοράς [benchmarks] που έχουν τεθεί για την εκπαίδευση και την κατάρτιση αναπλαισιώνονται με βάση τη στρατηγική Διά Βίου Μάθησης» (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013β, σελ. 9).

Η παραπάνω αναφορά ήταν αρκετά αισιόδοξη διότι καταδείκνυε ότι η ελληνική πλευρά δεν ακολουθούσε παθητικά τα σημεία αναφοράς και τους δείκτες της ΕΕ. Παρ' όλα αυτά, με μια προσεκτικότερη ανάλυση του συγκεκριμένου κειμένου, φαίνεται ότι η Ελλάδα ακολουθούσε τους δείκτες αυτούς και εφάρμοσε πολιτικές με βάση αυτούς. Άλλωστε, το Υπουργείο Παιδείας υποστήριξε ότι: «προκειμένου να υπάρξει καλύτερη παρακολούθηση και διευκόλυνση στη χάραξη πολιτικών, έχουν τεθεί πέντε ευρωπαϊκά σημεία αναφοράς [benchmarks] και τα κράτη μέλη, μέσω εθνικών προτεραιοτήτων και ενεργειών, καλούνται να συμβάλουν στη συλλογική επίτευξη των ευρωπαϊκών κριτηρίων» (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013β, σελ. 36).

Η πίεση που ασκούσαν οι ποσοτικοί δείκτες και τα χρονοδιαγράμματα της ΑΜΣ γινόταν αντιληπτή και στο ΕΠΜ του 2016, στο οποίο υπήρχαν ρητές αναφορές για την αύξηση των ποσοστών συμμετοχής στη ΔΒΜ και την προσέγγιση του στόχου συμμετοχής του 15% του ενήλικου πληθυσμού μέχρι το 2020. Σε αυτό το πλαίσιο, προωθήθηκαν πολιτικές για την αποτελεσματικότερη διασύνδεση των δομών ΔΒΜ, την ανάπτυξη δεξιοτήτων σε στοχευμένες κοινωνικές ομάδες και την εφαρμογή των ευρωπαϊκών εργαλείων αναφοράς (Υπουργείο Οικονομικών, 2016, σελ. 46). Η εφαρμογή των ευρωπαϊκών εργαλείων αποτέλεσε μια προτεραιότητα του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020, καταδεικνύοντας τη σημασία της ΑΜΣ στην προώθηση του εξευρωπαϊσμού της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ.

Παρ' όλα αυτά, η ΑΜΣ κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020 είχε υποβαθμιστεί στον γραπτό και προφορικό λόγο των εθνικών κυβερνήσεων, καθώς δεν είχε τον ίδιο σημαντικό ρόλο που κατείχε κατά την περίοδο εφαρμογής του προγράμματος Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010, όπως έχει αναφερθεί στο πλαίσιο της προσέγγισης των μηχανισμών εξευρωπαϊσμού. Από το 2010 η ΕΕ μπορούσε να επέμβει αμεσότερα στα κράτη μέλη, ελέγχοντας τη δημοσιονομική τους πολιτική, γεγονός που περιόρισε την εφαρμογή της ΑΜΣ. Όμως, τα χρονοδιαγράμματα, οι ποσοτικοί δείκτες και τα κριτήρια αναφοράς αποτέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες πίεσης για αυτορρύθμιση της ελληνικής πολιτικής. Έτσι, η ΑΜΣ προωθούσε έναν έμμεσα εξαναγκαστικό εξευρωπαϊσμό της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ, ο οποίος είναι εμφανής και κατά τη θέσπιση του Ν. 4763/2020.

Πιο συγκεκριμένα, υπήρχαν αναφορές από τους βουλευτές της ΝΔ στα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στην ΕΕΚ και στη ΣΕΚ, στα χαμηλά επίπεδα ελκυστικότητας της ΕΕΚ, στις χαμηλές επιδόσεις της Ελλάδας στους ευρωπαϊκούς δείκτες δεξιοτήτων, στα ευρωπαϊκά ποσοστά συμμετοχής στη ΔΒΜ και στο γεγονός ότι η Ελλάδα βρισκόταν πίσω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ταυτόχρονα, έγιναν αναφορές από πολλούς βουλευτές και βουλευτίνες στα ευρωπαϊκά σημεία αναφοράς (benchmarks) και στη θέση της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά, η βουλευτής της ΝΔ Ζέτα Μακρή υποστήριξε:

Δυστυχώς, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, οι αριθμοί είναι αμείλικτοι –αυτή τη στιγμή που η Κυβέρνηση επιχειρηματολογεί και ρυθμίζει– με εσάς να αντιδικείτε, την Αντιπολίτευση, χωρίς προτάσεις. Σύμφωνα με έρευνες του Cedefop, το 2020 η Ελλάδα κατατάσσεται στην τελευταία θέση στην Ευρωπαϊκή Ένωση με επίδοση 23% ως προς τον ευρωπαϊκό δείκτη δεξιοτήτων ESI που δείχνει κατά πόσο το ανθρώπινο δυναμικό διαθέτει τις δεξιότητες που απαιτούνται για την ανάπτυξη της οικονομίας. Επιπλέον, ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι το δεδομένο ότι στη μετά την οικονομική κρίση εποχή το 47% των ελληνικών επιχειρήσεων θεωρούν ότι η έλλειψη δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού αποτελεί μείζον εμπόδιο για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των επενδύσεών τους. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί και το γεγονός, σύμφωνα με έρευνα του ΣΕΒ, ότι το 42,6% των επιχειρήσεων αντιμετωπίζει δυσκολία κάλυψης κενών θέσεων εργασίας μεσαίου επιπέδου κυρίως εξαιτίας της έλλειψης των κατάλληλων δεξιοτήτων και της απαιτούμενης εργασιακής εμπειρίας. [...] Όλες οι προτεινόμενες ρυθμίσεις, όλες προς τη σωστή κατεύθυνση, όλες μελετημένες και τεκμηριωμένες είναι απολύτως απαραίτητες για τον εκσυγχρονισμό της επαγγελματικής εκπαίδευσης, ώστε να ενισχυθεί και να ισχυροποιηθεί η αποτελεσματικότερη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας (Βουλή των Ελλήνων, 2020β, σελ. 135-136, 139).

Ταυτόχρονα, υπήρχαν αρκετές αναφορές στην καθυστέρηση που εντοπιζόταν στην Ελλάδα αναφορικά με την υιοθέτηση συγκεκριμένων πολιτικών της ΕΕ, για τη ΣΕΚ και τη ΔΒΜ. Χαρακτηριστικά, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής Ιάσων Φωτήλας, τόνισε ότι:

Καθιερώνουμε δηλαδή ένα εθνικό σύστημα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, το οποίο αναπτύσσεται στα επίπεδα 3, 4 και 5 του εθνικού πλαισίου προσόντων, κατ' αντιστοιχία με το ευρωπαϊκό πλαίσιο, που ήταν μια εκκρεμότητα της χώρας μας από το 2011, και ένας ενιαίος σχεδιασμός, ο οποίος θα διαχέεται από όλες αυτές τις βασικές αρχές, όπως με την καλύτερη σύνδεση με την οικονομία της χώρας (Βουλή των Ελλήνων, 2020β, σελ. 13).

5.4.4 Ο καθορισμός του λόγου πολιτικής ως εργαλείου εξευρωπαϊσμού

Ο λόγος πολιτικής τροφοδοτείται από τα καθεστώτα αλήθειας, τα οποία παράγουν συστήματα γνώσης που αφορούν τη ΔΒΜ και τον ρόλο της στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική δικαιοσύνη. Σε αυτό το πλαίσιο, οι μεταρρυθμίσεις που δρομολογήθηκαν κατά την περίοδο αναφοράς χαρακτηρίζονταν από επιτακτικότητα και αναγκαιότητα. Η

αναγκαιότητα αφορούσε την προσαρμογή στα καθεστώτα αλήθειας και τα συστήματα γνώσης της ΕΕ και η επιτακτικότητα το να παρέμενε η Ελλάδα ανταγωνιστική στη νέα πραγματικότητα που προωθούνταν από τα καθεστώτα αλήθειας, με σκοπό τη συναίνεση στις πολιτικές επιλογές της ευρωπαϊκής και ελληνικής πολιτικής για τη ΔΒΜ, καθώς και τη νομιμοποίηση αυτών των πολιτικών ρυθμίσεων. Για την κατανόηση του ρόλου των καθεστώτων αλήθειας και των συστημάτων γνώσης στον καθορισμό του λόγου πολιτικής, το ενδιαφέρον εστιάζεται σε εκείνες τις αναφορές που καταδεικνύουν την επιτακτικότητα και την αναγκαιότητα των μεταρρυθμίσεων για την ανάπτυξη της ΣΕΚ στην Ελλάδα.

Ο Υπουργός Εργασίας του ΠΑΣΟΚ, Δημήτριος Ρέππας, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3227/2004 (*Μέτρα για την Αντιμετώπιση της Ανεργίας και λοιπές διατάξεις*) τόνισε την αναγκαιότητα αυτής της μεταρρύθμισης. Η αναγκαιότητα και η επιτακτικότητα πήγαζαν από τις απαιτήσεις του διεθνούς καταμερισμού εργασίας (καθεστώς αλήθειας) και τη διεύρυνση της σημασίας της εκπαίδευσης και κατάρτισης (σύστημα γνώσης) στην προσαρμογή στον καταμερισμό αυτόν, υποστηρίζοντας τα εξής:

γνωρίζετε, άλλωστε, τη μεγάλη συζήτηση που είναι σε εξέλιξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα όσον αφορά την ευελιξία στην αγορά εργασίας ή την προστασία και την ασφάλεια για τους εργαζομένους. Γιατί, βεβαίως, η θέση της Ελλάδας στον νέο διεθνή καταμερισμό είναι μία θέση την οποία θα κερδίσει και θα διατηρήσει, αν στηριχθούμε στην εκπαίδευση και κατάρτιση, στην παραγωγικότητα της εργασίας και στις καλές αμοιβές των εργαζομένων και όχι στην απορρύθμιση της αγοράς εργασίας (Πρακτικά της Βουλής, 2004, σελ. 2986).

Ο ίδιος υπουργός είχε αναφερθεί στα συστήματα γνώσης και στα καθεστώτα αλήθειας που προωθούνταν από την ΕΕ και κατά τη θέσπιση του Ν. 3191/2003. Μάλιστα, είχε αναφερθεί και στη σημασία του για τη διατήρηση της θέσης της Ελλάδας στον διεθνή ανταγωνισμό. Χαρακτηριστικά, υποστήριξε πως:

στην εποχή ιδιαίτερος που ζούμε, την εποχή της παγκοσμιοποίησης και των ραγδαίων αλλαγών, η δυνατότητα προσαρμογής αλλά και η ταχύτητα αξιοποίησης αυτής της δυνατότητας προς τεχνολογικές και διαρθρωτικές αλλαγές δίνουν συγκριτικά πλεονεκτήματα σ' αυτούς που έχουν αυτό το προβάδισμα. Και αυτό ακριβώς αποτελεί τη βάση για τη διάκρισή τους και κατ' επέκταση για την ευημερία. Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό είναι η διάθεση ενός κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού. Και αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τις ανεπτυγμένες χώρες, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, για χώρες όπως η Ελλάδα, όπου επιδιώκουμε μια θέση στον διεθνή ανταγωνισμό όχι με βάση τη φθηνή εργασία, αλλά κυρίως το τρίπτυχο υψηλή εκπαίδευση, κατάρτιση, υψηλή παραγωγικότητα και συνακόλουθα υψηλές αμοιβές.

Αυτό ακριβώς το τρίπτυχο μπορεί να πει κανείς ότι αντικατοπτρίζει και την πολιτική που θέλουμε να προωθήσουμε και να εφαρμόσουμε μέσω της διασύνδεσης του εκπαιδευτικού συστήματος με την αγορά εργασίας, πράγμα που υποστηρίζεται από την εφαρμογή του παρόντος νομοσχεδίου ευθύς ως καταστεί νόμος του κράτους (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 221-222).

Παρόμοια, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3385/2005 (*Ρυθμίσεις για την Προώθηση της Απασχόλησης, την Ενίσχυση της Κοινωνικής Συνοχής και άλλες διατάξεις*), ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής της ΝΔ, Αθανάσιος Μπούρας, αναφέρθηκε στα καθεστάτα αλήθειας της ανταγωνιστικότητας, της ανεργίας και της κοινωνικής συνοχής. Δεν υπήρχε αναφορά στη ΔΒΜ. Ωστόσο, ήταν ένα νομοσχέδιο για την προώθηση της απασχόλησης, στο οποίο καθοριστικό ρόλο διαδραμάτιζαν οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης που είχαν βασικό συστατικό τους τη ΣΕΚ. Πιο συγκεκριμένα, ο συγκεκριμένος βουλευτής ανέφερε τα εξής:

σήμερα με το νομοσχέδιο που συζητάμε προχωράμε εφαρμόζοντας το πρόγραμμά μας, για να βάλουμε την πατρίδα μας σε μια καινούργια τροχιά ανάπτυξης. Όταν όλοι αναγνωρίζουμε ότι υπάρχει ανάγκη ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, καταπολέμησης της μάζιγας της ανεργίας, προώθησης της απασχόλησης και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής, δεν μπορούσε η νέα διακυβέρνηση να μείνει αδρανής. Οι στόχοι αυτοί, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, επιτυγχάνονται με τολμηρές παρεμβάσεις και μεταρρυθμίσεις, που θα οδηγούν σε ένα καλύτερο αύριο κυρίως για τους εργαζομένους και όχι απλά στη συντήρηση κάποιων κεκτημένων του χθες (Πρακτικά της Βουλής, 2005γ, σελ. 486).

Για την απόκτηση μεγαλύτερης νομιμοποίησης και συναίνεσης, επικαλούνταν την αναγκαιότητα της μεταρρύθμισης ως προς τη διατήρηση της θέσης της Ελλάδας στον παγκοσμιοποιημένο ανταγωνισμό. Ειδικότερα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3369/2005, η εισηγήτρια της ΝΔ Χριστιάνα Καλογήρου υποστήριξε τα παρακάτω:

η διά βίου μάθηση είναι επιτακτική ανάγκη της σύγχρονης εποχής, μίας εποχής που είναι στηριγμένη στην κοινωνία της γνώσης και κατ' επέκταση στην κοινωνία της πληροφορίας. Αυτή την επιτακτική ανάγκη καλύπτει το παρόν νομοσχέδιο. [...] Μόνο επενδύοντας στο ανθρώπινο δυναμικό, μόνο αξιοποιώντας στο έπακρο το ανθρώπινο κεφάλαιο θα καλύψουμε την απόσταση που μας χωρίζει από τους άλλους μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε ολόκληρο τον κόσμο. Πρέπει να κερδίσουμε το χαμένο έδαφος. Πρέπει να καλύψουμε τις χαμένες ευκαιρίες. Πρέπει να δώσουμε στις νέες γενιές αυτό που τους οφείλουμε. Πρέπει να βρούμε ως χώρα τον σωστό βηματισμό προς

το μέλλον. Η θεσμική συστηματοποίηση της διά βίου μάθησης είναι το κλειδί που βάζει μπροστά τη μηχανή της αξιοποίησης των αστείρευτων δυνάμεων του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας μας. [...] Με τους ταχύτετους ρυθμούς εξέλιξης, με τις συνεχείς τεχνολογικές επαναστάσεις για να μπορεί κανείς διαρκώς να προσφέρει πρέπει και διαρκώς να μαθαίνει, να εκπαιδεύεται, να καταρτίζεται, να επιμορφώνεται. Δεν πρόκειται για πολυτέλεια, πρόκειται για αναγκαιότητα, που συνδέεται πρωτίστως με τους όρους επιβίωσης της κάθε χώρας στο ανοιχτό, στο ανοχύρωτο, στο ανταγωνιστικό σύστημα του παγκοσμιοποιημένου διεθνούς περιβάλλοντος (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9339-9340).

Κατά τον ίδιο τρόπο, ο Ν. 3879/2010 παρουσιάστηκε από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, ως μια αναγκαία συνθήκη για την προσαρμογή της Ελλάδας στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της οικονομίας και της κοινωνίας. Ο εισηγητής του ΠΑΣΟΚ, Συμεών Κεδίκογλου, τόνισε κατά τη νομοθετική εργασία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου τα εξής:

αυτό το νομοσχέδιο θέλει πολίτες με γνώσεις και επαγγελματίες με προσόντα, με διαφάνεια, έλεγχο, λογοδοσία, ώστε να μην πηγαίνει χαμένο ούτε ένα ευρώ, ώστε να μετράμε αποτέλεσμα πραγματικά για τους πολίτες. Αυτό το νομοσχέδιο καταργεί τα αδιέξοδα. Είναι ανοικτό και δημοκρατικό, καθώς ενισχύει την ισότητα των ευκαιριών και αμβλύνει τις κοινωνικές ανισότητες. Γενικότερα, η επένδυση στην παιδεία θα καθορίσει αν η χώρα μας θα περάσει στους κερδισμένους ή στους χαμένους της νέας εποχής, αν θα αναπαράγουμε απογοητευμένες γενιές των 600 και 700 ευρώ, αν θα μετατραπούμε σε φθηνό ανεidίκευτο εργατικό δυναμικό ή αν θα ανήκουμε στους καινοτόμους του μέλλοντος, αν θα καταφέρουμε να μετασχηματίσουμε την ελληνική οικονομία από ελλειμματική και μη ανταγωνιστική σε μία οικονομία υψηλής ποιότητας (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1288).

Με την υιοθέτηση των καθεστώτων αλήθειας και των συστημάτων γνώσης της ΕΕ, η ελληνική κυβέρνηση αντλούσε νομιμοποίηση. Ο βουλευτής τη ΝΔ Κωνσταντίνος Τζαβάρας, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010, εστίασε στη χρήση εξειδικευμένων εννοιών με χαρακτηριστική αναφορά στην άτυπη μάθηση, οι οποίες δεν ήταν εύκολα αντιληπτές στο σύνολο των βουλευτών και δεν παρέπεμπαν πουθενά. Τότε, η Υπουργός Παιδείας, Άννα Διαμαντοπούλου, του αποκριθήκε ότι αυτός ο όρος προερχόταν από την Ευρώπη (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1207). Επομένως, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η αναφορά στην ΕΕ επέφερε αυτόματα νομιμοποίηση στους σχηματισμούς του λόγου της ελληνικής κυβέρνησης.

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4115/2013 (*Οργάνωση και Λειτουργία Ιδρύματος Νεολαίας και Διά Βίου Μάθησης και Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων*

και *Επαγγελματικού Προσανατολισμού και άλλες διατάξεις*), η εισηγήτρια της ΔΗΜΑΡ Μαρία Ρεπούση εστίασε την εισηγήσή της στα συστήματα γνώσης της ΕΕ και στη διεύρυνση της σημασίας τους, καθώς αναφέρθηκε εμμέσως στα καθεστώτα αλήθειας, τονίζοντας τις αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο. Ειδικότερα, υποστήριξε για τη θέσπιση του INEΔΙΒΙΜ και του ΕΟΠΠΕΠ τα εξής:

αυτά τα δυο νομικά πρόσωπα έρχονται να απαντήσουν σε δυο ζητούμενα που θέτει σήμερα η εκπαίδευση σε όλο τον αναπτυσσόμενο κόσμο: τη διά βίου μάθηση και την πιστοποίηση των επαγγελματικών προσόντων. Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, θέλω να συνδέσω το περιεχόμενο αυτού του σχεδίου νόμου με αυτό που έλεγα αρχικά για την ανάγκη μεταρρυθμίσεων. Η εκπαίδευση αλλάζει ριζικά σε όλο τον κόσμο και μια παράμετρος αυτών των αλλαγών είναι ο πολλαπλασιασμός των εστιών άτυπης μάθησης και η διάρκειά τους (Πρακτικά της Βουλής, 2013α, σελ. 6484).

Ο εισηγητής της ΝΔ Ιωάννης Πασχαλίδης, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4186/2013 (*Αναδιάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις*), προχώρησε σε μια περιεκτική αναφορά στα καθεστώτα αλήθειας και στα συστήματα γνώσης που υποκινούσαν τη συγκεκριμένη μεταρρύθμιση και την καθιστούσαν αναγκαioότητα. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε πως:

οι σημερινές απαιτήσεις και προσδοκίες του ανεπτυγμένου κόσμου από το εκπαιδευτικό σύστημα, όπως αποκρυσταλλώνονται σε διάφορα κείμενα πολιτικής για την εκπαίδευση, χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερα υψηλές, και τούτο επειδή η εκπαίδευση θεωρείται ένα από τα κύρια μέσα για να αποκτήσουν οι πολίτες δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις απαραίτητες για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων και της αβεβαιότητας που προκαλείται από τις ταχύτερες εξελίξεις, την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, την ανεργία και τη συνεχή διαφοροποίηση της απασχόλησης, τις δημογραφικές εξελίξεις, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τη μετακίνηση πληθυσμών, την ανάπτυξη της επικοινωνίας. [...] Με το παρόν νομοσχέδιο επιδιώκουμε να αποκαταστήσουμε την επαγγελματική εκπαίδευση στη συνείδηση των μαθητών και των γονέων αλλά και να δώσουμε με τις προβλεπόμενες ρυθμίσεις στους μαθητές της επαγγελματικής εκπαίδευσης αποτελεσματική διέξοδο στην αγορά εργασίας και δυνατότητα διαρκούς προσαρμογής στις διαμορφωμένες νέες συνθήκες στον χώρο των επιχειρήσεων και της οικονομίας (Πρακτικά της Βουλής, 2013δ, σελ. 1174).

Οι παραπάνω αναφορές καταδεικνύουν ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις υιοθέτησαν τα καθεστώτα αλήθειας και τα συστήματα γνώσης της ΕΕ. Εστιάζοντας στην αναγκαioότητα

και στην επιτακτικότητα των μεταρρυθμίσεων, άντλησαν νομιμοποίηση και κοινωνική συναίνεση. Στη συνέχεια, θα επικεντρωθούμε σε δύο έννοιες, σε δύο διακριτά καθεστώτα αλήθειας της ευρωπαϊκής και ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΣΕΚ. Η μία έννοια είναι αυτή της απασχολησιμότητας, η οποία αποτελούσε τον πρωταρχικό στόχο της οικονομικής διάστασης της πολιτικής της ΔΒΜ, και η άλλη είναι αυτή της κοινωνικής συνοχής που αντιπροσώπευε τη βασικότερη συνιστώσα της κοινωνικής διάστασης της πολιτικής ΔΒΜ. Εκκινώντας από την έννοια της απασχολησιμότητας, η έννοια αυτή συναντήθηκε σε περιορισμένο βαθμό στον προφορικό και γραπτό λόγο των ελληνικών κυβερνήσεων. Ωστόσο, υπήρχαν έμμεσες αναφορές που αντιπροσώπευαν τα βασικά χαρακτηριστικά της, και κυρίως τη μετάβαση στο διακύβευμα της απασχόλησης, την έμφαση στα μαθησιακά αποτελέσματα και τις δεξιότητες, τη σύνδεση της εκπαίδευσης και κατάρτισης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και την εξατομίκευση της ευθύνης.

Η έννοια της απασχολησιμότητας χρησιμοποιήθηκε από τα κόμματα της αντιπολίτευσης και, πιο συγκεκριμένα, από το ΚΚΕ και τον ΣΥΡΙΖΑ, για να καταδείξουν τη στροφή προς τον νεοφιλελευθερισμό των ελληνικών πολιτικών και την έμφαση των πολιτικών προς την οικονομική αποτελεσματικότητα. Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003, το ΚΚΕ εστίασε στον νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα της συγκεκριμένης νομοθεσίας, εστιάζοντας ιδιαίτερα στο ζήτημα της απασχολησιμότητας, το οποίο αποτελούσε για το ΚΚΕ την κεντρική επιδίωξη του νόμου αυτού. Ειδικότερα, ο βουλευτής Δημήτριος Τσιόγκας υποστήριξε ότι «ο βασικός στόχος της προώθησης (του Ν. 3191/2003) είναι η ικανοποίηση των επίκαιρων απαιτήσεων του κεφαλαίου για ευλύγιστη και ελαστική εργασία. Έρχεται δηλαδή να εξυπηρετήσει την πολιτική της αναδιοργάνωσης των εργασιακών σχέσεων, την προώθηση της απασχολησιμότητας» (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 210).

Μολονότι οι βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος δεν αναφέρθηκαν στην έννοια της απασχολησιμότητας, φαίνεται ότι το συγκεκριμένο νομοσχέδιο εξυπηρετήσε τον στόχο της οικονομικής αποτελεσματικότητας, ακολουθώντας τον δημόσιο διάλογο της ΕΕ και αποδίδοντας έμφαση στην ανάπτυξη της απασχολησιμότητας. Πρώτα από όλα, η ελληνική κυβέρνηση τοποθέτησε το πρόβλημα της ανεργίας στην ανεπαρκή αντιστοίχιση εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας, θεώρηση που κυριαρχούσε στον λόγο πολιτικής της ΕΕ. Ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Θεόδωρος Κατσανέβας υποστήριξε κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003 ότι η ανεργία στην Ελλάδα «οφείλεται στην αδυναμία συντονισμού του εκπαιδευτικού μας συστήματος, στο σύνολό του, με τις ανάγκες και τις προοπτικές της αγοράς εργασίας και της οικονομίας» (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 218).

Η απάντηση σε αυτό το πρόβλημα ήταν η συνεχιζόμενη κατάρτιση του εργατικού δυναμικού. Όπως ανέφερε στην ομιλία του για τον Ν. 3191/2003, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Νικόλαος Σαλαγιάννης, η συνεχιζόμενη κατάρτιση αποτελούσε βασική συνιστώσα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της εποχής διότι, όπως τόνισε: «είναι η εποχή που η νέα γνώση, η νέα τεχνολογία μπαίνει στην παραγωγή,

μπαίνει στην οικονομία και επομένως απαιτεί από τους πολίτες μια πιο εξειδικευμένη γνώση για να μπορούν να κινούνται άνετα στον χώρο της εργασίας» (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 206).

Σε αυτό το πλαίσιο, έκαναν την εμφάνισή τους με έμμεσο τρόπο η έννοια της απασχολησιμότητας και η ικανότητα των υποκειμένων να αντεπεξέρχονται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Χαρακτηριστικά, ο ίδιος βουλευτής ανέφερε τα εξής:

ο μεγάλος μας στόχος είναι να βοηθήσουμε στη μείωση της ανεργίας και στην αύξηση της απασχόλησης και να δημιουργήσουμε πολίτες ικανούς να κινούνται με αυτοπεποίθηση στην αγορά εργασίας [...] ο βασικότερος παράγοντας ασφάλειας και βεβαιότητας είναι η γνώση, δηλαδή η πεποίθηση του ότι μπορεί να αντέξει σε μία αγορά που αλλάζει συνεχώς (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 207).

Μολονότι οι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ δεν αναφέρθηκαν στην έννοια της απασχολησιμότητας, στο ίδιο το νομοσχέδιο επισημάνθηκε ότι ένας εκ των σκοπών του ΕΣΣΕΕΚΑ ήταν: «η υποστήριξη της σύνδεσης των εκπαιδευομένων, των καταρτιζόμενων και των αποφοίτων με την αγορά εργασίας και η παρακολούθηση της απασχολησιμότητάς τους» (Βουλή των Ελλήνων, 2003α, σελ. 3).

Ωστόσο, ο ίδιος βουλευτής, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003, στάθηκε και στην απαραίτητη σύνδεση της εκπαίδευσης και κατάρτισης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, καθώς και στην ατομική ευθύνη του καθενός να κινείται με αυτοπεποίθηση στην αγορά εργασίας. Ειδικότερα, υποστήριξε τα εξής:

ο στόχος μας είναι να δημιουργήσουμε μια φερεγγυότητα όλων των δομών αυτών κατάρτισης στη συνείδηση και των πολιτών που θέλουν να φοιτήσουν σε αυτά από τη μία μεριά, αλλά ταυτόχρονα και στους παράγοντες της αγοράς εργασίας, στους κοινωνικούς και παραγωγικούς συντελεστές έτσι που να μπορεί αξιόπιστα να εκτιμούμε ότι συνδέουμε τις ανάγκες του προσωπικού, του πολίτη, με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και να μπορεί εύκολα και αξιόπιστα να κινείται κάποιος στην αγορά εργασίας σε μια εποχή ανασφάλειας γύρω από την αγορά εργασίας. Και επειδή ο βασικότερος παράγοντας ασφάλειας και βεβαιότητας είναι η γνώση, δηλαδή η πεποίθηση του ότι μπορεί να αντέξει σε μία αγορά που αλλάζει συνεχώς, αυτή τη γνώση, αυτή την εξειδίκευση, αυτή την εμπειρία θέλουμε να δώσουμε στους ανθρώπους μας (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 207).

Παρόμοια θέση εξέφρασε στην ομιλία της και η βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Χριστίνα Σπυράκη, η οποία τόνισε ότι:

με τις ρυθμίσεις αυτού του νομοσχεδίου, τίγεται και το θέμα της διά βίου συνεχιζόμενης εκπαίδευσης. Έτσι, αποδεικνύει το νομοσχέδιο ευαισθησία και για αυτούς που βρίσκονται ήδη στην αγορά εργασίας. Τους δίνει τη δυνατότητα να παρακολουθούν μαθήματα, να εκπαιδευτούν και να ανανεώσουν γνώσεις που ίσως είναι παρωχημένες, να αναπτύξουν δεξιότητες για να μπορέσουν να προσαρμοστούν στις νέες απαιτήσεις του ίδιου επαγγέλματος που έχουν επιλέξει και να συμβάλουν έτσι στην ανταγωνιστικότητα, να είναι συγκρίσιμοι με τους υπόλοιπους Ευρωπαίους πολίτες, να νιώθουν σύγχρονοι και ικανοί (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 220).

Επιπλέον, ο τότε Υπουργός Εργασίας του ΠΑΣΟΚ, Δημήτριος Ρέππας, διατύπωσε μια ακόμη σημαντική αναφορά για τη σύνδεση του συγκεκριμένου νομοσχεδίου με το περιεχόμενο της έννοιας της απασχολησιμότητας. Ειδικότερα, στάθηκε στην αξία του καθενός, που αποτελεί σημαντικό χαρακτηριστικό νομιμοποίησης της εν λόγω έννοιας και προωθεί την εξατομικευση της ευθύνης. Η επικρατούσα προσέγγιση περί απασχολησιμότητας δίνει έμφαση στον *homo economicus* και στις επιλογές του. Επιλογές που λαμβάνουν χώρα στη βάση της ισότητας των ευκαιριών και χαρακτηρίζονται από αξιοκρατία. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι:

το να λειτουργεί ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο παράγει [...] ανθρώπινο κεφάλαιο ικανό να σηκώσει το βάρος της αναπτυξιακής διαδικασίας σε μία χώρα είναι κάτι πάρα πολύ θετικό. Το ότι μιλούμε για μία κοινωνία όπου οι πολίτες βρίσκουν απασχόληση, σύμφωνα με τα προσόντα και τις γνώσεις που έχουν, και αυτό είναι θετικό. Μιλούμε για αγαθό, μιλούμε για αξία (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 231).

Για τη βελτίωση της απασχολησιμότητας, η ελληνική πλευρά ακολούθησε τις επιταγές της ΕΕ και απέδωσε ιδιαίτερη έμφαση στον επαγγελματικό προσανατολισμό και στην ενεργοποίηση των υποκειμένων. Με αυτόν τον τρόπο, δεν ενισχύθηκε μόνο η έμφαση στην ατομική ευθύνη, αλλά καταδείχθηκε ότι ο ρόλος του κράτους περιορίστηκε και έγινε ρυθμιστικός και συντονιστικός. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003, ο τότε Υπουργός Εργασίας, Δημήτριος Ρέππας, υποστήριξε τα εξής:

η εύκολη ή όχι ενσωμάτωση των εκπαιδευθέντων στην αγορά εργασίας είναι ένας δείκτης αποτελεσματικότητας της λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος. Δεν πρέπει –και τονίστηκε αυτό από συναδέλφους– να καταργήσουμε την ελευθερία επιλογής των ατόμων [...] Έχουμε όμως υποχρέωση να ενημερώνουμε, να καθοδηγούμε από τη δική μας πλευρά όλους τους ενδιαφερομένους προκειμένου να διευκολύνουμε τη δική τους ελεύθερη επιλογή [...] εμείς

πρέπει να προσφέρουμε ενημέρωση, καθοδήγηση και παρότρυνση, αν θέλετε, στον μέγιστο επιτρεπόμενο βαθμό (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 221).

Παράλληλα, η έμφαση στην απασχολησιμότητα συνοδεύτηκε με τη διεύρυνση του ενδιαφέροντος για τα μαθησιακά αποτελέσματα μέσω της προώθησης της πιστοποίησης προσόντων, η οποία συνδέθηκε με την ενεργοποίηση και την εξατομίκευση της ευθύνης. Ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Νικόλαος Σαλαγιάννης, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003, τόνισε:

θεωρώ, λοιπόν, ότι το θεμελιακό σύστημα που δίνει την πληροφορία στον πολίτη, το οποίο πρέπει να συνδέεται άμεσα και με το σύστημα της αγοράς εργασίας και με τα υπόλοιπα συστήματα, ασφαλώς είναι το σύστημα πιστοποίησης. Είναι η προϋπόθεση που δίνει στους πολίτες τη δυνατότητα να κινούνται και να αναζητούν τις σπουδές τους, την εκπαίδευση και την εξειδίκευση που έχει ανάγκη η αγορά εργασίας, και που θα τους επιτρέψει να κινούνται με άνεση σε έναν χώρο που συνεχώς μεταβάλλεται και ζητάει νέες εξειδικεύσεις και νέες δυνατότητες (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 207-208).

Ταυτόχρονα, στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 3191/2003, υπογραμμίστηκε η μετάβαση στο διακβέυμα της απασχόλησης, καθώς υποστηρίχθηκε από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ότι:

πρέπει να σημειωθεί ότι η πιστοποίηση αποτελεί πλέον για τον ευρωπαϊκό χώρο μία διά βίου διαδικασία, δεδομένου ότι κάθε εργαζόμενος θα χρειασθεί να αλλάξει αρκετές φορές επαγγελματική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια της ενεργού επαγγελματικής του ζωής και θα χρειασθεί να επιμορφώνεται ή να επανακαταρτίζεται στα νέα δεδομένα που επιβάλλει το συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον και περιεχόμενο εργασίας. Η διαδικασία αυτή διασφαλίζει το ανθρώπινο δυναμικό στην επαγγελματική του ένταξη ή επανένταξη, στην περίπτωση γεωγραφικής ή επαγγελματικής κινητικότητας ή στην επαγγελματική ανέλιξη (Βουλή των Ελλήνων, 2003α, σελ. 7).

Οι έμμεσες αναφορές στην έννοια της απασχολησιμότητας συνεχίστηκαν και κατά τη θέσπιση του Ν. 3369/20005. Το ΚΚΕ και ο ΣΥΡΙΖΑ κατηγόρησαν την κυβέρνηση της ΝΔ ότι το συγκεκριμένο νομοσχέδιο εξυπηρετούσε τη νεοφιλελεύθερη ατζέντα της Λισαβόνας, εστιάζοντας στην έννοια της απασχολησιμότητας. Πιο συγκεκριμένα, η εισηγήτρια του ΣΥΡΙΖΑ Ασημίνα Ξηροτύρη-Αικατερινάρη ανέφερε ότι «κατάρτιση, εισαγωγή στην εργασία, απαξίωση των δεξιοτήτων, έξοδος από την αγορά εργασίας, επανακατάρτιση κ.ο.κ. Αυτός είναι [...] ο νεοφιλελεύθερης έμπνευσης κύκλος [...]

σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας» (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9344). Παρόμοια, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΚΚΕ Αντώνης Σκυλλάκος υπογράμμισε τα εξής:

σ' αυτή την κατεύθυνση κινείται η λογική της Νέας Δημοκρατίας ή η λογική του ΠΑΣΟΚ; Σ' αυτή τη λογική κινείται η Ευρωπαϊκή Ένωση; Ας ξεκινήσουμε από τη Λισαβόνα. Τι κάνει η Λισαβόνα; Κατοχυρώνει και προτείνει μεθόδους για την αύξηση της επιχειρηματικότητας με όσο το δυνατόν περισσότερη ελαστικότητα στην απασχόληση, εξού και ο όρος «απασχολήσιμος»: Για μια δουλειά τώρα, για μια άλλη αύριο, για μίαν ειδικότητα αυτή τη στιγμή, μετά από λίγους μήνες σε άλλη ειδικότητα. Αλλαγή του αντικειμένου κάθε τόσο, αλλαγή του εργοδότη. Αυτά λέει η Λισαβόνα και αυτά απαιτεί η αγορά. Αυτά απαιτούν οι επιχειρήσεις και τα κέρδη (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9356).

Πράγματι, η ΝΔ έθεσε στο επίκεντρο της συγκεκριμένης νομοθετικής παρέμβασης την ανάπτυξη της απασχολησιμότητας. Η βουλευτής της ΝΔ Έλενα Ράπτη υποστήριξε τα εξής:

σ' ένα απαιτητικό παγκόσμιο περιβάλλον [...] η διαρκής ανανέωση των γνώσεων και των δεξιοτήτων των πολιτών είναι πλέον επιβεβλημένη. Η προσαρμοστικότητα και η απασχολησιμότητα του εργατικού δυναμικού εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη δυνατότητα πρόσβασης σε υψηλής ποιότητας αρχική εκπαίδευση και κατάρτιση και από τη δυνατότητα των ατόμων να εκσυγχρονίζουν τις δεξιότητές τους και να αποκτούν νέες καθ' όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής ζωής τους (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9368-9369).

Την έμφαση προς την απασχολησιμότητα υιοθέτησε το σύνολο των βουλευτών της ΝΔ, δίχως να αναφερθούν ρητά σε εκείνη, καταδεικνύοντας ότι ο Ν. 3369/2005 εξυπηρέτησε την προώθηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας και τη βελτίωση της απασχολησιμότητας. Χαρακτηριστικά, η βουλευτής της Νέας Δημοκρατίας Σοφία Καλαντζάκου αναφέρθηκε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της έννοιας της απασχολησιμότητας και κυρίως στην ευθύνη των υποκειμένων να διευρύνουν διαρκώς τις δεξιότητές τους. Ειδικότερα, ανέφερε τα εξής:

όποιος θέλει να μένει επίκαιρος και όποιος θέλει να είναι πάντα σε θέση, ανεξάρτητα από τις δυσκολίες που θα συναντήσει στη ζωή του –γιατί οι περισσότεροι άνθρωποι δεν εξασφαλίζουν μια θέση εργασίας για όλη τους τη ζωή–, να αντιμετωπίσει όλες αυτές τις τεράστιες δυσκολίες της παγκοσμιοποίησης, που μας φοβίζει, του μεγάλου συναγωνισμού, του μεγάλου ανταγωνισμού,

πρέπει να επενδύσει στη διά βίου γνώση και στη διά βίου κατάρτιση, ιδιαίτερα σε μία ήπειρο όπως είναι η ευρωπαϊκή, όπου χάνονται καθημερινά πάρα πολλές δουλειές από τον τομέα της παραγωγής και μετατρέπονται σε υπηρεσίες. Είναι κάτι που πρέπει να σκεφθούμε, διότι συνεχώς άνθρωποι οι οποίοι βρίσκονται στη μέση της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας αναγκάζονται να βρουν άλλους τρόπους να μετεκπαιδευτούν, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν και να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο αύριο ή να εξασφαλίσουν ένα οποιοδήποτε οικονομικό αύριο για να ζήσουν τις οικογένειές τους (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9349).

Παρά το γεγονός ότι στον λόγο πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων οι αναφορές στην έννοια της απασχολησιμότητας ήταν ελάχιστες, στα επίσημα κείμενα που αφορούσαν τη ΣΕΚ υπήρχαν ρητές αναφορές σε αυτή την έννοια. Άλλωστε, τα κείμενα αυτά αποτέλεσαν αιτήματα της ΕΕ, στον λόγο πολιτικής της οποίας κυριαρχούσε η έννοια της απασχολησιμότητας. Χαρακτηριστικά, στο ΕΠΜ 2005-2008 υπήρχε η παρακάτω αναφορά:

η ταχύτητα των τεχνολογικών και οργανωτικών αλλαγών στην παραγωγική διαδικασία δημιουργεί συνεχώς την ανάγκη απόκτησης νέων γνώσεων και της ανάπτυξης δεξιοτήτων στο ανθρώπινο δυναμικό. Ο ρόλος της κατάρτισης και της εκπαίδευσης καθίσταται πρωταρχικός, τόσο για τον άνεργο όσο και για τον εργαζόμενο, όσον αφορά την ενίσχυση των προοπτικών απασχόλησης, αλλά και την επαγγελματική ανέλιξη, αντίστοιχα. Η δημιουργία ισχυρού απασχολήσιμου εργατικού δυναμικού σε συνδυασμό με ένα βιώσιμο και ανταγωνιστικό επιχειρηματικό περιβάλλον αποτελεί βασική παράμετρο αύξησης της απασχόλησης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2005, σελ. 54).

Έμφαση στην επίτευξη της απασχολησιμότητας απέδιδε και ο Ν. 3879/2010. Παρότι δεν υπήρχαν για ακόμη μία φορά άμεσες αναφορές από το κυβερνών κόμμα στην έννοια της απασχολησιμότητας και μόνο το ΚΚΕ και ο ΣΥΡΙΖΑ αναφέρονταν στην έννοια αυτή καθαυτή και στις νεοφιλελεύθερες επιλογές της κυβέρνησης, υπήρχαν αναφορές της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ που υιοθετούσαν το περιεχόμενο της έννοιας της απασχολησιμότητας. Χαρακτηριστική αναφορά στο περιεχόμενο της απασχολησιμότητας διατυπώθηκε από τη βουλευτή του ΠΑΣΟΚ Μαρία Θεοχάρη, η οποία υποστήριξε ότι το συγκεκριμένο νομοσχέδιο αποσκοπούσε στο να ενθαρρύνει:

τόσο τους χωρίς τυπικά προσόντα εργαζομένους να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί στην αγορά όσο και εκείνους που έχουν μεν τα πτυχία, δεν καταφέρνουν όμως να τα αξιοποιήσουν επαγγελματικά, να βοηθήσουμε τόσο τους νέους

που κάνουν τα πρώτα τους βήματα στον χώρο εργασίας και χρειάζονται κατάρτιση και εξάσκηση όσο και τους μεγαλύτερους σε ηλικία που έχουν ανάγκη επικαιροποίησης των γνώσεων και δεξιοτήτων τους. [...] Η γνώση, οι ικανότητες, η διαρκής επιμόρφωση αποτελούν το κύριο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για κάθε εργαζόμενο (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1297-1298).

Η έμφαση προς την απασχολησιμότητα γινόταν αντιληπτή και κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4115/2013. Πιο συγκεκριμένα, αναφορά γινόταν στην απαιτούμενη ευελιξία και προσαρμοστικότητα του εργατικού δυναμικού, καθώς η ΔΒΜ θεωρούνταν αναπόσπαστο μέρος της απασχόλησης. Ειδικότερα, ο βουλευτής της ΝΔ Ελευθέριος Αυγενάκης υποστήριξε ότι:

ο ρόλος του Ιδρύματος Νεολαίας και Διά Βίου Μάθησης, όπως αυτός προκύπτει από το σχέδιο νόμου, δίνει έμφαση στη στήριξη των νέων κατά την εκπαιδευτική και επαγγελματική διαδρομή, διότι η εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια της απασχόλησης είναι μέρος της απασχόλησης αλλά και προϋπόθεση γι' αυτήν (Πρακτικά της Βουλής, 2013α, σελ. 6518).

Η έννοια της απασχολησιμότητας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια των δεξιοτήτων. Μία αναφορά στην οποία συνδέθηκαν η απασχολησιμότητα και οι δεξιότητες ήταν εκείνη του Υπουργού Παιδείας της ΝΔ, Κωνσταντίνου Αρβανιτόπουλου, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4186/2013. Πιο συγκεκριμένα ανέφερε τα εξής:

μέσα από τα προγράμματα σπουδών αυτού του νομοσχεδίου το οποίο καταθέτουμε, εμείς επιδιώκουμε ουσιαστικά και με βάση τα προτεινόμενα από τον εθνικό διάλογο αλλά και με βάση τα προτεινόμενα από το Συμβούλιο Παιδείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προσδώσουμε, να ενσταλάξουμε οκτώ βασικές ικανότητες, συνδυασμό δηλαδή γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων, οι οποίες θεωρούνται αναγκαίες για την προσωπική ανάπτυξη του ατόμου, την καλλιέργεια της συνείδησης του ενεργού πολίτη, την κοινωνική ένταξη και την επαγγελματική ενασχόληση (Πρακτικά της Βουλής, 2013δ, σελ. 1211-1212).

Η επιδίωξη της απασχολησιμότητας κατείχε περίοπτη θέση και στο ΕΠΙΜ 2015. Το ενδιαφέρον εστιάστηκε στις οριζόντιες δεξιότητες που, σύμφωνα με τους εργοδότες, οφείλουν να έχουν οι εργαζόμενοι και στη βελτίωση της απασχολησιμότητάς τους. Πιο συγκεκριμένα, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ ανέφερε πως βασικοί στόχοι της ΣΕΚ ήταν:

η αναβάθμιση των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού μέσα από την ανάπτυξη νέων προγραμμάτων δεξιοτή-

των –με έμφαση στις οριζόντιες δεξιότητες– μέσα από ένα σύστημα κινήτρων για την προώθηση της συμμετοχής των ενηλίκων σε προγράμματα διά βίου μάθησης και με την εφαρμογή ενός εθνικού συστήματος πιστοποίησης προσόντων και πιστοποίησης μη τυπικής εκπαίδευσης και άτυπης μάθησης (Υπουργείο Οικονομικών, 2015, σελ. 35).

Επιπλέον, κεντρικό ρόλο κατείχε η ανάπτυξη της απασχολησιμότητας και στο στρατηγικό πλαίσιο για την ΕΕΚ του Υπουργείου Παιδείας. Πέρα από την έμφαση στη βασισμένη στην εργασία μάθηση που συνδέθηκε άμεσα με τα μαθησιακά αποτελέσματα και την ανάπτυξη της απασχολησιμότητας, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στις οριζόντιες δεξιότητες και αναφέρθηκε ρητά η σημασία τους στην ανταπόκριση στις ανάγκες των επιχειρήσεων. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκε ότι στην ανάπτυξη των οριζόντιων δεξιοτήτων θα μπορούσαν να βασιστούν οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί για να βελτιωθούν η ανταγωνιστικότητα και η ποιότητά τους, ενώ με τον τρόπο αυτόν προσαρμοζόταν το σύστημα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και προωθούνταν η ισότιμη εργασιακή ένταξη (ΥΠΑΙΘ, 2016, σελ. 6).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η σημερινή ελληνική κυβέρνηση ακολουθεί τις σύγχρονες τάσεις της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ, εισάγοντας τις έννοιες της αναβάθμισης των δεξιοτήτων (upskilling) και της επανειδίκευσης (reskilling) που τείνουν να αντικαταστήσουν την έννοια της απασχολησιμότητας στον επίσημο δημόσιο διάλογο της ΕΕ. Αν και κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4763/2020 δεν υπήρχαν άμεσες αναφορές σε αυτές τις έννοιες, η συστηματική τους αναφορά εντοπίζεται στην αιτιολογική έκθεση του συγκεκριμένου νομοσχεδίου και συνδέεται με τη λειτουργία των ΚΔΒΜ. Πιο συγκεκριμένα, αναφερόταν ότι «με το άρθρο 52 καθορίζεται ο σκοπός των Κέντρων Διά Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ), ο οποίος συνίσταται στην παροχή σε ενήλικες υπηρεσιών επανειδίκευσης (reskilling), αναβάθμισης των δεξιοτήτων (upskilling), γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού» (Βουλή των Ελλήνων, 2020γ, σελ. 201). Ταυτόχρονα, οι δύο αυτές έννοιες εντοπίζονταν στην «έκθεση Πισσαρίδη» και στο ΕΠΜ 2020. Μάλιστα, στο ΕΠΜ 2020 ιδιαίτερη αναφορά γινόταν στον ρόλο του ΟΑΕΔ στην παροχή ευκαιριών αναβάθμισης δεξιοτήτων (upskilling) και επανειδίκευσης (reskilling), με στόχο την ένταξη στην αγορά εργασίας του άνεργου εργατικού δυναμικού και ιδιαίτερα των νέων (Ελληνική Δημοκρατία, 2020, σελ. 22).

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, γίνεται αντιληπτό ότι τα καθεστώτα αλήθειας της απασχολησιμότητας και πλέον πρόσφατα της αναβάθμισης δεξιοτήτων (upskilling) και της επανειδίκευσης (reskilling) διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στον πολιτικό λόγο των ελληνικών κυβερνήσεων. Η έμφαση σε αυτές τις έννοιες εξυπηρέτησε την οικονομική αποτελεσματικότητα, προάγοντας την ανταπόκριση στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, τη βελτίωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας και τον περιορισμό των δαπανών του κράτους πρόνοιας, μεταβαίνοντας σε ένα μοντέλο ενεργοποίησης

και εξατομίκευσης της ευθύνης. Παρ' όλα αυτά, καμία από τις παραπάνω αναφορές δεν εστίασε στις ιδιαίτερες συνθήκες της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα και στις συνέπειες των νεοφιλελεύθερων επιλογών στη διεύρυνση της ανεργίας.

Επιπλέον, ο λόγος πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης για τη ΣΕΚ ακολούθησε τα καθεστώτα αλήθειας της ΕΕ και εστίασε στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά ταυτόχρονα και στον περιορισμό των δημόσιων δαπανών.

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2874/2000 (*Πρώθηση της Απασχόλησης και λοιπές διατάξεις*), ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Ιωάννης Κουράκης, διατύπωσε τη θέση ότι η κοινωνική δικαιοσύνη δεν αποτελεί αντίρροπη έννοια της οικονομικής ανάπτυξης (Πρακτικά της Βουλής, 2000α). Η δήλωση αυτή αντικατόπτριζε τη ρητορική της ατζέντας της Λισαβόνας, για την οποία η επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής αποτέλεσε μία ρεαλιστική πραγματικότητα. Σε αυτή την κατεύθυνση, ο τότε Υπουργός Εργασίας του ΠΑΣΟΚ, Αναστάσιος Παννίσης, κατά τη νομοθετική εργασία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου υποστήριξε τα κάτωθι:

το πιο κρίσιμο στοιχείο [...] έγκειται στην επένδυση, που πραγματοποιούμε ως χώρα στις γνώσεις, στο είδος των γνώσεων που παράγονται και μεταδίδονται από το τυπικό και το άτυπο εκπαιδευτικό μας σύστημα, στις γνώσεις που έχουμε να αξιοποιήσουμε για το παραγωγικό μας σύστημα, τις άλλες γνώσεις που με ταχύτατους ρυθμούς δημιουργούνται σε παγκόσμια κλίματα. Ιδιαίτερα σήμερα η διά βίου εκπαίδευση, η ενίσχυση του τεχνολογικού και επαγγελματικού προσανατολισμού, σε συνδυασμό, βεβαίως, με την πολιτισμική μας ιστορία και αξίες, αποτελούν στοιχεία κλειδιά για το αποτέλεσμα που μπορούμε να πετύχουμε σε κάθε επίπεδο, στην οικονομία, στην απασχόληση, στην κοινωνική προστασία, στην ανάπτυξη, στη διεθνοπολιτική μας σχέση. Ο στόχος για την απασχόληση και τη μείωση της ανεργίας αποτελεί την πιο δραστική έκφραση της πολιτικής αναδιανομής της Κυβέρνησης. Η επιτυχία στο μέτωπο αυτό είναι όρος κλειδί για ένα πιο ισχυρό κράτος πρόνοιας (Πρακτικά της Βουλής, 2000β, σελ. 2749-2750).

Στην παραπάνω αναφορά γίνεται αντιληπτό ότι η κυριότερη έκφανση της κοινωνικής προστασίας ήταν η ένταξη στην απασχόληση μέσω της ενίσχυσης του ανθρώπινου κεφαλαίου του εργατικού δυναμικού. Στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 2956/2001 (*Αναδιοργάνωση ΟΑΕΔ και λοιπές διατάξεις*) υποστηρίχθηκε από την ελληνική κυβέρνηση ότι η αναδιοργάνωση του ΟΑΕΔ εξυπηρετούσε τις μεταβολές που συντελέστηκαν ελέω της παγκοσμιοποιημένης αγοράς στην κοινωνική πολιτική. Σε αυτό το πλαίσιο, ένας από τους κεντρικούς στόχους του ΟΑΕΔ ήταν η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και η διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, διαμέσου της υποστήριξης της

ένταξης του εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας (Βουλή των Ελλήνων, 2001γ, σελ. 1-2). Μάλιστα, ο τότε Υπουργός Εργασίας, Αναστάσιος Γιαννίτσας, παρουσίασε την εν λόγω μεταρρύθμιση ως απαραίτητη συνθήκη για τον εκσυγχρονισμό της κοινωνικής προστασίας, υποστηρίζοντας τα εξής:

γιατί ο ΟΑΕΔ χρειάζεται εκσυγχρονισμό, για να πούμε και κάποια πράγματα επί της ουσίας. Χρειάζεται εκσυγχρονισμό γιατί απλούστατα ο τρόπος αντιμετώπισης σήμερα των προβλημάτων ανεργίας και απασχόλησης δεν είναι αυτός που είχε καθιερωθεί παλιά. Ο άνεργος για να βρει δουλειά πρέπει να αποκτήσει μόρφωση, πρέπει να τον βοηθήσει, να τον ενεργοποιήσει κάποιος στην αγορά εργασίας (Πρακτικά της Βουλής, 2001, σελ. 391).

Σε αυτό το πλαίσιο, διευρύνθηκε το ενδιαφέρον για την ενεργοποίηση του εργατικού δυναμικού. Η παραπάνω αναφορά καταδείκνυε ότι το περιεχόμενο και το εύρος της κοινωνικής προστασίας περιορίστηκαν. Η έμφαση αποδόθηκε στην ένταξη στην αγορά εργασίας και στην ενεργοποίηση, προωθώντας την αντίληψη περί ορθολογικού οικονομικά υποκειμένου. Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3144/2003, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, Παναγιώτης Κουρουμπλής, υποστήριξε ότι:

πρέπει να δώσουμε στον κάθε άνθρωπο, μέσα από την ένταξη του στην παραγωγική διαδικασία, να μετατραπεί από παθητικός αποδέκτης ρύθμισης της τύχης του από τους άλλους, όταν είναι μακροχρόνια άνεργος, σε έναν ενεργό συμμετοχικό πολίτη, σε έναν χειραφετημένο και όχι σε ένα χειραγωγημένο πολίτη. Αν πραγματικά μπορούσαμε να απαντήσουμε σε αυτό το μεγάλο ζήτημα, θα έχουμε αιμοδοτήσει την κοινωνία με εκείνα τα στοιχεία που πραγματικά ενισχύουν την κοινωνική συνοχή και της δίνουν τη δυνατότητα να διαμορφώνει αντιστάσεις απέναντι σε όλα εκείνα τα φαινόμενα που πραγματικά υπονομεύουν την κοινωνική της συνοχή (Πρακτικά της Βουλής, 2003β, σελ. 3885).

Η παραπάνω αναφορά καταδείκνυε για ακόμη μία φορά τη μετάβαση σε ένα μοντέλο κοινωνικής προστασίας που εστίαζε στην ένταξη στην απασχόληση. Η συμμετοχή στις οικονομικές δραστηριότητες αποτέλεσε μηχανισμό προώθησης της κοινωνικής συνοχής. Αυτή η προσέγγιση ακολουθούσε τη ρητορική της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ. Ωστόσο, όπως έχει ήδη τονιστεί, η ένταξη στην αγορά εργασίας δεν μπορεί από μόνη της να διασφαλίσει την κοινωνική συνοχή. Πρόκειται για μια λανθασμένη ανάγνωση του φονξιοναλισμού από την ΕΕ, διότι η απασχόληση αποτελεί κινητήριο μοχλό της κοινωνικής συνοχής μονάχα σε ένα πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από κοινωνική δικαιοσύνη. Ωστόσο, η έμφαση στον ενεργό πολίτη που παίρνει την τύχη στα χέρια του υποδηλώνει την ατομική ευθύνη των επιλογών του και επομένως παραβλέπει τις υπάρχουσες ανισότητες που επιδρούν στις επιλογές του.

Στο ζήτημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης αναφέρθηκε, στην ίδια νομοθετική εργασία, ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Χρήστος Μαγκούφης, ο οποίος υπογράμμισε ότι στο επίκεντρο της ελληνικής πολιτικής για την κοινωνική ενσωμάτωση και την καταπολέμηση της φτώχειας βρέθηκε η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Σε αυτό το πλαίσιο, τόνισε ότι «οι πολιτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση, την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, οι πολιτικές για την ανάπτυξη του δικτύου κοινωνικής προστασίας αποτελούν βασικά γνωρίσματα της κοινωνικής πολιτικής και καθοριστικό παράγοντα για την κοινωνική συνοχή» (Πρακτικά της Βουλής, 2003β, σελ. 3917).

Εντούτοις, η επένδυση στο ανθρώπινο κεφαλαίο αποτέλεσε βασική συνιστώσα για την κοινωνική πρόοδο. Έτσι, λοιπόν, ο Υπουργός Εργασίας, Δημήτριος Ρέππας, υποστήριξε τα εξής:

θέλουμε περισσότερο εκπαίδευση, κατάλληλη εκπαίδευση για να ωθήσουμε τους ανθρώπους να αναζητούν απασχόληση και να εντάσσονται στην αγορά εργασίας. [...] Η μετάβαση τελικώς σε μία αγορά εργασίας που εντάσσει και διασφαλίζει τη συνοχή της κοινωνίας μπορεί να στηριχθεί [...] κατά βάση σε τρεις πυλώνες. Σε μείωση του κόστους για την πρόσληψη και την απασχόληση εργαζομένων, σε προγράμματα ενεργητικής πολιτικής απασχόλησης [...] και, βεβαίως, σε αυτό που συζητούμε σήμερα, σε προσαρμογές στην εκπαίδευση και στο σύστημα διά βίου μάθησης, στην ανάπτυξη της συμβουλευτικής και πληροφόρησης σε θέματα επαγγελματικού προσανατολισμού, καθώς και στη διασύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 222).

Με τον τρόπο αυτόν η κοινωνική προστασία μετατράπηκε σε παραγωγικό συντελεστή και εξυπηρέτησε την οικονομική ανάπτυξη, διότι η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο εναρμονίστηκε με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Χαρακτηριστικά, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3227/2004, ο Υπουργός Εργασίας, Δημήτριος Ρέππας, αναφέρθηκε στη σημασία της απασχόλησης στο ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο και στην αντίληψη της κοινωνικής πολιτικής ως παραγωγικής πολιτικής. Ειδικότερα, τόνισε πως: «ανάπτυξη, απασχόληση, κοινωνική συνοχή είναι οι τρεις πλευρές ενός ισόπλευρου τριγώνου που αλληλοτροφοδοτούνται και αλληλοϋποστηρίζονται, προκειμένου να δημιουργήσουμε τις προϋποθέσεις για μία κοινωνία ευημερίας και προόδου» (Πρακτικά της Βουλής, 2004, σελ. 2986).

Την ίδια προσέγγιση περί κοινωνικής πολιτικής ασπάστηκε και η ΝΔ. Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3385/2005, ο βουλευτής της ΝΔ Γεράσιμος Γιακουμάτος υποστήριξε ότι «η Κυβέρνηση παντρεύει την οικονομική και κοινωνική συνοχή του τόπου. Τις συνδέουμε με έναν κοινό άξονα. Γίνονται δηλαδή αλληλένδετες πολιτικές» (Πρακτικά της Βουλής, 2005β, σελ. 586).

Η κυβέρνηση της ΝΔ ακολούθησε τη ρητορική του ΠΑΣΟΚ. Έτσι, λοιπόν, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3369/2005, ο βουλευτής της ΝΔ Ανδρέας Λυκουρέντζος αναφέρθηκε στη σημασία της ένταξης στην απασχόληση στην κοινωνική συνοχή, υποστηρίζοντας ότι:

δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η κοινωνία της γνώσης είναι η κοινωνία της συνοχής. Όταν υπάρχει επαγγελματική κατάρτιση και επιστημονική κατάρτιση και όταν υπάρχει η δυνατότητα να έχουμε επαγγέλματα με εξειδικευμένες γνώσεις, νέους καταρτισμένους, τότε μπορούμε να απαιτούμε μεγαλύτερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Η κοινωνία της συνοχής, η διεύρυνση της απασχόλησης είναι τα ζητούμενα της σημερινής εποχής. Συνεπώς το νομοσχέδιο αυτό μπορεί να υπηρετήσει αυτή την αντικειμενική ανάγκη (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9347).

Τα καθεστώτα αλήθειας και τα συστήματα γνώσης της ΕΕ συνέχισαν να επηρεάζουν στις ελληνικές κυβερνήσεις. Η κοινωνική συνοχή αποτέλεσε το καθεστώς αλήθειας και η ΔΒΜ το σύστημα της γνώσης. Σε αυτό το πλαίσιο, η βουλευτής της ΝΔ Κρινιώ Κανελλοπούλου υποστήριξε κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3369/2005 τα παρακάτω:

το σχέδιο νόμου που συζητάμε σήμερα εντάσσεται σε μία απόλυτα σύγχρονη λογική, την επένδυση στον άνθρωπο. Ειπώθηκε πολλές φορές σήμερα, αλλά για να προχωρήσουμε σε τομή στην κοινωνία, αλλά και για να είμαστε ανταγωνιστικοί στην οικονομία για να αντέξουμε την παγκοσμιοποίηση, πρέπει οπωσδήποτε να επενδύσουμε στη γνώση. Η γνώση βρίσκεται άλλωστε στο επίκεντρο του κοινωνικού μοντέλου που επιδιώκει να εισάγει η Ευρώπη (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9362).

Η έμφαση προς την κοινωνική συνοχή έγινε περισσότερο αντιληπτή κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010. Το νομοσχέδιο αυτό δρομολογήθηκε κατά την περίοδο εφαρμογής του προγράμματος «Ευρώπη 2020», το οποίο σε ρητορικό τουλάχιστον επίπεδο ενίσχυε την κοινωνική διάσταση της ατζέντας της Λισαβόνας. Πιο συγκεκριμένα, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Συμεών Κεδίκογλου, υπογράμμισε ότι το συγκεκριμένο νομοσχέδιο: «είναι ανοικτό και δημοκρατικό, καθώς ενισχύει την ισότητα των ευκαιριών και αμβλύνει τις κοινωνικές ανισότητες» (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1288). Η ελληνική κυβέρνηση ακολούθησε τη νεοφιλελεύθερη ρητορική που αποσιωπούσε τα ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Παράλληλα, η βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Ελένη Τσιαούση υποστήριξε ότι: «οι συνθήκες της παγκοσμιοποίησης που επικρατούν στην οικονομία δίνουν προβάδισμα σε εκείνους που έχουν γνώσεις, γιατί η γνώση είναι παραγωγή πλούτου, διασφαλίζει ισότητα και οδηγεί σε μία πιο δίκαιη κοινωνία» (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1301).

Η παραπάνω αναφορά για μία ακόμη φορά εθελουφλούσε ως προς τις υπάρχουσες ανισότητες που καθορίζουν την απόδοση των υποκειμένων. Προάγοντας τον ανταγωνισμό των υποκειμένων, διευρύνονται οι ανισότητες υπέρ των κοινωνικά ισχυρών. Παρά τις αναφορές στην κοινωνική διάσταση της ΔΒΜ και στη σημασία του Ν. 3879/2010 στην επίτευξη της κοινωνικής συνοχής, η κυβέρνηση φάνηκε ότι επικεντρωνόταν στην οικονομική αποτελεσματικότητα. Σε αυτό συμφωνούσαν το ΚΚΕ και ο ΣΥΡΙΖΑ. Χαρακτηριστικά, η βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Όλγα Ρεντάρη-Τεντέ ανέφερε πως:

δεν αντιλαμβάνομαι την αντίδραση της Αριστεράς σ' αυτό το νομοσχέδιο. Εικάζω ότι και αυτοί όπως πολλοί άλλοι βλέπουν τη διά βίου μάθηση μόνο ως ανάπτυξη της προσωπικής ζωής του ατόμου με την ενεργή συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή. Αλλά θα πρέπει να καταλάβουμε ότι η διά βίου μάθηση, δηλαδή όλες οι μορφές εκπαίδευσης ενηλίκων, είναι κυρίως μοχλός ανάπτυξης και μας δίνει όλες τις δυνατότητες για να μας οδηγήσει σε μία βιώσιμη ανάπτυξη, σε μια ανταγωνιστική οικονομία της γνώσης και της οικονομίας και να μας εξασφαλίσει την κοινωνική ευμάρεια, αλλά και το μεγάλο ζητούμενο, που είναι η κοινωνική συνοχή. Επίσης, είναι ένα δυνατό μέσο το οποίο μπορεί να αντιμετωπίσει την ανεργία δημιουργώντας καινούργιες θέσεις εργασίας με καλύτερες συνθήκες. Μπορεί να αντιμετωπίσει επίσης τη δημογραφική απειλή από τον γερασμένο πληθυσμό της Ευρώπης και να εξαλείψει τη φτώχεια (Πρακτικά της Βουλής, 2010β, σελ. 1352).

Παράλληλα, ενώ έχει ήδη καταδειχθεί ότι στον Ν. 3879/2010 υπήρχε ένα συστηματικό σχέδιο για την επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας, ακολουθώντας τις επιταγές της ευρωπαϊκής πολιτικής για την προώθηση της αποτελεσματικότητας, της διαφάνειας και της ποιότητας, για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής υπήρχε μία ασάφεια. Ουσιαστικά, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στην παροχή κινήτρων, γεγονός που καταδείκνυε τον ρυθμιστικό πλέον ρόλο του κράτους και τον περιορισμό του δικτύου κοινωνικής προστασίας. Πιο συγκεκριμένα, ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Κωνσταντίνος Γείτονας ανέφερε τα εξής:

πρέπει να κερδίσουμε το χαμένο έδαφος, πρέπει να δημιουργήσουμε μία νέα αντίληψη στην κοινωνία. Όλο αυτό θέλει και κίνητρα. Είναι θετική η πρωτοβουλία για τα κίνητρα. Η θεσμοθέτηση ειδικών εκπαιδευτικών αδειών για συμμετοχή σε προγράμματα διά βίου εκπαίδευσης, η σύνδεση της διά βίου μάθησης με το σύστημα τυπικής εκπαίδευσης, καθώς και άλλα σημαντικά ζητήματα. Έτσι, το όλο σύστημα μειώνει αποκλεισμούς, κάνει το εκπαιδευτικό σύστημα πλέον ανοικτό και δίνει ευκαιρίες και σε ενήλικες για πρόσβαση στη γνώση (Πρακτικά της Βουλής, 2010β, σελ. 1356).

Η ανάδειξη του περιορισμού της κοινωνικής προστασίας γινόταν αντιληπτή και στην παρακάτω αναφορά του Υπουργείου Παιδείας, όπου η κοινωνική προστασία περιορίστηκε στην ένταξη στην αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, τονίστηκε από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ότι:

η νέα πολιτική για τη διά βίου μάθηση στην Ελλάδα μπορεί να κάνει τη γνώση αντίδοτο στη σημερινή κρίση, καθώς αποτελεί ένα σημαντικό όχημα για τη βιώσιμη ανάπτυξη που τόσο έχουμε ανάγκη. Με τη διά βίου μάθηση μπορούμε να πετύχουμε τη διασύνδεση της γνώσης με την απασχόληση και την επαγγελματική ένταξη, καθώς και την ενίσχυση της ιδιότητας του πολίτη (ΥΠΑΜΘ, 2010, σελ. 12).

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4186/2013, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής της ΝΔ, Ιωάννης Πασχαλίδης, υιοθέτησε τα συστήματα γνώσης και τα καθεστώτα αλήθειας της ΕΕ. Έτσι, λοιπόν, υποστήριξε ότι:

οι σημερινές απαιτήσεις και προσδοκίες του ανεπτυγμένου κόσμου από το εκπαιδευτικό σύστημα, όπως αποκρυσταλλώνονται σε διάφορα κείμενα πολιτικής για την εκπαίδευση, χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερα υψηλές και τούτο επειδή η εκπαίδευση θεωρείται ως ένα από τα κύρια μέσα για να αποκτήσουν οι πολίτες δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις απαραίτητες για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων και της αβεβαιότητας που προκαλείται από τις ταχύτατες εξελίξεις, την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, την ανεργία και τη συνεχή διαφοροποίηση της απασχόλησης, τις δημογραφικές εξελίξεις, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τη μετακίνηση πληθυσμών, την ανάπτυξη της επικοινωνίας (Πρακτικά της Βουλής, 2013δ, σελ. 1174).

Για την επίτευξη αυτών των στόχων, ο Υπουργός Παιδείας της ΝΔ, Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, υποστήριξε ότι το συγκεκριμένο νομοσχέδιο εστίασε στην παροχή ίσων ευκαιριών για την καλλιέργεια δεξιοτήτων που θα συνδράμουν στην οικονομική ανάπτυξη και στην κοινωνική συνοχή (Πρακτικά της Βουλής, 2013δ). Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή δέχθηκε αυστηρή κριτική από τον ΣΥΡΙΖΑ, καθώς ο εισηγητής του ΣΥΡΙΖΑ, Αναστάσιος Κουράκης, αναφέρθηκε στις ανισότητες ως προς την κοινωνική προέλευση των υποκειμένων που καθορίζουν την αξιοποίηση των ίσων ευκαιριών (Πρακτικά της Βουλής, 2013δ, σελ. 1177). Παράλληλα, ο εισηγητής του ΚΚΕ, Γεώργιος Λαμπρούλης, επισήμανε ότι με την ισότητα των ευκαιριών οι κοινωνικές ανισότητες μεταμφιέζονταν σε ανισότητες ως προς τις ικανότητες των υποκειμένων (Πρακτικά της Βουλής, 2013δ, σελ. 1186). Οι αναφορές στις κοινωνικές ανισότητες και στην κοινωνική/ταξική προέλευση ήταν ιδιαίτερα σημαντικές, μιας και στον λόγο πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων δεν υπήρχαν αναφορές σε εκείνες, παρά μόνο όσον αφορά την έννοια του κοινωνικού

αποκλεισμού, ο οποίος, όπως τονίστηκε, αποτελεί μια έννοια που προάγει την εξατομίκευση της ανισότητας, καθώς χρησιμοποιείται από την οικονομική ορθολογικότητα του νεοφιλελευθερισμού για να συσκοτίσει τον ρόλο των κοινωνικών ανισοτήτων στον τρόπο δράσης των υποκειμένων, εστιάζοντας στις ατομικές επιλογές και στην ατομικότητα.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ανάληψη της διακυβέρνησης από τον ΣΥΡΙΖΑ δημιούργησε την αντίληψη ότι το ενδιαφέρον για την κοινωνική διάσταση θα αναβαθμιζόταν. Παρ' όλα αυτά, ο ΣΥΡΙΖΑ ακολούθησε τον λόγο πολιτικής των προηγούμενων κυβερνήσεων. Στο ΕΠΜ του 2015 η ΔΒΜ συνδέθηκε με την ένταξη στην αγορά εργασίας και την προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Μάλιστα, το δίκτυο κοινωνικής προστασίας περιορίστηκε περαιτέρω, αφού περιορίστηκε σε στοχευμένες δράσεις για τις πλέον ευάλωτες κοινωνικά ομάδες (Υπουργείο Οικονομικών, 2015, σελ. 18).

Στο σχέδιο της ελληνικής κυβέρνησης για την ΕΕΚ του 2017, έμφαση δόθηκε στην κοινωνική διάσταση της ΣΕΚ. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκε ότι:

παράλληλο και συμπληρωματικό στόχο αποτελεί η ενίσχυση του κοινωνικού ρόλου της Επαγγελματικής Κατάρτισης (Αρχικής και Συνεχιζόμενης), ώστε αυτή να ενισχύσει τους κοινωνικά ευπαθείς, τους έχοντες χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, το ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό, τους έχοντες επαγγελματική εμπειρία, αλλά έλλειψη πιστοποιημένων προσόντων, τους εργαζομένους ή ανέργους με ειδικές ανάγκες, τους NEETs και γενικότερα όλους όσους απειλούνται από τον κοινωνικό αποκλεισμό (ΥΠΑΙΘ, 2016, σελ. 85).

Η συγκεκριμένη αναφορά ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντική για την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Παρ' όλα αυτά, στο επίκεντρο ήταν η επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Πιο συγκεκριμένα, τα μέτρα που προωθήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση αφορούσαν την εξατομίκευση της ευθύνης, την αποτελεσματικότερη σύνδεση της κατάρτισης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, τη διασφάλιση της ποιότητας και την έμφαση στα μαθησιακά αποτελέσματα και τη βασισμένη στην εργασία μάθηση (ΥΠΑΙΘ, 2016, σελ. 100).

Ταυτόχρονα, οι σύγχρονες τάσεις της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ και την κοινωνική τους διάσταση κάνουν την εμφάνισή τους και στον δημόσιο διάλογο στην Ελλάδα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε μία ρευστή περίοδο, όπως η σημερινή, όπου οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης είναι ακόμη ορατές και, ταυτόχρονα, η υγειονομική κρίση ανατρέπει σταθερές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, η ελληνική κυβέρνηση υιοθετεί τα καθεστώτα αλήθειας της ΕΕ. Ειδικότερα, υιοθετείται η έννοια της ευημερίας (well-being), που συνεπάγεται ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στην ατομική ευθύνη, αντικαθιστώντας σε σημαντικό βαθμό τις έννοιες της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Στην «έκθεση Πισσαρίδη» ακολουθείται το πρότυπο των προηγούμενων ετών, συνδέοντας την κοινωνική συνοχή με

την ένταξη στην αγορά, αλλά υπεισέρχεται σε αυτό το σημείο και η έννοια της ευημερίας. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι «η αυξημένη απασχόληση, επιπλέον, θα συμβάλει στην άμβλυνση των κοινωνικών αποκλεισμών και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Δεύτερον, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, που θα διασφαλίσει την ευημερία των νοικοκυριών σε βάθος χρόνου» (Πισσαρίδης κ.ά., 2020, σελ. 47). Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι οι δημόσιες επενδύσεις θα πρέπει να είναι καλά στοχευμένες, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης και κατάρτισης, ώστε να διασφαλίζεται η ευημερία των πολιτών (Ελληνική Δημοκρατία, 2020, σελ. 24).

Η παραπάνω ανάλυση καθιστά αντιληπτό ότι ο λόγος πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων για την κοινωνική διάσταση της πολιτικής για τη ΔΒΜ ακολούθησε τα καθεστώτα αλήθειας και τα συστήματα γνώσης της ΕΕ. Πρώτα από όλα, υποκρύπτονταν οι κοινωνικές ανισότητες μέσω της εστίασης στον κοινωνικό αποκλεισμό, ο οποίος είναι απαραίτητο εργαλείο για την εξατομίκευση της ανισότητας. Παράλληλα, περιοριζόταν το δίκτυο κοινωνικής προστασίας, καθώς οι δράσεις αφορούσαν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και όχι το σύνολο του πληθυσμού, ενώ στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρισκόταν ο περιορισμός της εισοδηματικής υποστήριξης και της εξάρτησης από το κράτος πρόνοιας. Έτσι, η κοινωνική προστασία περιορίστηκε στην ενεργοποίηση των υποκειμένων και στην ένταξή τους στην απασχόληση. Ταυτόχρονα, υιοθετήθηκαν οι σύγχρονες τάσεις της ΕΕ για την κοινωνική διάσταση της ΔΒΜ, οι οποίες αποδίδουν ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στην ατομική ευθύνη, ενισχύοντας τη μετάβαση από το συλλογικό πρότυπο στο ατομικό. Η κοινωνική πολιτική θεωρήθηκε παραγωγικός συντελεστής για δύο λόγους: α) επικεντρωνόταν στον εξοπλισμό των υποκειμένων με γνώσεις και δεξιότητες για την αγορά εργασίας και β) τόνωνε την οικονομική ανταγωνιστικότητα διαμέσου του περιορισμού των δημόσιων δαπανών. Σε αντιδιαστολή με τη στόχευση περί οικονομικής αποτελεσματικότητας, η επίτευξη της κοινωνικής διάστασης χαρακτηριζόταν στον πολιτικό λόγο από ασάφεια. Πέρα από τη βελτίωση της απασχολησιμότητας, δεν υπήρχαν συγκεκριμένες αναφορές για μία ρεαλιστική πραγμάτωση της κοινωνικής δικαιοσύνης, πέρα από την τυπική ισότητα των ευκαιριών.

5.4.5 Η μεταφορά πολιτικής

Οι μηχανισμοί εξευρωπαϊσμού φαίνεται ότι διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη χάραξη της ελληνικής πολιτικής κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010 και 2020. Μάλιστα, καταδείχθηκε ο ιεραρχικός και κατακόρυφος εξευρωπαϊσμός της πολιτικής για τη ΣΕΚ στην Ελλάδα. Το κρίσιμο ερώτημα, λοιπόν, είναι το εξής: «Ανταποκρίνονταν τελικά οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν για τη ΣΕΚ στο ελληνικό κοινωνικό συγκείμενο;»

Κατά τη διαδικασία του εξευρωπαϊσμού της εθνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ παρατηρήθηκε η μεταφορά πολιτικής ή/και η υιοθέτηση καλών πρακτικών από διαφορετικές

χώρες, τόσο από το Υπουργείο Εργασίας όσο και από το Υπουργείο Παιδείας. Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2874/2000 (*Προώθηση της Απασχόλησης και άλλες διατάξεις*), ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Αλέξανδρος Χρυσανθακόπουλος στάθηκε στην ανάγκη ανάπτυξης μίας πολιτικής για την καταπολέμηση της ανεργίας, η οποία θα έπρεπε να λαμβάνει σοβαρά υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Μάλιστα, ανέφερε ότι η μεταρρύθμιση που προωθούνταν δεν λάμβανε υπόψη το κοινωνικοοικονομικό συγκείμενο της χώρας. Χαρακτηριστικά ανέφερε: «βρισκόμαστε σε μία φάση προσαρμογής, θα λέγαμε, μελετώντας ευρωπαϊκά δεδομένα, κυρίως με το βλέμμα στραμμένο στο ευρωπαϊκό κέντρο ψάχνουμε να βρούμε τις μαγικές συνταγές διεξόδου» (Πρακτικά της Βουλής, 2000α, σελ. 2721).

Επιπλέον, ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Γεώργιος Δασκαλάκης αναφέρθηκε στην αποσπασματικότητα του Ν. 2874/2000, η οποία δεν επίλυε το πρόβλημα της ανεργίας, μη λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο της χώρας. Μάλιστα, υποστήριξε ότι: «οι παγκόσμιες συνθήκες και η διεθνής πρακτική πρέπει να λαμβάνονται βεβαίως σοβαρά υπόψη. Η αντιγραφή όμως πολλές φορές, αντί να λύσει προβλήματα, δημιουργεί νέα, τα οποία και εντείνονται όταν οι προτεινόμενες λύσεις είναι αποσπασματικές, άδικες και μονομερείς» (Πρακτικά της Βουλής, 2000α, σελ. 2723).

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2956/2001 (*Αναδιάρθρωση ΟΑΕΔ και λοιπές διατάξεις*), ο Υπουργός Εργασίας, Αναστάσιος Γιαννίτσης, υπεραμύνθηκε της αναδιοργάνωσης του ΟΑΕΔ και της προώθησης ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, εστιάζοντας στην επιτυχία τους στη Γαλλία και στη Γερμανία. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια ένδειξη ότι το περιεχόμενο της ελληνικής πολιτικής στηρίχθηκε σε καλές πρακτικές ξένων χωρών. Πιο συγκεκριμένα, οι θέσεις του ήταν οι εξής:

θα αναφερθώ επίσης σε κάποια απίστευτα που ακούστηκαν, ότι είναι πλαστό το αποτέλεσμα για την ανεργία και την απασχόληση. Δηλαδή αυτοί που το υποστήριξαν αυτό ακυρώνουν όλη την ευρωπαϊκή πολιτική για τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Όλες οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης συνίστανται σε πολύ μεγάλο βαθμό στη στήριξη των εργαζομένων για νέες θέσεις εργασίας, στη δημιουργία θέσεων εκμάθησης και εμπειρίας, τα λεγόμενα stage, στην ενίσχυση νέων επιχειρηματιών, μικρών ή μεσαίων επιχειρηματιών μέσα από βοήθεια κ.λπ. Αυτή είναι η πολιτική της γαλλικής κυβέρνησης και ένα μεγάλο μέρος της πολιτικής της γερμανικής κυβέρνησης. Ήταν εδώ ο Υπουργός ο κ. Ρίστερ πριν από ενάμιση μήνα περίπου και μας είπε ότι ένα σημαντικό μέρος των θέσεων που έχουν δημιουργήσει στη Γερμανία είναι ακριβώς μέσα από τέτοιες πολιτικές. Τώρα εσείς, η Αντιπολίτευση δηλαδή, θέλετε αυτές τις πολιτικές να τις μηδενίσετε. Εντάξει, εάν έχετε τη δυνατότητα να το υποστηρίξετε. Απλώς δεν μπορείτε να πείσετε κανέναν που να γνωρίζει στοιχειωδώς αυτά τα πράγματα (Πρακτικά της Βουλής, 2001, σελ. 390).

Πέρα από τις καλές πρακτικές στον δημόσιο διάλογο των ελληνικών κυβερνήσεων, υπάρχουν και αναφορές στην άμεση επίδραση της ΕΕ κατά τη μεταφορά πολιτικής. Ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Θεόδωρος Κατσανέβας, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003, υποστήριξε τα εξής: «τι κάνει, λοιπόν, αυτό το νομοσχέδιο; Πολύ καθυστερημένα έρχεται να καλύψει ένα τεράστιο κενό σ' αυτούς τους τομείς που ανέφερα, φυσικά με καθοδήγηση, εντολές και οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και της κοινής λογικής και των σύγχρονων αντιλήψεων» (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 218).

Η μεταφορά πολιτικής ως προς την εκπαιδευτική πολιτική για τη ΔΒΜ ήταν εμφανής και στον Ν. 3369/2005. Η αγορήτρια της πλειοψηφίας Χριστιάνα Καλογήρου τόνισε ότι:

διδαγμένοι από αυτά που έγκαιρα και έξυπνα έκαναν οι άλλοι, αυτοί που είναι πρωτοπόροι, προγράμματα για τη διά βίου μάθηση και τη συνακόλουθη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, διδαγμένοι από αυτά που δεν κάναμε στην ώρα τους και πολύ περισσότερο από αυτά που έως σήμερα κάναμε λαθεμένα, που είναι αδιανόητο υπό οποιαδήποτε προσχήματα να μην ψηφιστεί από όλη την Εθνική Αντιπροσωπεία ένα νομοσχέδιο που επιτέλους χαράσσει μια συνολική, μια συνεκτική στρατηγική, μια οραματική αλλά και ρεαλιστική, μια εφαρμόσιμη στρατηγική στον τόσο κρίσιμο τομέα της διά βίου μάθησης, που επιτέλους προδιαγράφει και ταυτόχρονα εγγυάται την πολυδιάστατη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας μας, έστω από εδώ και πέρα (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9340).

Επιπλέον, στην αιτιολογική έκθεση του συγκεκριμένου νομοσχεδίου αναφερόταν ότι αξιοποιήθηκε: «η εθνική και διεθνής εμπειρία στον χώρο της διά βίου μάθησης, η κυβέρνηση ετοίμασε ένα σχέδιο νόμου με το οποίο έχει στόχο να βελτιώσει την υφιστάμενη κατάσταση» (Βουλή των Ελλήνων, 2005, σελ. 2).

Αναφορές στην υιοθέτηση καλών πρακτικών εντοπίζονταν και στην ομιλία του αγορητή της πλειοψηφίας, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010. Πιο συγκεκριμένα, ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Συμεών Κεδίκογλου υποστήριξε τα παρακάτω:

συγκεκριμένα, οι ρυθμίσεις του παρόντος νομοσχεδίου στοχεύουν: [...] στον καθορισμό του διοικητικού μοντέλου οργάνωσης της διά βίου μάθησης στην Ελλάδα με πέρασμα από ένα συγκεντρωτικό και άκαμπτο σύστημα σε ένα αποκεντρωμένο και ευέλικτο εθνικό δίκτυο διά βίου μάθησης, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ποιότητα σε όλες τις συνιστώσες της εκπαιδευτικής διαδικασίας [...] ακολουθώντας το παράδειγμα όλων ανεξαιρέτως των χωρών που έχουν παρόμοια εμπειρία, η αποκέντρωση χαρακτηρίζει το προτεινόμενο διοικητικό μοντέλο οργάνωση (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1286-1287).

Στην υιοθέτηση καλών πρακτικών αναφέρθηκε και η βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Μαρία Θεοχάρη, η οποία υποστήριξε ότι:

γι' αυτό φροντίζουν να ενισχύουν τους εργαζομένους αυτούς με επιπλέον προσόντα, επενδύοντας στην άτυπη εκπαίδευση, αλλά και στην πιστοποίηση αυτών των προσόντων με σεμινάρια, φοίτηση σε ινστιτούτα, κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης και πληθώρα άλλων φορέων που συμβάλλουν στη συνεχόμενη συσσώρευση γνώσεων από το σχολείο μέχρι την τρίτη ηλικία. Αυτήν ακριβώς την ευρωπαϊκή εμπειρία εισάγει στη χώρα μας το νομοσχέδιο που συζητάμε σήμερα, τακτοποιώντας ένα θεσμικό πλαίσιο αρκετά περιορισμένο έως τώρα, επικαιροποιώντας και συμπληρώνοντας αυτό το πλαίσιο (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1297).

Παράλληλα, η ίδια βουλευτής, αναφερόμενη στο Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων, υπογράμμισε τα εξής:

βάζουμε μια τάξη σε αυτή τη χαώδη κατάσταση, έτσι ώστε τόσο η μη τυπική εκπαίδευση όσο και η εργασιακή εμπειρία να πιστοποιούνται. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, κυρίως στην παρούσα συγκυρία, που πολλές χώρες τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και παγκοσμίως κατευθύνονται στη συγκρότηση ανάλογων οργανισμών ενόψει της λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1297).

Η οικονομική κρίση, που οδήγησε στη δημοσιονομική επιτήρηση της χώρας και στην ένταξη στον μηχανισμό στήριξης, είχε σημαντική επίδραση στην ενίσχυση της μεταφοράς πολιτικής στην Ελλάδα. Στο ΕΠΜ 2011-2014, αναφερόταν ότι για την αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και κατάρτισης και του ανθρώπινου κεφαλαίου αναπτύχθηκε ομάδα για τη μελέτη διεθνών βέλτιστων πρακτικών, οι οποίες πρακτικές όφειλαν να υπακούουν και στον περιορισμό των δαπανών, ελέω της δημοσιονομικής προσαρμογής. Πιο συγκεκριμένα, αναφερόταν ότι «η ειδική ομάδα θα συγκρίνει την Ελλάδα με διεθνείς βέλτιστες πρακτικές. Θα εξετάσει τα μέτρα που αυξάνουν την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος και θα προσπαθήσει να καταπολεμήσει τη σπατάλη» (Υπουργείο Οικονομικών, 2011, σελ. 29).

Παράλληλα, η δρομολόγηση του Εθνικού Πλαισίου Διασφάλισης της Ποιότητας για τη Διά Βίου Μάθηση είχε ως αποτέλεσμα την προώθηση πρακτικών αξιολόγησης για τη διασφάλιση της ποιότητας, οι οποίες αξιολογούσαν την επίτευξη των τιθέμενων στόχων σε συνάρτηση με βέλτιστες πρακτικές διαφορετικών χωρών (ΥΠΔΒΜΘ, 2011). Ταυτόχρονα, η επίτευξη των στρατηγικών προτεραιοτήτων του Εθνικού Προγράμματος Διά Βίου Μάθησης για την αναβάθμιση του γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού και της σύνδεσής του με την αγορά εργασίας, καθώς και της βελτίωσης της

ποιότητας της παρεχόμενης ΔΒΜ στηρίχθηκαν στην υιοθέτηση καλών πρακτικών από διαφορετικά πλαίσια (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013β, σελ. 29-30).

Ενδείξεις μεταφοράς πολιτικής εντοπίστηκαν και στη νομοθετική εργασία του Ν. 4115/2013. Ο βουλευτής της ΝΔ Ιωάννης Κεφαλογιάννης, υποστηρίζοντας τη σημασία της εν λόγω μεταρρύθμισης, υπογράμμισε τα εξής:

η διεθνής εμπειρία σχετικά με το αποτέλεσμα των ισχυρών θεσμικών δρώντων που δραστηριοποιούνται στον χώρο της εκπαίδευσης και της διά βίου μάθησης και έχουν καταφέρει να αναπτύξουν υψηλά ποιοτικά πρότυπα και να καθιερωθούν στη συνείδηση των πολιτών αποτελεί απόδειξη ότι κινούμαστε στη σωστή κατεύθυνση (Πρακτικά της Βουλής, 2013α, σελ. 6504).

Άμεση αναφορά στη μεταφορά πολιτικής εντοπιζόταν και στο ΕΠΜ του 2016. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζεται η παρακάτω αναφορά:

οι βασικές προτεραιότητες πολιτικής για το 2016 και μετέπειτα εστιάζουν στην ανάγκη αντιμετώπισης της προβληματικής απόδοσης σε συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς τομείς, στην πιο αποτελεσματική χρήση των περιορισμένων πόρων και στην εξερεύνηση της δυνατότητας αξιοποίησης των διεθνών βέλτιστων πρακτικών. [...] Συνεχίζεται μια κοινή προσπάθεια με τον ΟΑΣΑ με στόχο τη διευκόλυνση του εκσυγχρονισμού του εκπαιδευτικού συστήματος σε συνάφεια με τις βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ (Υπουργείο Οικονομικών, 2016, σελ. 41).

Η υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών αποτέλεσε βασική συνιστώσα και της στρατηγικής για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση του 2016. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκε από την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ ότι:

για τις ανάγκες υλοποίησης των [...] πολιτικών προτεραιοτήτων, αλλά και προκειμένου να αποφευχθούν αποσπασματικές, μη συντονισμένες ή ακόμα και επικαλυπτόμενες ενέργειες, είναι απαραίτητο να υπάρχει ένας κεντρικός επιτελικός συντονισμός, με σταθερά χαρακτηριστικά. Για αυτόν τον λόγο θα δημιουργηθεί στο Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων Ομάδα Εργασίας, στην οποία θα συμμετέχουν η Διεύθυνση Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, η Διεύθυνση Διά Βίου Μάθησης, η Διεύθυνση Ευρωπαϊκών και Διεθνών Θεμάτων και η Διεύθυνση Ειδικών Προγραμμάτων Διεθνών Υποτροφιών του ΙΚΥ. Στόχοι της συγκεκριμένης ομάδας εργασίας θα είναι οι ακόλουθοι: η αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης αναφορικά με την υλοποίηση προγραμμάτων διασυνοριακής κινητικότητας και του αντίκτυπου αυτών με στόχο να αναδειχθούν και να προβληθούν καλές πρακτικές (ΥΠΑΙΘ, 2016, σελ. 134).

Ταυτόχρονα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4763/2020 εντοπίζεται μία σειρά αναφορών που αναδεικνύουν μεταφορές πολιτικής από το ευρωπαϊκό συγκείμενο στο ελληνικό σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Χαρακτηριστικά, ο εισηγητής της πλειοψηφίας υποστήριξε για τη θέσπιση της μεταγυμνασιακής εκπαίδευσης ότι «η συντριπτική πλειοψηφία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν μεταγυμνασιακό επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης». Επιπλέον, ο βουλευτής της ΝΔ Ιωάννης Μπουγάς ανέφερε ότι:

συζητούμε σήμερα ένα ιδιαίτερα σημαντικό νομοσχέδιο, το νομοσχέδιο για την επαγγελματική κατάρτιση, δηλαδή για την εκπαιδευτική διαδικασία μέσω της οποίας ο μαθητευόμενος αποκτά την ικανότητα για την άσκηση ενός επαγγέλματος. Αν θέλει κανείς να έχει μια εικόνα καλών πρακτικών σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, θα μπορούσε να εξετάσει χώρες, τις ανέφερε η κυρία Υπουργός κατά την ομιλία της, όπου το σύστημα επαγγελματικής κατάρτισης έχει ισχυρότατη παράδοση και έχει συνδεθεί άρρηκτα και αποτελεσματικά με την οικονομική ανάπτυξη. [...] Εάν επιτευχθεί ένας επιτυχημένος συνδυασμός θεωρίας και πρακτικής, μπορεί να οδηγήσει σε δραστικό περιορισμό της ανεργίας των νέων. Αυτά ισχύουν στο εξωτερικό. [...] Η Κυβέρνηση αποφασίζει, μετά από επαρκή και εποικοδομητικό διάλογο με τους εμπλεκόμενους φορείς, και εισάγει προς ψήφιση το ρηξικέλευθο νομοσχέδιο που συζητούμε, με το οποίο ο παρεξηγημένος και παραμελημένος –επιτρέψτε μου να πω– θεσμός της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης αντιμετωπίζεται, επιτέλους, με τρόπο εμπειρισταωμένο και συνεκτικό, ακολουθώντας το ευρωπαϊκό πρότυπο (Βουλή των Ελλήνων, 2020β, σελ. 300-301).

Τα παραπάνω στοιχεία στον επίσημο προφορικό και γραπτό λόγο των ελληνικών κυβερνήσεων καταδεικνύουν μια διαχρονική τάση προς την υιοθέτηση καλών πρακτικών, δανεισμού και μεταφοράς πολιτικής. Δυστυχώς, οι αναφορές στη μεταφορά και στον δανεισμό πολιτικής δεν συνοδεύονταν από ρητές αναφορές στον έλεγχο του αν αυτές οι πολιτικές ανταποκρίνονταν στο ελληνικό συγκείμενο. Με γνώμονα ότι ο εξευρωπαϊσμός της ελληνικής πολιτικής για τη ΣΕΚ ήταν ιεραρχικός και κατακόρυφος και ότι σε τέτοιες περιπτώσεις προωθούνται κατά κύριο λόγο η αντιγραφή και η μίμηση κατά τη μεταφορά πολιτικής, είναι κρίσιμο να διαπιστωθεί αν οι ελληνικές πολιτικές για την ανάπτυξη της ΣΕΚ την περίοδο αναφοράς λάμβαναν σοβαρά υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας.

5.4.6 Η ασυνέχεια και ασυνέπεια στον λόγο πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων

Στον λόγο πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων δεν υπήρχαν τα απαραίτητα εμπειρικά δεδομένα για να υποστηριχθεί ότι οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν διαχρονικά για τη ΣΕΚ ήταν αποτέλεσμα ενός ιεραρχικού και κατακόρυφου εξευρωπαϊσμού. Για τον λόγο αυτόν θα επικεντρωθούμε στη διερεύνηση της ύπαρξης ενός συστηματικού σχεδίου από τις ελληνικές κυβερνήσεις για την ανάπτυξη της ΣΕΚ. Με τον τρόπο αυτόν πρόκειται να καταδειχθεί η ύπαρξη μίας ασυνέχειας και ασυνέπειας στον λόγο πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων αναφορικά με την πολιτική για τη ΣΕΚ κατά την περίοδο αναφοράς. Ειδικότερα, θα μελετηθούν οι ανακολουθίες στον λόγο πολιτικής, θέτοντας στο επίκεντρο το γεγονός ότι τα δύο κόμματα (ΠΑΣΟΚ, ΝΔ) συμφωνούσαν εντέλει μεταξύ τους και ότι η όποια κριτική άσκησαν από τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης μεταλλάχθηκε σε επευφημία με το πέρασμα των χρόνων, ενώ η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, αν και κριτικάρει διαχρονικά πολιτικές που υιοθετούν τα κελεύσματα της οικονομικής αποτελεσματικότητας, την περίοδο διακυβέρνησής τους ακολούθησε τις προτεραιότητες της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ.

Η κριτική που ασκήθηκε από αυτά τα κόμματα, όταν βρίσκονταν στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης, όσον αφορά τις πολιτικές για τη ΣΕΚ εστιάστηκε όχι μόνο στις μεταρρυθμίσεις αυτές καθαυτών, αλλά και στην ανταπόκρισή τους στην ελληνική πραγματικότητα. Ωστόσο, το γεγονός ότι χαιρέτισαν ή/και υιοθέτησαν με το πέρασμα του χρόνου τις πολιτικές αυτές καταδείκνυε, αφενός, τη μη ύπαρξη ενός συστηματικού σχεδίου για την ανάπτυξη της ΣΕΚ και, αφετέρου, το γεγονός ότι οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας δεν λαμβάνονταν σοβαρά υπόψη, καθώς η κριτική των κομμάτων αυτών στις πολιτικές για τη ΣΕΚ στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στην καταγγελία της μη ανταπόκρισης στην ελληνική πραγματικότητα. Η ανακολούθια στον λόγο πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων συνοδεύτηκε από πενιχρά αποτελέσματα στην ανάπτυξη του συστήματος ΔΒΜ στην Ελλάδα και στην αύξηση των ποσοστών συμμετοχής στη ΔΒΜ (βάσει των πορισμάτων ερευνών που έχουν ήδη αναφερθεί), γεγονός που αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την υποστήριξη του επιχειρήματος ότι κατά την περίοδο αναφοράς δρομολογήθηκαν στην Ελλάδα πολιτικές για τη ΣΕΚ που αποσκοπούσαν στην ανταπόκριση στις πιέσεις του ιεραρχικού εξευρωπαϊσμού, αντιγράφοντας εκπαιδευτικές πρακτικές από το ευρωπαϊκό συγκείμενο, εξαιτίας της ανυπαρξίας ενός στρατηγικού εθνικού πλάνου για τη ΔΒΜ.

Η ασυνέχεια και ασυνέπεια στον λόγο πολιτικής γίνεται αντιληπτή μέσω του επίσημου προφορικού και γραπτού λόγου των ελληνικών κυβερνήσεων. Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2874/2000, ο οισηγητής της ΝΔ, Πάνος Παναγιωτόπουλος, υποστήριξε ότι η παράταξη του διαφωνούσε με τον κεντρικό πυρήνα του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, αλλά συμφωνούσε με τη στοχοθεσία του, η οποία ασπαζόταν τη ρητορική της ΕΕ. Ειδικότερα, τόνισε ότι «αυξημένη ανταγωνιστικότητα σημαίνει ενίσχυση της

απασχόλησης. Μειωμένη ανταγωνιστικότητα σημαίνει συρρίκνωση της απασχόλησης» (Πρακτικά της Βουλής, 2000α, σελ. 2712-2713).

Επιπλέον, ο εισηγητής της ΝΔ, Γεράσιμος Γιακουμάτος, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2956/2001, υποστήριξε ότι και η ΝΔ ήταν υπέρ της αναδιοργάνωσης του ΟΑΕΔ διότι θεωρούσε ότι το υπάρχον σύστημα δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Παρ' όλα αυτά, διαφωνούσε με τον τρόπο με τον οποίο δρομολογήθηκε η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση (Βουλή των Ελλήνων, 2001γ, σελ. 3). Η αξιωματική αντιπολίτευση της ΝΔ συμφώνησε με την κατεύθυνση και του Ν. 3144/2003, διαφωνώντας ταυτόχρονα για τον τρόπο εφαρμογής του. Πιο συγκεκριμένα, ο εισηγητής της ΝΔ, Αθανάσιος Μπούρας, υποστήριξε τα εξής:

για τη δική μας παράταξη, τη Νέα Δημοκρατία, η ανάπτυξη και η εφαρμογή ενεργών πολιτικών καταπολέμησης της ανεργίας αποτελεί βασική προτεραιότητα και κεντρική επιλογή. Στην κατεύθυνση αυτή θεωρούμε απολύτως αναγκαία τη στήριξη και την προώθηση πολιτικών που ενισχύουν τη διά βίου μάθηση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό, την προσαρμογή των δεξιοτήτων των εργαζομένων (Πρακτικά της Βουλής, 2003β, σελ. 3888).

Ο Αθανάσιος Μπούρας ήταν ο εισηγητής της ΝΔ και κατά την ψήφιση του Ν. 3191/2003. Η ΝΔ συμφώνησε για μία ακόμη μία φορά με την κατεύθυνση του νομοσχεδίου, αναφέροντας τα εξής:

διαβάζοντας τον τίτλο του σχεδίου Νόμου «Εθνικό Σύστημα Σύνδεσης της Εκπαίδευσης και της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση», αναρωτιέμαι εάν υπάρχει κάποιος που διαφωνεί. Γι' αυτό σας δηλώνουμε ότι αυτό το νομοσχέδιο είναι ένα νομοσχέδιο που μας αγγίζει όλους. Ο τρόπος όμως με τον οποίο εσείς το φέρνετε και ο τρόπος με τον οποίο το παρουσιάζετε και το γράφετε για να το ψηφίσουμε μας βρίσκει αντίθετους. Γι' αυτό, ενώ συμφωνούμε με τη φιλοσοφία του νομοσχεδίου, διαφωνούμε με το συγκεκριμένο νομοσχέδιο, όπως είναι διατυπωμένο και διαρθρωμένο, και γι' αυτό το καταψηφίζουμε. [...] η δημιουργία ενός Εθνικού Συστήματος Διασύνδεσης της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση και την αγορά εργασίας γενικότερα είναι απαραίτητο στοιχείο για την πολιτική απασχόλησης. Η αναγκαιότητα αυτή έχει καταγραφεί επισήμως σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και της Συνόδου του Λουξεμβούργου τον Νοέμβριο του 1997 και στη Λισαβόνα τον Μάρτιο του 2000 (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 203).

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3227/2004, η αξιωματική αντιπολίτευση της ΝΔ συμφώνησε με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ αναφορικά με τον ρόλο της ΔΒΜ και της

ΣΕΚ στην αντιμετώπιση της ανεργίας και στην προαγωγή της οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο, καταψήφισε το συγκεκριμένο νομοσχέδιο διότι ο εισηγητής της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Σπυρίδων Σπύρου, τόνισε ότι τα μέτρα που θεσπίστηκαν ήταν αποσπασματικά και δεν μπορούσαν να επιλύσουν το πρόβλημα της ανεργίας, ιδίως για τις γυναίκες, τους νέους και τους ανέργους μεγαλύτερης ηλικίας. Μάλιστα, ανέφερε ότι «η προσπάθεια που κάνετε και μ' αυτό το νομοσχέδιο είναι θετική στο επίπεδο των καλών προθέσεων, αλλά λειτουργεί, όπως είπαμε, αποσπασματικά και χωρίς αποτέλεσμα» (Πρακτικά της Βουλής, 2004, σελ. 2975-2976).

Στη νομοθετική εργασία του Ν. 3369/2005, αξιωματική αντιπολίτευση ήταν το ΠΑΣΟΚ. Σε αυτό το πλαίσιο, το ΠΑΣΟΚ συμφώνησε με τη ΝΔ στην ανάγκη ανάπτυξης μιας συνολικής στρατηγικής για τη ΔΒΜ, ικανής να επιφέρει τομές για την προσαρμογή της ΔΒΜ στα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα της εποχής. Η συστηματοποίηση της ΔΒΜ και η αποτελεσματικότερη διασύνδεση των δομών που επιχειρήθηκε έβρισκαν σύμφωνο το ΠΑΣΟΚ. Ωστόσο, η διαφωνία της αξιωματικής αντιπολίτευσης συνοψίστηκε στον αποσπασματικό τρόπο με τον οποίο δρομολογήθηκε το συγκεκριμένο νομοσχέδιο, μη λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9341).

Την περίοδο θέσπισης του Ν. 3879/2010, η ΝΔ ήταν αξιωματική αντιπολίτευση και συμφώνησε με το ΠΑΣΟΚ με την κατεύθυνση της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης. Παρ' όλα αυτά, την καταψήφισε διότι υποστήριξε την ύπαρξη ορισμένων ασαφειών στον τρόπο εφαρμογή της και στον τρόπο χρηματοδότησής της. Ωστόσο, ο εισηγητής της ΝΔ, Σάββας Αναστασιάδης, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι η αξιωματική αντιπολίτευση συμφωνούσε με την κατεύθυνση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ ως προς την αναγνώριση εναλλακτικών εκπαιδευτικών διαδρομών, την αποτελεσματικότερη σύνδεση της ΔΒΜ με την αγορά εργασίας, την προώθηση της διασφάλισης της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης, τη διασφάλιση της ποιότητας και την αποκέντρωση (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1289).

Η συναίνεση αναφορικά με την κατεύθυνση των πολιτικών για τη ΔΒΜ μεταξύ εθνικής κυβέρνησης και αξιωματικής αντιπολίτευσης άρχισε να φθίνει από την περίοδο που ο ΣΥΡΙΖΑ κατέλαβε τον ρόλο της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4115/2013, ο εισηγητής του ΣΥΡΙΖΑ, Αναστάσιος Κουράκης, εξέφρασε την ολική ρήξη με το συγκεκριμένο νομοσχέδιο, υποστηρίζοντας ότι αυτό προωθεί την εμπορευματοποίηση της εκπαίδευσης και την αποδυνάμωση του δημόσιου χαρακτήρα της, υπακούοντας στις μνημονιακές υποχρεώσεις της χώρας (Πρακτικά της Βουλής, 2013α, σελ. 6476-6477). Για τους ίδιους λόγους, η αξιωματική αντιπολίτευση του ΣΥΡΙΖΑ καταψήφισε και τον Ν. 4186/2013 (Πρακτικά της Βουλής, 2013δ, σελ. 1176).

Μολονότι καταδείχθηκε ότι οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ συμφωνούσαν ως προς το περιεχόμενο των πολιτικών για τη ΣΕΚ που χαράχθηκαν κατά την περίοδο 2000-2010, η καταψήφιση των νομοθετικών παρεμβάσεων από την εκάστοτε αξιωματική αντιπολίτευση χρησιμοποίησε ως επιχείρημα την έλλειψη μελέτης του οικονομικού

και κοινωνικού πλαισίου της χώρας κατά τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΣΕΚ. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3144/2003, ο αγορητής της αξιωματικής αντιπολίτευσης (ΝΔ) Αθανάσιος Μπούρας στάθηκε στο γεγονός ότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ δεν έλαβε υπόψη κατά την ανάπτυξη του συγκεκριμένου νομοσχεδίου τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας (Πρακτικά της Βουλής, 2003β, σελ. 3888).

Η ΝΔ στάθηκε εναντίον και του Ν. 3191/2003, διότι ο εισηγητής της πλειοψηφίας, βουλευτής Αθανάσιος Μπούρας, υποστήριξε ότι η μεταρρύθμιση αυτή δεν έλαβε υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανεργίας και της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα (Πρακτικά της Βουλής, 2003α). Επιπλέον, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3227/2004, ο εισηγητής της ΝΔ, Σπυρίδων Σπύρου, κατηγόρησε το ΠΑΣΟΚ ότι δεν μελέτησε σε βάθος τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανεργίας στην Ελλάδα και προώθησε αποσπασματικές και πρόχειρες πολιτικές. Μάλιστα, κατηγόρησε την κυβέρνηση για έλλειψη πολιτικής βούλησης, η οποία νομοθέτησε μονάχα για την άντληση κοινοτικών πόρων (Πρακτικά της Βουλής, 2004, σελ. 2975).

Για τον ίδιο λόγο, από τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης, το ΠΑΣΟΚ καταψήφισε τον Ν. 3369/2005. Πιο συγκεκριμένα, ο εισηγητής του ΠΑΣΟΚ, Βασίλειος Έξαρχος, ανέφερε τα εξής:

ένα σχέδιο νόμου, λοιπόν, που θα έπρεπε να αξιολογήσει με υπευθυνότητα και αξιοπιστία την υπάρχουσα κατάσταση στη χώρας μας, να αξιοποιήσει πλήρως το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο και στη συνέχεια, ύστερα από εξαντλητικό ανοιχτό διάλογο επί της ουσίας, να προχωρήσει σε ρυθμίσεις. [...] Κάτι τέτοιο δεν έγινε από την πλευρά της Κυβέρνησης (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9341).

Μάλιστα, η βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Ευαγγελία Σχοιναράκη-Ηλιάκη κατηγόρησε την κυβέρνηση της ΝΔ ότι:

κάνει τελικά τα απολύτως απαραίτητα, για να ανταποκριθεί στις μίνιμουμ υποχρεώσεις και στο πλαίσιο των δεσμεύσεών της απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Δεν κάνει το βήμα μπροστά. Δεν μπορεί να μας πείσει ότι κάνει δυναμικές πολιτικές σε ό,τι αφορά τη διά βίου μάθηση (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9348).

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010, η ΝΔ επιχειρηματολόγησε για την αδυναμία της κυβέρνησης να αφογκραστεί τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούσαν στο οικονομικό και κοινωνικό συγκείμενο εξαιτίας και της οικονομικής κρίσης. Χαρακτηριστική ήταν η αναφορά του βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Κόλλια, ο οποίος ανέφερε τα εξής:

θέλω να μας απαντήσουν οι εκπρόσωποι της Κυβέρνησης σε ποιες δουλειές θα στείλετε τους νέους μας όταν η Κυβέρνησή σας θα έχει πετύχει τον στόχο του 20% στην ανεργία; Πώς θα επιλέξουν σε ποιον τομέα θα καταρτιστούν; Πού θα εξειδικευτούν; Ποια δεξιότητα θα καλλιεργήσουν, όταν δεν θα υπάρχει ούτε ένας βιώσιμος κλάδος στην οικονομία; (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1298-1299).

Παρά την κριτική, όμως, από την εκάστοτε αξιωματική αντιπολίτευση, παρατηρείται εντέλει μια συμφωνία με τις πολιτικές που χαράχθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, ο βουλευτής της ΝΔ Ιωάννης Μπουγάς, παρά το γεγονός ότι υποστήριξε ότι οι πολιτικές για τη ΔΒΜ που δρομολογήθηκαν από το ΠΑΣΟΚ τα προηγούμενα χρόνια δεν επέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα και δρομολογήθηκαν για την τυπική ανταπόκριση στα κελεύσματα της ΕΕ, τόνισε τα εξής: «για να είμαστε δίκαιοι, δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει τις προσπάθειες που έγιναν κατά το παρελθόν με σκοπό την παροχή δεξιοτήτων και γνώσεων σε όλους τους πολίτες όλων των ηλικιών. Χάρη και στις προσπάθειες αυτές συνειδητοποιήσαν οι συμπολίτες μας την ανάγκη της διά βίου μάθησης» (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9364).

Ταυτόχρονα, η τότε Υπουργός Παιδείας, Μαριέττα Γιαννάκου, χαιρέτισε τη λειτουργία του ΕΣΣΕΕΚΑ, η οποία δρομολογήθηκε με τον Ν. 3369/2005, παρά το γεγονός ότι η παράταξή της καταψήφισε τη δημιουργία του το 2003. Ωστόσο, αυτή η ανακολουθία εντοπίστηκε και στον λόγο πολιτικής του ΠΑΣΟΚ. Το ΠΑΣΟΚ, το οποίο είχε καταψηφίσει τον Ν. 3369/2005, αναγνώρισε κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010 τη σημασία του στην ανάπτυξη της ΔΒΜ στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, Συμεών Κεδίκογλου, τόνισε στην ομιλία του ότι:

αν και η θεσμική ιστορία της διά βίου μάθησης στη χώρα δεν είναι μεγάλη, υπάρχουν τρεις νόμοι και ένα προεδρικό διάταγμα, καθώς και μια τεράστια προσπάθεια από το ΠΑΣΟΚ από το 2001 έως το 2004, το παρόν νομοσχέδιο έρχεται να αξιοποιήσει την εμπειρία του παρελθόντος, έρχεται να συμπληρώσει τα προηγούμενα νομοθετήματα και να επικαιροποιήσει, παρά τα όποια θετικά βήματα έγιναν –και το αναγνωρίζουμε– και με τον νόμο του 2005 επί της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1286).

Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν την ύπαρξη μιας σημαντικής ασυνέχειας και ασυνέπειας στον λόγο πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων αναφορικά με τις πολιτικές για τη ΔΒΜ που ψηφίστηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2010. Πέρα από αυτή την ασυνέχεια, τα δύο κόμματα υποστήριξαν ότι οι πολιτικές τους αντικατόπτριζαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Μάλιστα, οι όποιες αναφορές περί υιοθέτησης και δανεισμού πολιτικών ΔΒΜ από διαφορετικά πλαίσια δεν

συνοδεύονταν από ρητές αναφορές για τον έλεγχο της συμβατότητας αυτών των πολιτικών στο ελληνικό κοινωνικό συγκείμενο.

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2956/2001, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ αναφέρθηκε στο γεγονός ότι λήφθηκε σοβαρά υπόψη το κοινωνικό και οικονομικό συγκείμενο της χώρας κατά τη χάραξη της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης. Ειδικότερα, ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Χρήστος Σμυρλής-Λιακατάς έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στον κοινωνικό διάλογο που προηγήθηκε της θέσπισης του συγκεκριμένου νομοσχεδίου (Πρακτικά της Βουλής, 2001), ενώ ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Ιωάννης Βαθειάς ανέφερε ότι τη χάραξη της συγκεκριμένης πολιτικής συνόδευσε η μελέτη των προβλημάτων της ελληνικής αγοράς εργασίας, θέτοντας συγκεκριμένους κανόνες για την αντιμετώπισή τους (Πρακτικά της Βουλής, 2001, σελ. 399).

Παράλληλα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3144/2003, ο Υπουργός Εργασίας, Δημήτριος Ρέππας, έκανε ιδιαίτερη μνεία στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, τα οποία λήφθηκαν υπόψη κατά την προώθηση της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης. Πιο συγκεκριμένα, ο Υπουργός αναφέρθηκε στις αρχές και στις παραδόσεις της ελληνικής κοινωνίας, στον πληθωρισμό που έπληττε την ελληνική οικονομία και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας (Πρακτικά της Βουλής, 2003β, σελ. 3900-3902).

Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ευαγγελίστηκε ότι έλαβε σοβαρά υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης και κατάρτισης κατά τη χάραξη του Ν. 3191/2003. Έτσι, λοιπόν, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, Νικόλαος Σαλαγιάννης, υποστήριξε τα παρακάτω:

η εμπειρία απέδειξε ότι υπάρχουν ελλείψεις και αδυναμίες και κενά και ασυμβατότητες και υπερκαλύψεις και έλλειψη συντονισμού σ' έναν βαθμό. Αυτή ακριβώς την αδυναμία έρχεται να καλύψει το νέο σύστημα που εισάγουμε και συγκροτούμε. Κυρίως, όμως, διαπιστώθηκε από την εμπειρία και από τη λειτουργία και από την καθημερινή ζωή η αδυναμία να αντιστοιχηθεί στον βαθμό που θέλαμε η εκπαίδευση, η κατάρτιση, η απόκτηση εξειδικεύσεων και γνώσεων, η εμπειρία που χρειάζεται με αυτό που ζητά η αγορά εργασίας (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 207).

Η μελέτη της ελληνικής πραγματικότητας διαδραμάτισε σε ρητορικό επίπεδο σημαντικό ρόλο και κατά τη θέσπιση του Ν. 3227/2004. Πιο συγκεκριμένα, ο Υπουργός Εργασίας, Δημήτριος Ρέππας, υποστήριξε ότι κατά τη χάραξη της συγκεκριμένης μεταρρυθμιστικής παρέμβασης η ελληνική κυβέρνηση μελέτησε ενδελεχώς τις ιδιαιτερότητες της ανεργίας και της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα (Πρακτικά της Βουλής, 2004, σελ. 2976).

Η κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα υποστηρίχθηκε από τη ΝΔ ότι λήφθηκε υπόψη και κατά τη θέσπιση του Ν. 3369/2005, καθώς η εισηγήτρια της πλειοψηφίας, βουλευτής Χριστιάνα Καλογήρου, εστίασε στο γεγονός ότι η κυβέρνηση της ΝΔ νομοθέτησε αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στον κοινωνικό διάλογο. Ειδικότερα, τόνισε ότι

«είναι ένα νομοσχέδιο που είναι προϊόν διαλόγου και αποδεικνύει έμπρακτα ότι η διά βίου μάθηση, ως θεσμός, ξεκινά από την κοινωνία για να καταλήξει ξανά στην κοινωνία» (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9339).

Ταυτόχρονα, η βουλευτής της ΝΔ Ελευθερία Μπερνιδάκη-Άλντους υπογράμμισε ότι η συγκεκριμένη νομοθετική παρέμβαση εστίασε στις ιδιαιτερότητες του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο, αναφέρθηκε στα ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στη ΔΒΜ, στην ελλιπή κουλτούρα ΔΒΜ, στα υψηλά επίπεδα αναλφαριθμητισμού, στα προβλήματα συντονισμού και στην αναποτελεσματική σύνδεση της εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας. Τα ζητήματα αυτά φιλοδοξούσε να αντιμετωπίσει ο Ν. 3369/2005 (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9346).

Η κυβέρνηση της ΝΔ υποστήριξε ότι το ελληνικό οικονομικό και κοινωνικό συγκείμενο λήφθηκε σοβαρά υπόψη και κατά τη δρομολόγηση του ΕΠΜ 2005-2008. Πιο συγκεκριμένα, η απασχόληση και η κατάρτιση αποτέλεσαν προτεραιότητες και για αυτόν τον λόγο τα μέτρα που προωθήθηκαν ήταν αποτέλεσμα ευρύτερου κοινωνικού διαλόγου και μελέτης και έρευνας γύρω από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας και του συστήματος κοινωνικής προστασίας (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2005). Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας αποτέλεσαν προτεραιότητα και του ΕΣΔΕν 2005-2006, το οποίο εστίασε στην καταγραφή και αξιολόγηση των διαδικασιών που ενισχύουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, επιδιώκοντας την αντιμετώπισή τους (ΥΠΙΑΚΠ, 2005, σελ. 40).

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010, η ελληνική κυβέρνηση σε επίπεδο ρητορικής έλαβε υπόψη το πλαίσιο υλοποίησης της εν λόγω νομοθετικής παρέμβασης. Ειδικότερα, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, Συμεών Κεδίκογλου, υπογράμμισε τα εξής:

γνωρίζουμε καλά τι κατάσταση επικρατεί σήμερα, τι κατάσταση επικρατούσε μέχρι σήμερα. Ελάχιστη ή μηδαμινή είναι η σχέση των περισσότερων προγραμμάτων με τις εκπαιδευτικές ανάγκες των πολιτών και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, σε εθνικό επίπεδο, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, τα προσόντα που αποκτά κάποιος δεν πιστοποιούνται και έτσι δεν συνδέονται και δεν βοηθούν στην επαγγελματική του ανέλιξη (Πρακτικά της Βουλής, 2010α, σελ. 1286).

Με τον Ν. 3879/2010, θεσπίστηκε το Εθνικό Πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης. Όπως υποστηρίχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, οι δράσεις του συγκεκριμένου προγράμματος προσδιορίστηκαν «μετά από ενδελεχή επισκόπηση αφενός των κατευθύνσεων, των εξελίξεων και των τάσεων που εμφανίζονται στον τομέα της Διά Βίου Μάθησης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και αφετέρου των μεγάλων προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία και κοινωνία» (ΥΠΔΒΜΘ, 2010, σελ. 21).

Επιπλέον, η τότε Υπουργός Παιδείας, Άννα Διαμαντοπούλου, προλογίζοντας το Εθνικό Πλαίσιο για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στη Διά Βίου Μάθηση, εστίασε στο

γεγονός ότι το Πλαίσιο αναπτύχθηκε με τέτοιον τρόπο, ώστε να ανταποκρίνεται στις πραγματικές οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες της χώρας (ΥΠΔΒΜΘ, 2011, σελ. 5).

Στο Εθνικό Πρόγραμμα για τη Διά Βίου Μάθηση 2013-2015, η Γενική Γραμματέας Διά Βίου Μάθησης, Ελένη Καραντζόλα, υπογράμμισε ότι, παρά τα ευρωπαϊκά κριτήρια αναφοράς, η ελληνική πολιτική στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στις δικές της προτεραιότητες. Για τον λόγο αυτόν υποστήριξε ότι: «στο Εθνικό Πρόγραμμα, όλα τα σημεία αναφοράς [benchmarks] που έχουν τεθεί για την εκπαίδευση και την κατάρτιση αναπλαισιώνονται με βάση τη στρατηγική Διά Βίου Μάθησης» (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013β, σελ. 9).

Επιπλέον, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα αναφέρθηκαν και κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4115/2013. Πιο συγκεκριμένα, ο τότε Υπουργός Παιδείας, Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, υποστήριξε ότι: «στις προγραμματικές δηλώσεις αυτής της κυβέρνησης πρώτοι εμείς αποτυπώσαμε τα χρόνια προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτά τα προβλήματα δεν είναι σημερινά, δεν είναι αποτέλεσμα μίας, δύο ή τριών κυβερνήσεων. Είναι στρεβλώσεις, παθογένειες και αδυναμίες που σωρευτήκαν σε βάθος δεκαετίας» (Πρακτικά της Βουλής, 2013β, σελ. 6577).

Στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης αναφέρθηκε ενδελεχώς κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4186/2013 ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Συμεών Κεδίκογλου, ο οποίος εστίασε στο γεγονός ότι τη συγκεκριμένη μεταρρύθμιση χαρακτήριζε ένας ευρύς κοινωνικός διάλογος, στον οποίο εισακούστηκαν όλες οι απόψεις αναφορικά με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ειδικότερα, υπογράμμισε ότι:

οι προτεινόμενες αλλαγές είναι προϊόν εθνικού διαλόγου, κοινωνικής συναίνεσης πολλών φορέων, αλλά και πολιτικής συναίνεσης. Στηρίζεται κατά βάση στο πόρισμα της επιτροπής του εθνικού διαλόγου για την παιδεία. Είναι μια προσπάθεια που έχει ξεκινήσει εδώ και πέντε χρόνια περίπου. Είναι ίσως από τα ελάχιστα νομοσχέδια που φτάνει στη Βουλή τις τελευταίες δεκαετίες μετά από τόσο εκτενή και ευρεία διαβούλευση (Πρακτικά της Βουλής, 2013γ, σελ. 1256).

Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις υποστήριξαν ότι οι μεταρρυθμίσεις που δρομολόγησαν για τη ΣΕΚ αντικατόπριζαν το κοινωνικό και οικονομικό συγκείμενο της Ελλάδας. Παρ' όλα αυτά, η εκάστοτε αξιωματική αντιπολίτευση φρόντισε να αναδείξει ότι οι μεταρρυθμίσεις αυτές αντικατόπριζαν μόνο την τυπική ανταπόκριση στα κελύσματα της ΕΕ. Ωστόσο, το επιχείρημα της ενδελεχούς αξιολόγησης του ελληνικού κοινωνικού συγκειμένου κατά τη χάραξη πολιτικής για τη ΣΕΚ έρχεται σε σύγκρουση με τις παρακάτω αναφορές που εντοπίζονται στον επίσημο γραπτό και προφορικό λόγο των ελληνικών κυβερνήσεων κατά τη δεκαετία του 2000.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2874/2000, ο βουλευτής της ΝΔ Ελευθέριος Παπανικολάου τόνισε ότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ δεν έλαβε υπόψη τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Μάλιστα, αναφέρθηκε στα τρισεκατομμύρια δραχμές του Β' ΚΠΣ, τα οποία δεν είχαν αποτέλεσμα για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης και κατάρτισης του εργατικού δυναμικού διότι η κυβέρνηση επιδίωξε την τυπική ανταπόκριση στις επιταγές της ΕΕ. Για αυτόν τον λόγο, η ελληνική κυβέρνηση απέτυχε στους στόχους που είχε θέσει το ΕΣΔΑ του 2000 (Πρακτικά της Βουλής, 2000α, σελ. 2719-2720).

Ωστόσο, κριτική άσκησαν και μερικοί βουλευτές του ΠΑΣΟΚ. Πιο συγκεκριμένα, ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Γεώργιος Δασκαλάκης υποστήριξε για τη συγκεκριμένη μεταρρύθμιση τα εξής:

είναι μία ξεκομμένη αντιμετώπιση, χωρίς να έχουμε γνώση ποια πολιτική εφαρμόζουμε στην ανάπτυξη του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, ποιο είναι το μέλλον της κοινωνικής ασφάλισης, ποια είναι τα ζητήματα που είναι προϋπόθεση για να πάμε σε μια ολοκληρωμένη πολιτική απασχόλησης. Ποιος είναι, λοιπόν, ο πυρήνας της σκέψης για τις επιλογές μας όσον αφορά τα εργασιακά; Η προσαρμογή με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Φθάνει αυτό; (Πρακτικά της Βουλής, 2000α, σελ. 2724).

Επιπλέον, ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Αλέξανδρος Χρυσανθακόπουλος κατέθεσε τις ενστάσεις του αναφορικά με το συγκεκριμένο νομοσχέδιο, υποστηρίζοντας τα εξής:

έχουμε να αντιμετωπίσουμε το θέμα της εργασίας και μιλάμε για απασχόληση τη στιγμή που η χώρα μας είναι εκτός του κεντρικού πεδίου εξελίξεων γιατί απλά προσαρμόζεται. Δεν έχουμε πρωτοβουλία των κινήσεων, εφαρμόζουμε κάποια ευρωπαϊκά προγράμματα και αναγκαστήκαμε να φτιάξουμε εταιρίες παροχής υπηρεσιών, που παρακρατούν το 70% του κόστους για να αποδώσουν το 30% στους ανέργους. Αυτή είναι η αλήθεια αμφιβόλου αποτελέσματος και όχι ουσιαστικής προσαρμογής στις πραγματικές δικές μας ανάγκες (Πρακτικά της Βουλής, 2000α, σελ. 2722).

Ταυτόχρονα, την αμφιβολία για την επίτευξη της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης εξέφρασε και ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Παναγιώτης Κουρουμπλής, ο οποίος εστίασε στην απαιτούμενη παρέμβαση στον χώρο της εκπαίδευσης και κατάρτισης και της αποτελεσματικότερης σύνδεσης της ΣΕΚ με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Σε αυτή την κατεύθυνση δήλωσε ότι ευελπιστεί η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση να ανταποκριθεί στη σύνδεση κατάρτισης και απασχόλησης (Πρακτικά της Βουλής, 2000α, σελ. 2719).

Στη διάρκεια της νομοθετικής εργασίας του Ν. 2956/2001, ο εισηγητής της ΝΔ, Γεράσιμος Γιακουμάτος, τόνισε ότι η αναδιοργάνωση του ΟΑΕΔ αποτέλεσε μια τυπική

ανταπόκριση της ελληνικής κυβέρνησης στις επιταγές της ΕΕ, δίχως την ανάλυση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ελληνικής αγοράς εργασίας. Ειδικότερα, υποστήριξε ότι «η βιασύνη να καταθέσει η Κυβέρνηση αυτό το νομοσχέδιο χωρίς τη συμφωνία των κοινωνικών εταίρων και χωρίς κοινωνικό διάλογο ενισχύει την άποψη ότι προσπαθεί να ικανοποιήσει αυτό που ζητάει η Ευρωπαϊκή Ένωση, χωρίς όμως αυτή να επιβάλλει τέτοιου είδους αλλαγές» (Βουλή των Ελλήνων, 2001γ, σελ. 4).

Η ΝΔ εξέφρασε την πεποίθηση ότι η πολιτική της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ αποσκοπούσε στην τυπική ανταπόκριση στα κελεύσματα της ΕΕ και κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003. Αρχικά, ο εισηγητής της ΝΔ, Αθανάσιος Μπούρας, κατά τη νομοθετική εργασία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου υποστήριξε ότι η ίδρυση του ΕΣΣΕΕΚΑ αποτέλεσε μία αναγκαιότητα, η οποία εκ των προτέρων δρομολογήθηκε από την ΕΕ και δεν ήταν επίτευγμα της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 208).

Μάλιστα, ο βουλευτής της ΝΔ Σπυρίδων Σπύρου εξέφρασε τα παρακάτω:

το νομοσχέδιο έγινε για να καλύψει αυτό το ευρωπαϊκό κενό ότι κάνει κάτι η Κυβέρνηση. Το πρόβλημα της ανεργίας δεν το αντιμετωπίζετε, γιατί έχετε μία διαφορετική φιλοσοφία που κάνει κάποιους να ροκανίζουν τον πλούτο και τους πόρους του κράτους και κάποιοι πλούσιοι να γίνονται πλουσιότεροι και οι πολίτες σήμερα και ιδιαίτερα οι νέοι να μη βρίσκουν εργασία γιατί τα προσόντα τους είναι μειωμένα αλλά και γιατί υπάρχει αποθάρρυνση στην αγορά εργασίας (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 221).

Ωστόσο, από τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης, και το ΠΑΣΟΚ εξέφραζε την πεποίθηση ότι η κυβέρνηση της ΝΔ δεν έλαβε υπόψη το πλαίσιο υλοποίησης της πολιτικής και επίσης ότι αποσκοπούσε στην τυπική ανταπόκριση στα κελεύσματα της ΕΕ. Ειδικότερα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3369/2005, ο εισηγητής του ΠΑΣΟΚ, Βασίλειος Έξαρχος, ανέφερε τα παρακάτω:

ένα σχέδιο νόμου, λοιπόν, που θα ήθελα να αντιμετωπίσει τα θέματα της διά βίου μάθησης, αν ήθελε να κάνει τομές, όπως απαιτούνται, στα πλαίσια των παγκόσμιων εξελίξεων και των εξελίξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα έπρεπε να αξιολογήσει με υπευθυνότητα και αξιοπιστία την υπάρχουσα κατάσταση στη χώρα μας, να αξιοποιήσει πλήρως το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο και στη συνέχεια, ύστερα από έναν εξαντλητικό διάλογο επί της ουσίας, να προχωρήσει σε ρυθμίσεις, που θα προωθήσουν πιο αποτελεσματικά τη σύνδεση της διά βίου μάθησης με την αγορά εργασίας και τις ανάγκες της κοινωνίας, να προχωρήσει καλύτερα στον συντονισμό των πολιτικών διά βίου μάθησης, τη μεγαλύτερη διαφάνεια, τον εξορθολογισμό και την αύξηση των διατιθεμένων πόρων, την απλοποίηση των διαδικασιών, τη μείωση της γραφειοκρατίας, και

κυρίως τη διάχυση της γνώσης και τις ίσες ευκαιρίες σε ό,τι αφορά στην πρόσβαση στη γνώση. Κάτι τέτοιο δεν έγινε από την πλευρά της Κυβέρνησης. Δεν έγινε για παράδειγμα μια εκτίμηση πώς λειτουργεί το υπάρχον σύστημα, πώς λειτούργησαν όλα τα προηγούμενα χρόνια τα προγράμματα που έγιναν (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9341).

Την τυπική ανταπόκριση στα κελεύσματα της ΕΕ εκ μέρους της κυβέρνησης της ΝΔ υποστήριξε και η βουλευτής Ευαγγελία Σχοιναράκη-Ηλιάκη, η οποία τόνισε ότι:

η Κυβέρνηση κάνει τελικά τα απολύτως απαραίτητα για να ανταποκριθεί στις μίνιμουμ υποχρεώσεις και στο πλαίσιο των δεσμεύσεων της απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Δεν κάνει δυνατά το βήμα μπροστά, δεν μπορεί να μας πείσει ότι κάνει δυναμικές πολιτικές σε ό,τι αφορά τη διά βίου μάθηση (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9348).

Σε ό,τι είχε να κάνει με τον Ν. 3879/2010, εντοπίστηκε μια συμφωνία μεταξύ της κυβέρνησης και της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Πιο συγκεκριμένα, ο εισηγητής της Νέας Δημοκρατίας εξέφρασε την παρακάτω θέση της παράταξής του:

ο νόμος αυτός έχει την ιδιαίτερη σημασία του και το κύρος του γι' αυτό και είπαμε ότι επί της αρχής είμαστε σύμφωνοι. Η γνώση είναι διαχρονική δύναμη και όπλο και δεν διαφωνεί κανείς σ' αυτό. Απλώς εντοπίζω τις υπερβολές και νομίζω ότι κανείς δεν διαφωνεί σ' αυτό. Προσπαθήσαμε σ' αυτή την αίθουσα αυτές τις δύο μέρες να βοηθήσουμε και να κάνουμε όλοι μαζί τον νόμο αυτόν πιο λειτουργικό και πιο αποτελεσματικό (Πρακτικά της Βουλής, 2000β, σελ. 1366).

Η θέσπιση του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, όπως υποστηρίχθηκε από τον εισηγητή της πλειοψηφίας, βουλευτή Συμεών Κεδίκογλου, είχε ως βασικό λόγο τη θέσπιση του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1289). Το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων, όπως υπογραμμίστηκε από τον εισηγητή της ΝΔ, αποτέλεσε μια «επιταγή των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κοινή πολιτική πάνω στο συγκεκριμένο θέμα από το 2012» (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1289). Η θέσπιση του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων, πέρα από το γεγονός ότι αποτέλεσε επιταγή της ΕΕ, δεν συνοδεύτηκε στον λόγο πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης από ενδελεχή έλεγχο της αποτελεσματικότητάς του στην ελληνική πραγματικότητα, καθώς, όπως έχει ήδη αναδειχθεί, η πιστοποίηση προσόντων προέρχεται από διαφορετικά εκπαιδευτικά και οικονομικά πλαίσια (αγγλοσαξονικό μοντέλο) και αποτελεί μια μεταφορά πολιτικής.

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4115/2013, ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν η αξιωματική αντιπολίτευση της συγκυβέρνησης ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΔΗΜΑΡ. Ο ΣΥΡΙΖΑ υποστήριξε ότι η συγκυβέρνηση άσκησε πολιτική για τη ΔΒΜ, η οποία δεν ανταποκρίθηκε στα

χαρακτηριστικά και στις ανάγκες της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, ενώ εξυπηρέτησε τις επιταγές του μνημονίου. Χαρακτηριστικά, ο βουλευτής του ΣΥΡΙΖΑ Γεώργιος Πάντζας υποστήριξε ότι η ίδρυση του ΙΝΕΔΙΒΙΜ και του ΕΟΠΠΕΠ ύστερα από συγχώνευση άλλων φορέων εξυπηρέτησε μονάχα νεοφιλελεύθερες σκοπιμότητες και τις μνημονιακές επιταγές (Πρακτικά της Βουλής, 2013α). Ο ΣΥΡΙΖΑ κατηγόρησε τη συγκυβέρνηση και κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4185/2013 για τη μη ανταπόκριση των πολιτικών για τη ΣΕΚ στις ανάγκες και στις ιδιαιτερότητες της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ομιλία του βουλευτή Δημήτριου Γακή, ο οποίος αναφέρθηκε στο γεγονός ότι η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση ικανοποίησε μονάχα τις μνημονιακές δεσμεύσεις της συγκυβέρνησης (Πρακτικά της Βουλής, 2013γ, σελ. 1248).

Πέρα από την κριτική της αντιπολίτευσης, και οι ίδιες οι ελληνικές κυβερνήσεις σε ορισμένες περιπτώσεις παραδέχονταν τις αστοχίες του. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3191/2003, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, Νικόλαος Σαλαγιάννης, υποστήριξε ότι:

έτσι ο μεγάλος μας στόχος να βοηθήσουμε και στη μείωση της ανεργίας και στην αύξηση της απασχόλησης και να δημιουργήσουμε πολίτες ικανούς να κινούνται με αυτοπεποίθηση στην αγορά εργασίας, αυτός ο μεγάλος μας σκοπός έχει αδυναμίες. Γι' αυτό καταλήξαμε σε αυτό το νομοσχέδιο που συζητάμε σήμερα (Πρακτικά της Βουλής, 2003α, σελ. 207).

Επιπλέον, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3369/2005, ο εισηγητής του ΠΑΣΟΚ, Βασίλειος Έξαρχος, στάθηκε στην αναποτελεσματικότητα των πολιτικών που θεσπίστηκαν τα προηγούμενα χρόνια για την ανάπτυξη της ΔΒΜ και κατ' επέκταση τη ΣΕΚ. Ειδικότερα, υποστήριξε τα εξής:

στη χώρα μας δεν έχουμε έλλειψη προγραμμάτων. Όμως, υπάρχει μία πληθώρα φορέων που καταρτίζουν ανθρώπους. Και είναι αλήθεια –και πρέπει να το πούμε με ευθύτητα και ειλικρίνεια– ότι, παρά το γεγονός ότι υλοποιούνται διάφορα προγράμματα από διάφορους φορείς, δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας, διότι η επένδυση στη γνώση και στον άνθρωπο είναι πρώτη προτεραιότητα για τη χώρα και οι αλλαγές που γίνονται κάθε μέρα σ' αυτόν τον τομέα είναι ραγδαίες. Επίσης, είναι αλήθεια ότι αυτά τα προγράμματα δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν με πληρότητα στις ανάγκες μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για την περιφερειακή ανάπτυξη στη χώρα. Έτσι, προκύπτει από τα στοιχεία ότι, παρά το γεγονός ότι έγιναν αρκετά προγράμματα, υπολειπόμαστε αρκετά σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ό,τι αφορά την υλοποίηση προγραμμάτων (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9341).

Ο εισηγητής της πλειοψηφίας του ΠΑΣΟΚ, Συμεών Κεδίκογλου, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010 αναφέρθηκε στα προβλήματα της ΔΒΜ στην Ελλάδα, τα οποία δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν οι εθνικές κυβερνήσεις, συμπεριλαμβανόμενης της παράταξής του. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε τα παρακάτω:

γνωρίζουμε καλά τι κατάσταση επικρατεί σήμερα, τι κατάσταση επικρατούσε μέχρι σήμερα. Ελάχιστη ή μηδαμινή είναι η σχέση των περισσότερων προγραμμάτων με τις πραγματικές εκπαιδευτικές ανάγκες των πολιτών και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας σε εθνικό, περιφερειακό, αλλά και τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, τα προσόντα που αποκτά κάποιος δεν πιστοποιούνται και έτσι δεν συνδέονται και δεν βοηθούν στην επαγγελματική του ανέλιξη. Την ίδια στιγμή, για παράδειγμα, ο Οργανισμός που υπήρχε, ο ΟΕΕΚ, πιστοποιούσε τόσο τα προγράμματα, τους εκπαιδευτές, δηλαδή τις εισροές του συστήματος, όσο και τα προσόντα τις εκροές, γεγονός που καταδεικνύει από μόνο του τις στρεβλώσεις του συστήματος (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1286).

Ταυτόχρονα, και ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Μιχαήλ Τζελέπης εστίασε στην αναποτελεσματικότητα των ελληνικών πολιτικών για τη ΔΒΜ, καθώς αναφέρθηκε στα εξής:

είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η ελληνική πραγματικότητα ήταν ταυτισμένη με πλήθος προβλημάτων, όπως η έλλειψη συνολικής στρατηγικής, η αδυναμία σύνδεσης της κατάρτισης με το εκπαιδευτικό σύστημα και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, η χαμηλή ποιότητα και αποτελεσματικότητα και οι συνολικά υποβαθμισμένες παρεχόμενες υπηρεσίες. Επομένως, η δημιουργία ενός ελκυστικού και αποτελεσματικού συστήματος διά βίου μάθησης, αποκτά ιδιαίτερες διαστάσεις πολιτικής και κοινωνικής αναγκαιότητας (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1320).

Στην περιορισμένη ανάπτυξη της ΔΒΜ αναφέρθηκε και ο βουλευτής της ΝΔ Χρήστος Σταϊκούρας, ο οποίος εστίασε στα επιτεύγματα αλλά και στις αστοχίες της παράταξης της Νέας Δημοκρατίας κατά την περίοδο 2004-2009. Πιο συγκεκριμένα, υπογράμμισε ότι:

είναι αλήθεια ότι παρά τα πολύ σημαντικά βήματα που έγιναν επί των κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας, όπως είναι η κάλυψη σε σημαντικό βαθμό του θεσμικού, του δομικού, του λειτουργικού, του χρηματοδοτικού ελλείμματος, η χώρα μας και στον τομέα της διά βίου μάθησης, δυστυχώς, υπολείπεται. Αν και πάσαμε να είμαστε ουραγοί μεταξύ των εταίρων μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εξακολουθούμε ως χώρα να έχουμε ακόμα χαμηλές επιδόσεις και να είμαστε σε απόσταση από τον στόχο που έχει τεθεί στη Λισαβόνα (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1302).

Ταυτόχρονα, η βουλευτής της ΝΔ Ελίζα Βόζενμπερκ αναφέρθηκε στα επιτεύγματα της κυβέρνησης την περίοδο 2004-2009 αλλά και στο γεγονός ότι η παράταξή της δεν κατάφερε να αυξήσει τα ποσοστά συμμετοχής στη ΔΒΜ σύμφωνα με τους προκαθορισμένους ευρωπαϊκούς στόχους. Έτσι, λοιπόν, ανέφερε στην ομιλία της τα εξής:

δεν ήταν δυνατόν η Νέα Δημοκρατία να καταψηφίσει εκτός πλαισίου αρχών ένα σχέδιο νόμου –το οποίο έρχεται ως συνέχιση μιας πολύ σημαντικής νομοθετικής εργασίας που είχε κάνει κατά την πενταετία που πέρασε– όταν με συγκεκριμένα επτά νομοθετήματα –ένα κεντρικό και έξι επικουρικά– θεσμοθέτησε περίπου πενήντα οκτώ κέντρα εκπαίδευσης, πενήντα οκτώ σχολεία ενηλίκων και πενήντα επτά κέντρα μάθησης από απόσταση και –σύμφωνα με τα στοιχεία που έχω–, ενώ ιδρύθηκαν και πεντακόσια είκοσι εννιά εργαστήρια επιμόρφωσης. Σε κάθε περίπτωση, αυτά τα χρόνια υπήρξε ένα εκατομμύριο συμπολιτών μας που δέχθηκε τις υπηρεσίες τους από τα εργαστήρια επιμόρφωσης. Άρα, αυτός ο θεσμός λειτούργησε και μπορέσαμε να ανταποκριθούμε σε έναν δείκτη της τάξης του 5%. Το ποσοστό δεν είναι 3%, διότι υπήρχε ένα επικαιροποιημένο ερωτηματολόγιο από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Βεβαίως, αυτό στο οποίο ελπίζαμε ήταν το σχέδιο νόμου που φέρνεται προς ψήφιση να προοιωνίζεται τον δείκτη που απαιτεί η Ευρωπαϊκή Ένωση για το 2020, που πρέπει να αγγίζει το 15% (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1316).

Στο ίδιο μήκος κύματος, ο βουλευτής της ΝΔ Κωνσταντίνος Μουσουρούλης αναφέρθηκε στα περιορισμένα επιτεύγματα των εθνικών κυβερνήσεων για την ανάπτυξη της ΔΒΜ. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι:

ως προς τη συμμετοχή ενηλίκων, αλλά και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στη διά βίου μάθηση –μαζί, νομίζω, με την Πορτογαλία και μία ακόμη χώρα που μου διαφεύγει– σημαίνει ότι κάτι δεν γίνεται καλά. Κάτι λείπει. Μήπως είναι η αδυναμία στρατηγικής; Μήπως είναι η αδυναμία προσδιορισμού των πραγματικών αναγκών κατάρτισης; Μήπως είναι η αδυναμία συντονισμού ή η ανεπάρκεια των φορέων που εμπλέκονται; Ή μήπως, τέλος, είναι η αδυναμία σχεδιασμού και εφαρμογής προγραμμάτων; Θα μπορούσα και εγώ, κυρία Διαμαντοπούλου, όπως και εσείς, να μιλώ ώρες για όλα αυτά και μάλιστα να τα τεκμηριώσω, δίνοντάς σας την ενδιάμεση αξιολόγηση του Γ' Κοινωνικού Πλαισίου Στήριξης, την οποία είχα την τιμή να παραλάβω το 2005, ως Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Οικονομίας, για να δείτε τι απ' όλα αυτά φτάνει και ενδεχομένως να επιμερίσουμε και ευθύνες (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1317).

Στο Σχέδιο Εθνικού Προγράμματος για τη Διά Βίου Μάθηση, η ελληνική κυβέρνηση (ΠΑΣΟΚ) παραδέχθηκε όχι μόνο τη μη επίτευξη των ευρωπαϊκών κριτηρίων

αναφοράς, αλλά και την αναποτελεσματικότητα των ελληνικών πολιτικών ΔΒΜ όσον αφορά τη σύνδεση αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης και ΣΕΚ, την ανάπτυξη συστήματος πιστοποίησης προσόντων, τη βελτίωση των υπηρεσιών ΔΒΜ, τη σύνδεση της εκπαίδευσης και κατάρτισης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και την ποιότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης. Υποστηρίχθηκε ότι οι ελληνικές πολιτικές τα προηγούμενα χρόνια δεν τα κατάφεραν την επίτευξη ενός καλύτερου συντονισμού και συνεργασίας των αρμόδιων φορέων και την ανάπτυξη μίας κουλτούρας ΔΒΜ στην ελληνική κοινωνία (ΥΠΔΜΘ, 2010, σελ. 10).

Επιπλέον, η τότε Υπουργός Παιδείας, Άννα Διαμαντοπούλου, προλογίζοντας το κείμενο του Εθνικού Πλαισίου για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στη Διά Βίου Μάθηση, υποστήριξε αναφορικά με το ζήτημα της ποιότητας της ΔΒΜ τα εξής:

εστιάζοντας στο πεδίο της διά βίου μάθησης διαπιστώνουμε πως πρόκειται για έναν χώρο ο οποίος λειτουργούσε λίγο πολύ άναρχα, χωρίς κάποιο συνεκτικό πλαίσιο που να εξασφαλίζει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. [...] Επί δεκαετίες «μετράμε» την εκπαίδευση μόνο με όρους μεγέθυνσης: αριθμός κτιρίων, εκπαιδευτών ή ευρώ! Είναι επιτακτική ανάγκη να ασχοληθούμε με τη μέτρηση των αποτελεσμάτων. Τι θέλει, τι χρειάζεται ο μαθητής, ο νέος, ο πολίτης, η κοινωνία, η οικονομία και πόσο ανταποκρινόμαστε σε αυτές τις ανάγκες (ΥΠΔΒΜΘ, 2011, σελ. 4, 6).

Παρά τις έντονες αντιδράσεις μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΝΔ τα προηγούμενα χρόνια για την ανάπτυξη της ΣΕΚ, το 2013 συγκυβέρνησαν την Ελλάδα και ήταν αρμόδια για την εφαρμογή πολιτικής για τη ΔΒΜ και κατ' επέκταση τη ΣΕΚ. Στην Έκθεση για τη ΔΒΜ του 2012, ο Υπουργός Παιδείας, Κώστας Αρβανιτόπουλος, υποστήριξε ότι για χρόνια στην Ελλάδα δεν είχε επιτευχθεί η σύνδεση της ΔΒΜ με την αγορά εργασίας. Χαρακτηριστικά ανέφερε τα εξής: «ερχόμαστε διαμέσου της Διά Βίου Μάθησης να κτίσουμε γέφυρες ανάμεσα σε δύο χώρους που, για πολλά χρόνια στη χώρα μας, λειτουργούν παράλληλα χωρίς να συναντώνται: τον χώρο της Εκπαίδευσης και τον χώρο της Εργασίας» (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013α, σελ. 9). Ταυτόχρονα, στην έκθεση αυτή εντοπιζόταν η παρακάτω αναφορά:

διάφορες δράσεις και πρωτοβουλίες ΔΒΜ αναπτύσσονταν στη χώρα μας επί χρόνια αποσπασματικά, κατακερματισμένα, σε κάποιες περιπτώσεις αυθαίρετα και πάντως χωρίς συστηματικοποίηση. Με την ψήφιση του Ν. 3879/2010 τέθηκαν τα θεμέλια για τον σχεδιασμό ενιαίας στρατηγικής ΔΒΜ και δημιουργήθηκε το Εθνικό Δίκτυο Διά Βίου Μάθησης, το οποίο αποτελείται από το σύνολο των φορέων διοίκησης και παροχής υπηρεσιών ΔΒΜ (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013α, σελ. 19).

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι τα δύο κόμματα παραδέχθηκαν την αναποτελεσματικότητα των πολιτικών τους αναφορικά με την ανάπτυξη της ΣΕΚ και την επίτευξη των στόχων που αυτά εξυπηρετούσαν. Παράλληλα, με τη συγκεκριμένη αναφορά, η πλευρά της ΝΔ τέθηκε υπέρ του Ν. 3879/2010, τον οποίο, όμως, είχε καταψηφίσει. Την αναποτελεσματικότητα των πολιτικών των ελληνικών κυβερνήσεων τα προηγούμενα έτη εξέφρασε η συγκυβέρνηση και για το Εθνικό Πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης 2013-2015. Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω αναφορά του Υπουργείου Παιδείας:

μια από τις μεγαλύτερες αδυναμίες της χώρας μεταπολιτευτικά είναι η απουσία στρατηγικής και συνεκτικών πολιτικών για την ανάπτυξη και τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού. Στον πυρήνα μιας τέτοιας στρατηγικής βρίσκεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων. Περαιτέρω, η ύπαρξη δεξιοτήτων στον πληθυσμό δεν επαρκεί, αλλά απαιτείται μια στρατηγική ενεργοποίησης και μια στρατηγική αξιοποίησης (ΥΠΑΙΘΠΑ, 2013β, σελ. 14).

Την αναποτελεσματικότητα της ελληνικής πολιτικής για τη σύνδεση της ΔΒΜ με την αγορά εργασίας εξέφρασε η συγκυβέρνηση και κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4185/2013. Χαρακτηριστικά, ο βουλευτής της ΝΔ Ελευθέριος Αυγενάκης υποστήριξε ότι:

το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα υπολείπεται των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εμφανίζοντας ελλείμματα σ' ό,τι αφορά την άμιλλα, την καλλιέργεια κριτικής σκέψης, την αξιολόγηση εκπαιδευτικών και μαθητών, τη σύνδεση με τις αναπτυξιακές προοπτικές της χώρας, ώστε να μην οδηγεί στην παραγωγή εκπαιδευμένων ανέργων, αλλά ενεργών παραγωγικών και κυρίως εύστροφων πολιτών. Χρειάζονται θεσμικές αλλαγές; Ναι, χρειάζονται, καθώς η επίλυση των χρόνιων προβλημάτων καθίσταται επιτακτικότερη, λόγω της διεθνούς κρίσης και του σκληρότατου διεθνούς ανταγωνισμού. Γι' αυτό το υπό συζήτηση νομοσχέδιο υπηρετεί και υπακούει σε μια ενιαία στρατηγική επιλογή, την αναβάθμιση της δημόσιας δωρεάν εκπαίδευσης και της διά βίου μάθησης, από το νηπιαγωγείο έως το πανεπιστήμιο, από την τυπική έως την άτυπη μάθηση (Πρακτικά της Βουλής, 2013γ, σελ. 1269).

Επιπλέον, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4115/2013, η συγκυβέρνηση αναφέρθηκε στην αναποτελεσματικότητα των ελληνικών πολιτικών για τον αποτελεσματικότερο συντονισμό και συνεργασία των δομών ΔΒΜ και την αποφυγή της κατασπατάλησης πόρων. Σε αυτό το πλαίσιο, ο βουλευτής της ΝΔ Ιωάννης Κεφαλογιάννης υποστήριξε τα παρακάτω για το ΙΝΕΔΙΒΙΜ και τον ΕΟΠΠΕΠ:

η δημιουργία των δύο νέων φορέων αποτελεί συνέχεια του ευρύτερου κυβερνητικού μεταρρυθμιστικού έργου με στόχο την καλύτερη και αποτελε-

σματικότερη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού, την αύξηση της παραγωγικότητας και την αποφυγή κατασπατάλησης δημοσίου χρήματος σε αποκεντρωμένους, αδύναμους θεσμούς που υπονομεύουν την παραγωγική, εκπαιδευτική διαδικασία. Είναι, όπως προανέφερα, μια ουσιαστική προσπάθεια εξέλιξης των θεσμικών δυνατοτήτων της Ελλάδας στον τομέα της νεολαίας και της διά βίου μάθησης (Πρακτικά της Βουλής, 2013α, σελ. 6504).

Αν και η διακυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ ουσιαστικά αποτέλεσε ένα μικρό «διάλειμμα» στην εναλλαγή ΠΑΣΟΚ και ΝΔ στη διακυβέρνηση της χώρας την περίοδο της μεταπολίτευσης, εντοπίζονται στοιχεία ασυνέχειας και ασυνέπειας στην πολιτική του για τη ΔΒΜ. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη θέσπιση του Ν. 4485/2017 (*Οργάνωση και Λειτουργία της Ανώτατης Εκπαίδευσης, Ρυθμίσεις για την Έρευνα και άλλες διατάξεις*) ιδρύθηκαν τα ΚΕΔΙΒΙΜ των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και θεσμοθετήθηκαν τα διετή προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης (Βουλή των Ελλήνων, 2017α,). Παρ' όλα αυτά, όπως ανέφερε ο βουλευτής του ΚΚΕ Ιωάννης Δελλής, η λειτουργία αυτών με δίδακτρα αποτρέπει τη συμμετοχή των λιγότερο προνομιούχων (Βουλή των Ελλήνων, 2017β, σελ. 10915-10916). Αυτή η πολιτική ερχόταν σε σύγκρουση με τα λεγόμενα των εκπροσώπων του ΣΥΡΙΖΑ, τόσο τα προηγούμενα έτη όσο και κατά τη θέσπιση του Ν. 4763/2020. Η βουλευτής του ΣΥΡΙΖΑ Μερóπη Τζούφη αναφέρθηκε κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4763/2020 στις οικονομικές σκοπιμότητες και οικονομικές ανισότητες που εξυπηρετούσε (Βουλή των Ελλήνων, 2020β, σελ. 27).

Επιπλέον, η βουλευτής του ΣΥΡΙΖΑ Σία Αναγνωστοπούλου, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4485/2017, υποστήριξε ότι «συζητάμε [...] ένα νομοσχέδιο με το οποίο αυτή η Κυβέρνηση προσπαθεί και στην παιδεία, όπως και στην υγεία ή την εργασία κ.λπ., να ξαναστήσει ή σε κάποιες περιπτώσεις να στήσει τους θεμελιώδεις άξονες ενός πραγματικού κοινωνικού κράτους, τους οποίους εκθεμελίωσε η επέλαση της κρίσης και του νεοφιλελευθερισμού στην Ελλάδα» (Βουλή των Ελλήνων, 2017β, σελ. 10852). Όμως, η ίδρυση και η χρηματοδότηση των ΚΕΔΙΒΙΜ αναδείκνυε τη ροπή προς την εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης και κατάρτισης που δεν μπορεί να συνδεθεί με την ανάπτυξη ενός ισχυρού κοινωνικού κράτους. Με το άρθρο 51 του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, στους πόρους και στις πηγές χρηματοδότησης των ΕΛΚΕ συμπεριλαμβάνονταν τα δίδακτρα από τα ΚΕΔΙΒΙΜ και τα ΠΜΣ, τα σεμινάρια, τα προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και τα συνέδρια (Βουλή των Ελλήνων, 2017α, σελ. 134). Αυτή η ρύθμιση δεν ασκούσε μόνο οικονομικές πιέσεις στα υποκείμενα, αλλά επέφερε αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, τα οποία θα λειτουργούσαν ως δυνάμει επιχείρηση για την προσέλκυση «πελατών» και την εξοικονόμηση πόρων.

Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι ο ΣΥΡΙΖΑ την περίοδο διακυβέρνησής του χαιρέτισε πολιτικές που είχε καταψηφίσει στο παρελθόν. Αν και δεν σχετίζεται άμεσα με την πολιτική ΔΒΜ, είναι ενδεικτικό των τάσεων που επικρατούν στη χάραξη της

ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Στην ομιλία του κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4485/2017, ο τώως πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας αναφέρθηκε θετικά και τόνισε τα σημεία σύγκλισης με τον Ν. 3549/2007 (*Μεταρρύθμιση του Θεσμικού Πλαισίου για τη Δομή και Λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων*). Αρκετοί ήταν οι βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ που αναφέρθηκαν σε θετικά στοιχεία του Ν. 3549/2007, μολονότι η παράταξή τους τον είχε καταψηφίσει. Σε αυτό το πλαίσιο ασκήθηκε δριμεία κριτική στην τότε κυβέρνηση από εκπροσώπους της ΝΔ και του ΚΚΕ (Βουλή των Ελλήνων, 2017β).

Τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνουν την αναποτελεσματικότητα των ελληνικών πολιτικών για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ και τη διαχρονική έλλειψη ενός συστηματικού σχεδίου. Όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν σε έκθεση της UNESCO για τις ευκαιρίες τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, δεν υπήρχε διαχρονικά έλλειμμα πολιτικών. Στην Ελλάδα δρομολογήθηκε πληθώρα πολιτικών για τη ΔΒΜ. Ωστόσο, αυτές οι πολιτικές ακολούθησαν τις ευρωπαϊκές τάσεις και δεν βρέθηκαν σε συνάρτηση με τις πραγματικές ανάγκες της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας (Zarifis, 2016, σελ. 5). Άλλωστε, στην Εθνική Έκθεση του Σχεδίου Δράσης για τη Διά Βίου Μάθηση αναφέρθηκε ότι «πολλές από τις πολιτικές (για τη ΔΒΜ) υιοθετήθηκαν υπό την πίεση εξασφάλισης χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση» (GHK and Research voor Beleid, 2011, σελ. 5).

Η χάραξη και εφαρμογή πολιτικών υπό την πίεση του εξευρωπαϊσμού και η τυπική ανταπόκριση διαμέσου της αντιγραφής και μίμησης μπορούν να καταδειχθούν και από τη χρήση των βασικών εννοιών που χαρακτήριζαν την ευρωπαϊκή πολιτική για τη ΣΕΚ, από την ελληνική πλευρά, η οποία δεν συνοδεύεται πάντα από την απαραίτητη εμβάθυνση σε αυτές και τη βαθύτερη κατανόηση του περιεχομένου τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η υιοθέτηση διαχρονικά των εννοιών της ΔΒΜ και της διά βίου εκπαίδευσης, οι οποίες στον επίσημο γραπτό και προφορικό λόγο φαίνονται ταυτόσημες. Μάλιστα, ένα μέρος της κριτικής της ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ για τον Ν. 4763/2020 ήταν το γεγονός ότι υπήρχαν σημεία στο νομοσχέδιο στα οποία δεν υπήρχε σαφής διάκριση μεταξύ των εννοιών της εκπαίδευσης και της κατάρτισης (Λιντζέρης, 2020, σελ. 7).

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα είναι ακόμη η κοινωνική διάσταση της πολιτικής για τη ΔΒΜ, η οποία συνοδεύτηκε από την έμφαση στην κοινωνική συνοχή και στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσω της τόνωσης της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο λόγος πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων εμπλουτίστηκε με συνεχείς αναφορές σε αυτές τις έννοιες. Το ερώτημα που προκύπτει εδώ είναι το εξής: «Αποτέλεσε η υιοθέτηση αυτών των εννοιών προϊόν γνώσης και εμπειρίας;»

Κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 2956/2001, ο βουλευτής της ΝΔ Γεώργιος Κωνσταντόπουλος, ασκώντας κριτική στη νομοθετική παρέμβαση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, υποστήριξε για τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες τα εξής: «αυτοί οι άνθρωποι ζητάνε την αυτόνομη διαβίωση, ζητάνε τη χαρά της εργασίας και αυτό είναι το πρώτο βήμα για την αυτόνομη διαβίωσή τους, την κοινωνική τους ενσωμάτωση, την κοινωνική τους ένταξη» (Πρακτικά της Βουλής, 2001, σελ. 402).

Από την παραπάνω αναφορά γίνεται αντιληπτό ότι ο συγκεκριμένος βουλευτής ταύτισε δύο όρους όπου η κοινωνιολογική θεωρία έχει αναδείξει τα διακριτά τους χαρακτηριστικά και το περιεχόμενό τους. Μια τέτοια αστοχία παρατηρείται και κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3369/2005. Πιο συγκεκριμένα, η βουλευτής της ΝΔ Κρινιώ Κανελλοπούλου, χαιρετίζοντας την εν λόγω νομοθετική παρέμβαση και τη σημασία της στη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, υπογράμμισε ότι:

αναφέρω χαρακτηριστικά από τη Σύνοδο της Στοκχόλμης ότι ο στόχος μας είναι να προσαρμόσουμε τα εκπαιδευτικά συστήματα και τα συστήματα κατάρτισης, έτσι ώστε να υπάρξει δυνατότητα εκπαίδευσης και κατάρτισης σε κάθε πολίτη, σε όλα τα στάδια της ζωής του και να βοηθηθεί η προσπάθεια επαγγελματικής και κοινωνικής ένταξης, με επένδυση στην αξιοποίηση των γνώσεων και στην κατάρτιση των πολιτών (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9362).

Παρ' όλα αυτά, στη Σύνοδο της Στοκχόλμης, χρησιμοποιήθηκε ο όρος της κοινωνικής ενσωμάτωσης (social inclusion) (European Council, 2001, σελ. 20). Έτσι, λοιπόν, η συγκεκριμένη βουλευτής κατέδειξε την ελλιπή κατανόηση της ορολογίας χρησιμοποιώντας τον όρο κοινωνική ένταξη ως στόχο της Συνόδου της Στοκχόλμης. Επιπλέον, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3879/2010, ο βουλευτής της ΝΔ Κωνσταντίνος Κόλλιας κατέδειξε μια περιορισμένη κατανόηση του όρου της κοινωνικής ένταξης, καθώς τον συνδέσε με την ένταξη στην αγορά εργασίας, σύνδεση που αφορά την έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Πιο συγκεκριμένα, ανέφερε τα εξής:

αν θέλουμε να ανταποκριθούμε στις σύγχρονες προκλήσεις και να εξασφαλίσουμε δουλειά και κοινωνική ένταξη για κάθε πολίτη, χρειάζεται να επενδύσουμε στην παιδεία. Χρειάζεται να διασφαλίσουμε τη διαρκή συμμετοχή στην κοινωνία της γνώσης για όλους, για κάθε ηλικία, για κάθε κοινωνική ομάδα (Πρακτικά Βουλής, 2010α, σελ. 1298).

Η παραπάνω αναφορά στη διαρκή ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων για τη συμμετοχή στην κοινωνία της γνώσης συνδέεται με τη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Ειδικότερα, αναφέρθηκε σε ενταγμένα κοινωνικά υποκείμενα, τα οποία κινδύνευαν να μείνουν εκτός της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, αν δεν επένδυσαν στην εκπαίδευση και κατάρτιση. Επομένως, η συγκεκριμένη βουλευτής αναφέρθηκε στην πραγματικότητα, στην έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Πέρα από την ελλιπή κατανόηση των εννοιών της κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης στη ρητορική ορισμένων βουλευτών, προβλήματα παρουσιάστηκαν και σε επίσημα κείμενα, στα οποία αποτυπώθηκε η πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων για τη ΔΒΜ και τη ΣΕΚ. Χαρακτηριστικά, στο ΕΣΔΑ 2003, υπήρχε η παρακάτω αναφορά: «η στρατηγική επιλογή της κοινωνικής

ένταξης συνδέεται στενά με τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην απασχόληση ομάδων που διατρέχουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού» (ΥΠΕΚΑ, 2003α, σελ. 56). Παρ' όλα αυτά, στο ίδιο κείμενο, μεταφρασμένο στην αγγλική γλώσσα, η ίδια αναφορά περί κοινωνικής ένταξης αντικαταστάθηκε από εκείνη της κοινωνικής ενσωμάτωσης (social inclusion) (Ministry of Labour and Social Security, 2003b).

Παρά το γεγονός ότι στην ελληνική έκδοση γινόταν λόγος για κοινωνική ένταξη, στην αγγλική έκδοση του ΕΣΔΑ 2004 αποδιδόταν ο όρος κοινωνική ενσωμάτωση (Ministry of Labour and Social Security, 2004, σελ. 15). Η αστοχία στη χρήση των δύο όρων γινόταν αντιληπτή και στο ΕΣΔΕν 2003-2005. Οι δύο όροι δεν χρησιμοποιούνταν με την πρόποσα προσοχή στο εν λόγω κείμενο. Χαρακτηριστικά, αναφερόταν ότι: «το παρόν Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη είναι το πρώτο βήμα σε αυτή τη διαδικασία – δείγμα της σημασίας που έχει η κοινωνική συνοχή στο συνολικότερο σχέδιο» (ΥΠΕΚΑ, 2003β, σελ. 3).

Το Σχέδιο για την Κοινωνική Ένταξη αποτέλεσε μέρος της διαδικασίας της ΑΜΣ. Τα κράτη μέλη όφειλαν να αναπτύξουν Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση. Η αγγλική έκδοση του ελληνικού Σχεδίου ακολούθησε την ευρωπαϊκή ορολογία, χρησιμοποιώντας τον όρο κοινωνική ενσωμάτωση (Ministry of Labour and Social Security, 2003b, σελ. 3), αντί του όρου της κοινωνικής ένταξης στην ελληνική έκδοση. Παράλληλα, η ελληνική κυβέρνηση στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη (ΕΣΔΕν) 2005-2006, αντί του όρου της κοινωνικής ενσωμάτωσης, χρησιμοποίησε τον όρο της κοινωνικής ένταξης. Η ανεπαρκής κατανόηση των όρων της κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης εντοπίστηκε και στο Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων (ΕΠΜ) 2005-2008, όπου υπήρχαν διαφορές μεταξύ της ελληνικής και αγγλικής έκδοσης στην απόδοση των δύο όρων (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2005· Ministry of Economy and Finance, 2005). Στις Εθνικές Εκθέσεις Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη του 2006-2008 και του 2008-2010, η ελληνική πλευρά υιοθέτησε την έννοια της κοινωνικής ένταξης στην ελληνική έκδοση αντί της κοινωνικής ενσωμάτωσης που υιοθέτησε στην αγγλική γλώσσα. Η αστοχία στη χρήση των δύο εννοιών έγινε αντιληπτή και στο ΕΠΜ 2008-2010 μεταξύ της ελληνικής και της αγγλικής έκδοσης (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2008, σελ. 94· Ministry of Economy and Finance, 2008, σελ. 83).

Η ασάφεια όσον αφορά τη χρήση των όρων «κοινωνική ενσωμάτωση» και «κοινωνική ένταξη» συνεχίστηκε και στο ΕΠΜ 2011-2014. Οι δύο αυτές έννοιες χρησιμοποιήθηκαν από την ελληνική πλευρά για την αντιμετώπιση των ίδιων προβλημάτων δίχως να έχει γίνει αντιληπτή η διαφορά στο νοηματικό τους περιεχόμενο. Μάλιστα, τα ίδια μέτρα πολιτικής εφαρμόστηκαν σε άλλα σημεία του Προγράμματος για την κοινωνική ένταξη των ευπαθών κοινωνικά ομάδων και σε άλλα για την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Η σύγκριση αναφορικά με τις δύο έννοιες έγινε αντιληπτή και στους ποσοτικούς στόχους που είχαν θεθεί για την καταπολέμηση της φτώχειας. Η ελληνική πλευρά υιοθέτησε την έννοια της κοινωνικής ένταξης, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφερόταν στην έννοια

της κοινωνικής ενσωμάτωσης (Υπουργείο Οικονομικών, 2011, σελ. 45). Παρ' όλα αυτά, στην αγγλική έκδοση του προγράμματος, η ελληνική πλευρά υιοθέτησε και πάλι την έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης (Ministry of Finance, 2011, σελ. 49).

Με γνώμονα τις παραπάνω αστοχίες στη χρήση των εννοιών της κοινωνικής ένταξης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η χρήση αυτών των εννοιών δεν αποτέλεσε προϊόν συστηματικής γνώσης από την ελληνική πλευρά, καταδεικνύοντας την τυπική υιοθέτησή τους από τον λόγο πολιτικής της ΕΕ. Άλλωστε, ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να υποστηριχθεί ότι αποτέλεσε ένα έντονο φαινόμενο στην Ελλάδα από την αρχή της περιόδου της οικονομικής κρίσης και έπειτα, καθώς οι μορφές κοινωνικής αποστέρησης δεν εμφάνιζαν μέχρι τότε τα ίδια χαρακτηριστικά στην Ελλάδα σε σχέση με τις χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης, ενώ η οικογένεια διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση κοινωνικών κινδύνων (Παπαδοπούλου, 2004, σελ. 394-395).

Η εμπειρία, αναφορικά με την αναπαραγωγική υιοθέτηση εννοιών από το ευρωπαϊκό συγκείμενο μπορεί, έστω και με περιορισμούς και αποφυγή γενικεύσεων, να στηρίζει το επιχείρημα ότι και η υιοθέτηση σήμερα της έννοιας της ευημερίας (well-being) δεν αποτελεί αποτέλεσμα συστηματικής εμφάθυνσης σε αυτή από την ελληνική κυβέρνηση.

Επιπλέον, η χρήση της έννοιας της απασχολησιμότητας κατέκλυσε τα επίσημα κείμενα πολιτικής και συνδέθηκε με την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και την κοινωνική προστασία μέσω της ένταξης στην απασχόλησης (ΕΣΔΑ, ΕΣΔΕν, ΕΠΜ). Ωστόσο, οι βουλευτές των κυβερνόντων κομμάτων απέφυγαν τη συστηματική της χρήση. Οι αναφορές τους περιορίζονταν στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στο περιεχόμενο της έννοιας της απασχολησιμότητας, δίχως όμως να αναφέρονται ρητά σε αυτή. Παρ' όλα αυτά, την έννοια της απασχολησιμότητας και τα αρνητικά της χαρακτηριστικά καταδείκνυαν τα κόμματα του ΚΚΕ και του ΣΥΡΙΖΑ. Η μοναδική άμεση αναφορά των κυβερνόντων κομμάτων στην έννοια της απασχολησιμότητας ήταν εκείνη της Έλενας Ράπτη, κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 3369/2005, η οποία υποστήριξε ότι η συγκεκριμένη νομοθετική παρέμβαση αποσκοπούσε στην προώθηση της απασχολησιμότητας και της προσαρμοστικότητας του εργατικού δυναμικού (Πρακτικά της Βουλής, 2005α, σελ. 9368).

Δεν υπήρχαν σαφείς ενδείξεις για ποιον λόγο τα κυβερνητικά στελέχη απέφυγαν τη χρήση αυτής της έννοιας. Εν αντιθέσει με την έννοια της απασχολησιμότητας, η χρήση της κοινωνικής συνοχής, της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και της προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης και κοινωνικής ένταξης χρησιμοποιούνταν κατά κόρον, προσφέροντας νομιμοποίηση και συναίνεση. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η αρνητική διαστάση της έννοιας της απασχολησιμότητας αποτελούσε έναν σημαντικό ρόλο για τη μη χρησιμοποίησή της. Ταυτόχρονα, η τρέχουσα εκπαιδευτική πολιτική για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα υιοθέτησε τις έννοιες της αναβάθμισης των δεξιοτήτων (upskilling) και της επανειδίκευσης (reskilling). Αν και αυτές οι έννοιες εντοπίζονται στον επίσημο γραπτό λόγο της ελληνικής κυβέρνησης, όπως στην αιτιολογική

έκθεση του Ν. 4763/2020 και στο ΕΠΜ 2020, δεν αξιοποιήθηκαν από τα στελέχη της κυβέρνησης κατά τη νομοθετική εργασία του Ν. 4763/2020, όπως ακριβώς έγινε τα προηγούμενα χρόνια με την έννοια της απασχολησιμότητας.

Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν ότι ο ιεραρχικός και κατακόρυφος εξευρωπαϊσμός απέδρασε καταλυτικά στην υιοθέτηση από την ελληνική εκπαιδευτική πολιτική για τη ΔΒΜ των προτεραιοτήτων της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι επιδράσεις της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ και ο ιεραρχικός χαρακτήρας του εξευρωπαϊσμού της ελληνικής πολιτικής για τη ΔΒΜ είχε ως αποτέλεσμα τη χάραξη και εφαρμογή πολιτικών για την ανάπτυξη της ΣΕΚ, οι οποίες, όμως, δεν ανταποκρίθηκαν στην ελληνική πραγματικότητα και στα χαρακτηριστικά της. Οι ελληνικές κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, της ΝΔ και του ΣΥΡΙΖΑ παρουσίασαν μια ανακολουθία στον λόγο πολιτικής τους. Διαφώνησαν κατά την ψήφιση νομοσχεδίων, όμως ασπάστηκαν, εντέλει, τις προτεραιότητες της ΕΕ και μάλιστα έφθασαν στο σημείο να χαιρετίζουν πολιτικές τις οποίες είχαν καταψηφίσει στο παρελθόν, θέτοντας μάλιστα το ζήτημα τη μη ανάλυσης του πλαισίου στο οποίο υλοποιούνταν αυτές οι πολιτικές για τη ΣΕΚ από το εκάστοτε κυβερνών κόμμα. Το διακύβευμα όλων αυτών υπήρξε η τυπική ανταπόκριση των ελληνικών πολιτικών για τη ΣΕΚ στα κελεύσματα της ΕΕ, εξαιτίας της έλλειψης ενός συστηματικού σχεδίου για τη ΔΒΜ.

5.5 Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η ΣΕΚ συνδέθηκε με την προαγωγή της οικονομικής αποτελεσματικότητας και τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα τέθηκαν η αύξηση της απασχόλησης και η ένταξη στην αγορά εργασίας. Η εκπαιδευτική πολιτική για τη ΣΕΚ στην Ελλάδα επικεντρώθηκε στη βελτίωση της απασχολησιμότητας του εργατικού δυναμικού και στον εκσυγχρονισμό του κράτους πρόνοιας. Οι παθητικές πολιτικές κοινωνικής προστασίας έδωσαν τη θέση τους σε ενεργητικές πολιτικές, αποδίδοντας έμφαση στη ΣΕΚ του εργατικού δυναμικού. Το κράτος πρόνοιας θεωρήθηκε από τις ελληνικές κυβερνήσεις παραγωγικός συντελεστής, ικανός να προάγει την απασχολησιμότητα του εργατικού δυναμικού και συνάμα ικανός να περιορίσει την εξάρτηση των υποκειμένων από παθητικές πολιτικές κοινωνικής προστασίας και, κατ' επέκταση, να εξυπηρετήσει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας περιορίζοντας τις δημόσιες δαπάνες. Ταυτόχρονα, η εισαγωγή των αρχών της ελεύθερης αγοράς τροποποίησε τον ρόλο του κράτους πρόνοιας. Η εκπαιδευτική πολιτική για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα απέκτησε συντονιστικό ρόλο, απεμπλώνοντας τον κανονιστικό της χαρακτήρα. Στο επίκεντρο τέθηκαν η διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού και η παροχή τυπικής ισότητας των ευκαιριών για να εκμεταλλευτούν τα υποκείμενα τις ευκαιρίες που τους προσφέρονται για ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου τους και την ένταξή τους στην απασχόληση. Ωστόσο, η παροχή τυπικής ισότητας των

ευκαιριών διαιωνίζει τις υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες, συσκοτίζοντας τον ρόλο των ιδιαίτερων κοινωνικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών των υποκειμένων στην αξιοποίηση των ευκαιριών που τους προσφέρονται. Παράλληλα, οι πολιτικές ενεργοποίησης του εργατικού δυναμικού περιορίστηκαν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Το γεγονός αυτό καταδείκνυε τον περιορισμό του δικτύου κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνική πολιτική δεν περιορίστηκε μονάχα ποιοτικά (εύρος πολιτικών – έμφαση στη ΣΕΚ), εστιάζοντας στην ένταξη στην απασχόληση, αλλά και ποσοτικά (ευπαθείς κοινωνικά ομάδες), απεμπολώντας τον καθολικό της χαρακτήρα.

Με τη Στρατηγική της Λισαβόνας το 2000, οι επιδράσεις της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ έγιναν έντονες. Η χρηματοδότηση του ΕΚΤ καθόρισε τη χάραξη και εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα. Η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ προϋπέθετε τη δέσμευση της δημοσιονομικής σταθερότητας και τον περιορισμό των δημόσιων δαπανών. Επιπλέον, στους μηχανισμούς εξευρωπαϊσμού προστέθηκε η ΑΜΣ. Με την ΑΜΣ, η εκπαιδευτική πολιτική για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με κριτήρια αναφοράς, χρονοδιαγράμματα και πρακτικές σύγκρισης και αξιολόγησης. Ταυτόχρονα, οι ελληνικές κυβερνήσεις στον επίσημο προφορικό και γραπτό τους λόγο υιοθέτησαν τα συστήματα γνώσης και τα καθεστώτα αλήθειας της ΕΕ. Οι πολιτικές που δρομολογήθηκαν κατά τη δεκαετία του 2000 επικεντρώθηκαν στην προαγωγή των μαθησιακών αποτελεσμάτων, στη διαφάνεια και πιστοποίηση προσόντων, στη διασφάλιση της ποιότητας και στην ενίσχυση της γεωγραφικής και επαγγελματικής κινητικότητας του εργατικού δυναμικού. Η Ελλάδα ξεκίνησε να επεξεργάζεται τα ευρωπαϊκά εργαλεία αναφοράς, τα οποία αποτελούν συστατικά στοιχεία για τη βελτίωση της απασχολησιμότητας του εργατικού δυναμικού και την εξυπηρέτηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Με τον Ν. 3879/2010 προωθήθηκαν αλλαγές και στον τρόπο ρύθμισης και διακυβέρνησης του συστήματος ΔΒΜ στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, το συγκεντρωτικό σύστημα ρύθμισης του συστήματος ΔΒΜ άρχισε σταδιακά να δίνει τη θέση του σε ένα περισσότερο αποκεντρωμένο σύστημα ρύθμισης που έδινε έμφαση στην εξατομίκευση της ευθύνης για τη ΔΒΜ, στη λογοδοσία του συστήματος ΔΒΜ, στην αποκέντρωση του τρόπου διακυβέρνησης, στην ποιότητα των μαθησιακών αποτελεσμάτων και στην προαγωγή της απασχολησιμότητας του εργατικού δυναμικού. Μολονότι το σύστημα ΔΒΜ στην Ελλάδα παρέμεινε συγκεντρωτικό και υπουργοκεντρικό, η μεταβολή στον τρόπο ρύθμισής του εξυπηρετούσε την εισαγωγή των αρχών της ελεύθερης αγοράς και τη διεύρυνση της ιδιωτικοποίησής του.

Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 2010 και η διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων δεν αποτέλεσαν ικανή συνθήκη για να μεταβάλουν το περιεχόμενο της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ. Η εκλογή το 2014 του ΣΥΡΙΖΑ, αν και συνοδεύτηκε με εξαγγελίες για την κοινωνική διάσταση της ΔΒΜ, δεν συνοδεύτηκε από ριζοσπαστικές αλλαγές στο περιεχόμενο της ελληνικής πολιτικής για τη ΔΒΜ. Η απασχολησιμότητα του εργατικού δυναμικού, η ποιότητα των μαθησιακών αποτελεσμάτων, η αναγνώριση

και η διαφάνεια των προσόντων και η λογοδοσία του συστήματος ΔΒΜ παρέμειναν στην κορυφή της ατζέντας της ελληνικής κυβέρνησης. Από το 2015, ακολουθώντας τις επιταγές της εξελικτικής πορείας της Διαδικασίας της Κοπεγχάγης, έμφαση αποδόθηκε στην ανάπτυξη οριζόντιων δεξιοτήτων και στη βασισμένη στην εργασία μάθηση για την αποτελεσματικότερη ανταπόκριση στις εφήμερες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Στην υιοθέτηση των διεργασιών της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ κατά τη δεκαετία του 2010, καθοριστικός ήταν ο ρόλος της χρηματοδότησης του ΕΚΤ και της ΑΜΣ. Ωστόσο, τον σημαντικότερο ρόλο διαδραμάτισε η νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση διαμέσου της ένταξης της Ελλάδας στον μηχανισμό στήριξης (μνημόνια). Οι επιλογές των ελληνικών κυβερνήσεων βρίσκονταν υπό στενή δημοσιονομική επιτήρηση. Οι πολιτικές λιτότητας και η επιδίωξη της αποδοτικότητας των περιορισμένων δημόσιων δαπανών αποτέλεσαν κομβικό παράγοντα για την υιοθέτηση των προτεραιοτήτων της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ. Οι προτεραιότητες αυτές δεν φαίνεται να διαφοροποιούνται ούτε στις μέρες μας, με την επέλαση της πανδημίας Covid-19. Μάλιστα, διαμέσου της υιοθέτησης των τρεχουσών κυρίαρχων τάσεων της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ από την ελληνική πολιτική για τη ΔΒΜ, αποδίδεται ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στην οικονομική αποτελεσματικότητα και στην εξατομίκευση της ευθύνης των υποκειμένων.

Η νεοφιλελεύθερη οικονομική διακυβέρνηση, η χρηματοδότηση του ΕΚΤ, η ΑΜΣ και ο καθορισμός του λόγου πολιτικής διαδραμάτισαν διαχρονικά καταλυτικό ρόλο στον εξευρωπαϊσμό της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα. Οι επιδράσεις της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ ήταν καθοριστικές στη χάραξη και εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ. Αυτοί οι μηχανισμοί εξευρωπαϊσμού της ελληνικής πολιτικής για τη ΔΒΜ είχαν, όπως έχει ήδη καταδειχθεί, κατακόρυφο και ιεραρχικό χαρακτήρα και προήγαγαν έναν άμεσα και έμμεσα εξαναγκαστικό χαρακτήρα εξευρωπαϊσμού της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ. Ο εξαναγκαστικός χαρακτήρας εξευρωπαϊσμού συνδέεται με την αντιγραφή και μίμηση εκπαιδευτικής πολιτικής. Στην περίπτωση της Ελλάδας, αυτή η αντιγραφή και μίμηση εκπαιδευτικής πολιτικής από την ΕΕ έγινε αντιληπτή κατά την αποτύπωση του επίσημου γραπτού και προφορικού λόγου των ελληνικών κυβερνήσεων. Οι ελληνικές κυβερνήσεις αναφέρθηκαν ρητά στη μεταφορά καλών πρακτικών και πολιτικών από άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Ωστόσο, αυτό που έλειπε από τον επίσημο γραπτό και προφορικό λόγο των ελληνικών κυβερνήσεων ήταν ο συστηματικός έλεγχος της συμβατότητας αυτής της μεταφοράς πολιτικής στο ελληνικό κοινωνικό συγκείμενο. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο που θέτει αυτόματα υπό αμφισβήτηση των επίτευξη των στόχων που είχαν ανατεθεί στην πολιτική για τη ΣΕΚ, καθώς δεν ήταν βέβαιο αν οι πολιτικές αυτές ανταποκρίνονταν στις ιδιαίτερες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα.

Η έλλειψη μίας συστηματικής και συνεκτικής στρατηγικής για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα που καταδείχθηκε στον επίσημο προφορικό και γραπτό λόγο των ελληνικών κυβερνήσεων

μέσω της ασυνέχειας και ασυνέπειας του λόγου πολιτικής και της υιοθέτησης όρων της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής, οι οποίοι δεν συνοδεύτηκαν από την απαραίτητη γνώση και εμπειρία, όπως είναι η κοινωνική ένταξη, η κοινωνική ενσωμάτωση και ο κοινωνικός αποκλεισμός, ενισχύει το επιχείρημα που επικρατεί στη ελληνική βιβλιογραφία για την εκπαίδευση ενηλίκων, ότι η εκπαιδευτική πολιτική για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα αναπαράγει πιστά και υιοθετεί άκριτα τα κελεύσματα της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής για τη ΔΒΜ. Επομένως, η εκπαιδευτική πολιτική για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα, όπως ακριβώς η ΕΕ, αποδίδει διαχρονικά ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική αποτελεσματικότητα, η οποία, όμως, δεν μπορεί να συμβαδίσει με τη διασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Μάλιστα, η επίτευξη αυτών των δύο στόχων, και κυρίως της κοινωνικής δικαιοσύνης, τίθεται σε μεγαλύτερη αμφισβήτηση, όταν εφαρμόζονται πολιτικές δίχως τον συστηματικό έλεγχο του πλαισίου στο οποίο αυτές εφαρμόζονται, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας.

